

**naše
planine**

5-6 1967

naše planine

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE
I PLANINARSKOG SAVEZA BOSNE I HERCEGOVINE

»The Mountains«

»Nos Montagnes«

»Unsere Berge«

»Le nostre Montagne«

Redakcijski odbor PS Hrvatske: Blašković dr Vladimir, sveuč. profesor; Božičević Srećko, dipl. ing. geologije; Gregorina mr Zvezdana, dipl. ing. i Pražić dr Mihaјlo, sveuč. profesor.

Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak, Zagreb, Cesarčeva 5/II

Pretplata iznosi godišnje 15 nd. Cijena pojedinom dvobroju 3 nd. Uplate se šalju čekom na tekući račun PS Hrvatske (301-8-2231). Na poledini treba naznačiti: »Za Naše planine« i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Rukopisi se šalju Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Gajeva 2a i Planinarskom savezu Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Sime Milutinovića 10. Izlazi godišnje u šest dvobroja. Izdavač: Planinarski savez Hrvatske. — Tisak: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

God. XIX

MAJ—JUNI

Broj 5—6

SADRŽAJ

B. Zlobicki: Na pustom gradu Bobovcu	97
P. Tabak: Nedjeljni akordi	99
B. Zlobicki: U pohode Prenju	102
I. Ott: Transverzale — suvremeni oblik planinarjenja	103
M. Šobić: Smetovi — druga Jahorina	106
H. Čaušević: Planinarstvo u BiH između dva rata	107
Ing. V. Ržehak: Zaštita prirode u BiH	113
M. Bojanović: Moračke planine	117
Dr Ž. Poljak: Učka i istarske planine	121
Dr Ž. Poljak: Puio, Taivas i Haltia u Finskoj	128
T. Stunić: Crveni krugovi u Gupčevom kraju	131
B. Pražić: Slani potok u Vinodolu	133
D. Bozja: Deset »Bjelašničkih dana«	135
Vijesti	137

naše planine

GODINA XIX MAJ-JUNI 1967 BROJ 5-6

BRANISLAV ZLOBICKI, Sarajevo

Na pustom gradu Bobovcu

Tvrđi grad Bobovac u Bosni, podaleko od komunikacija i ljudskog pogleda, opasan vijencima planina, sklon'o se u carstvu tišine, kao da vječno sniva o svojoj slavnoj prošlosti.

Tko se odluči da posjeti ovaj grad, taj će se istinski nadahnuti romantikom i neće žaliti napor koji izaziva ovaj poduhvat.

Bobovcu se može prići sa dviju raznih strana. Od željezničke stanice Čatići na pruži Sarajevo — Zenica autobusom za svega 20 minuta putnik stiže do Kraljeve Sutjeske, male varošice u kojoj se nekada prosipao sav sjaj srednjevjekovnog dvorskog života.

Kada se bosanska država počela razvijati, bijaše Sutjeska i obližnji njen grad Bobovac, središte državne vlasti u Bosni. Za vrijeme banova bijaše tu banski dvor (Curia bani), a za doba kralja često se ona zove »Kraljevskom« Sutjeskom. I danas ova mala varošica na istoimenoj rijeci privlači turiste mnogim svojim zanimljivostima iz slavne prošlosti.

Od Kraljeve Sutjeske put vodi u Tijesnu Poljansku dolinu, koja se mjestimično tako sužava, da je valjalo iz stijene isjeći stepenice, kojim se penje uz krš. Prešavši taj tjesnac, Sutjeska se širi, a na sastavu potoka Bobovice i Miokovice putnik će ugledati strmu, krševitu kosu i na njoj podor grada Bobovca.

Drugi put k Bobovcu vodi iz Vareša, do koga se iz Sarajeva kroz živopisne predjele dolazi šinobusom. Od ovog zanimljivog industrijskog grada, strma planinska staza kroz borovu šumu vijugavo vodi do planinarske kuće na Perunu, odakle se pruža veličanstven pogled na planine srednje Bosne. Od doma na Perunu, uz nešto penjanja i znatno više spuštanja u romantične klance i ambise, crvenobijeli planinarski znakovi dovest će putnika do tvrdog grada.

Bobovac leži na krševitoj kosi, koju opasaju dva potoka. Na vrhu kose nalazi se podor grada, koji narod zove Gornjim gradom, a nešto niže leži podor Donjeg grada.

Ostaci Bobovca do nedavno teško su se razabirali. Zidovi su bili oboreni, rastrošeni na buri i vremenu, šuma i grmlje hvatali su maha, a samo mjestimično nadvisivao je po koji bedem okolni krš. Posmatrajući ga takvog, nameće se misao, da ga je razorila nesmiljena neprijateljska ruka, a što je još ostao po koji bedem, to svakako valja pripisati čvrstini kamena, koji je odolio i razornoj ruci i zubu vremena.

Danas Bobovac izgleda sasvim drugačije. Vrijedna ruka konzervatora omogućila je da pouzdano ustanovimo prvobitnu osnovu ovog grada. Bobovac je danas vrijedan spomenik koji je zaista valjalo sačuvati za pokoljenja. Velika četvrtasta kula, zatim dvorište opasano debelim zidom sa otvorima i izvanredno građeni studenac, otkrivaju svu ljepotu ovog grada, koji se tako skladno vezuje sa okolnom prirodom.

Na jednoj tabli, koja daje objašnjenje turistima ispisani su najosnovniji podaci iz historije grada. Ako neko želi nešto više detalja, mora potražiti druge izvore. Najviše ih je sačuvano u poznatoj biblioteci Franjevačkog samostana u Kraljevskoj Sutjesci i po raznim časopisima.

Iz raznih izvora može se razabrati da je Bobovac bio važan i slavan grad, u kome su rado boravili bosanski vladari. U njemu se čuvala i kraljevska kruna. Kralj Stjepan Ostojić, spominje u svojim listinama »slavni dvor kraljevstva mi u gradu Bobovcu«, a Stjepan Toma naziva Bobovac »naše stono mjesto«.

Sredinom XIV vijeka historija bilježi prvu epizodu koja se odigrala oko Bobovca. Ban Stjepan Kotromanić, slijedeći primjer svog oca, težio je da svoju banovinu što više proširi. Godine 1349. osvojio je Travuniju, kojom su do tada vladali srpski knezovi. Car Dušan, da se osveti banu, provali s vojskom u Bosnu i pade pod Bobovac, koji je već onda bio glavna tvrđava u Bosni. Car je uzalud opsjedao tvrđi grad. Ovom epizodom ulazi Bobovac u historiju Bosne.

U Bobovcu su banovi i kraljevi izdali više listina i primali brojna strana poslanstva. I Bobovac i obližnja Sutjeska izgubili su donekle svoju važnost stupanjem posljednjeg bosanskog kralja Stjepana Tomaševića na prijesto, jer je ovaj 1461. godine učinio svojom prijestolnicom Jajce.

Ciro Truhelka, poznati bosanski historičar, piše u svom djelu »Naši gradovi« o mnogim zanimljivim detaljima iz historije ovog grada. »Koliko je bila dična prva pojava Bobovca u historiji Bosne — piše Truhelka — toliko je bila žalosna epizoda, kojom Bobovac zaključuje svoju egzistenciju. Kada je 1463. godine silni osvajač Mehmed Drugi prešao Drinu da osvoji Bosnu, pade mu vojska pod Bobovac. Kralj je bio pošao u Jajce da tamo okupi vojsku, koja bi imala suzbiti Osmanlije, a u Bobovcu ostavi nešto posade pod zapovjedništvom kneza Radaka. Radak, nadajući se svojoj sreći u turskoj službi i ne pomisli na odbranu, već ponudi sultanu predaju grada. Sultan ga uze, a izdajicu dade, u ime plaće, strmoglaviti niz jednu stijenu u ponor. Proglašujući tu osudu govoraše, kako li će Radak njemu služiti, kada je svom rođenom vladaru bio izdajica.

Planinari ovu stijenu danas nazivaju Radakovom stijenom, a narod iz okolnih sela je naziva Radakovicom.

Kada je stvarno Bobovac napušten, kada je konačno prestao život u njemu, nije poznato. Ono malo podora što je još ostalo na onom pustom, strmom kršu, što je još odoljelo buri i vjetru, svjedoči o davno usahlom životu grada.

Danas, donekle konzerviran i obnovljen, Bobovac je značajan nijemi svjedok nekadašnje slave bosanske, ali i — rasulo Bosne.

I zato, putniče, ako si željan historije i romantične prirode, ne žali napor, dođi pod ove zidine! Osjetit ćeš snažni dah minulih vjekova, a još više očaravajuću moć prirode.

Osluškiivat ćeš tiho žuborenje malih potočića Bobovice i Miokovice, koji su tvrđi grad stegli u svoj vječni zagrljaj.

Nedjeljni akordi

Toga popodneva Ikica odškrinu polako kućna vrata i od dosade pomoli — po koji put to već u toku dana — svoju musavu glavu u prostor pred kućom. Baci pogled udesno, plazne kratko njime niz tamnozeleno vinograde i protare oči, kao da želi bolje promotriti svijet kroz ovaj dan i osmotriti dočice pod kućom koji se taman počeli ođuljivati u sjenama zalazećeg sunca. Podlakticom desne ruke brzo mahne preko čela da otjera ona dva, tri pramička kose što su joj bili pali na oči. Zijevne otegnuto. I dok joj se zijev još miješao prostorom, u dnu oputine pojavi se dječak. Upade u put kao odapet iz pračke; i kada ugleda kuću, zaglavi se i smrsi u trku, stane, zbuni se. I Ikica se zbuni i brzo se zavuče za kućni prag, a dječak, vidjevši je, vikne:

— Mala, mala, hej mala!

Ne dobi odgovora.

Prostorom opet napane tišina jesenjeg popodneva. Zatim se po kamenoj oputini začu bat dječjih stopala: cak-cak, cak-cak...

— Tko je to tamo vikao? — upita Ikičina majka Anica.

— Tamo je neki dječak — prošapta Ikica stidljivošću djevojčice koju su zatekli u skrovitim mislima.

— Neka ga, neka — reče majka Anica.

— Evo ga k nama — opet reče mala Ika.

Anica je sa svojim kćericama, Ikom i Marom, živjela oдавно u ovoj osami. Dolje je, daleko u docu bilo selo. Ovamo rijetko tko naide. Dode čača nekako svake subote kada završi posao u tvornici. Prođu još neki ljudi koji stanuju iza kose, a naide gdjekada i župnik kada ide u gornja sela, ako netko umire da mu dade posljednju pomast ili da bude kod nečijeg ukopa. Inače ovdje je živo samo od pjevanja ptičjega i glasanja ovčijih stada.

A sad evo ti i ovog dječaka. Ikici bi to i čudno i — eto i sama ne zna šta još; kao da ju je i strah i sram i da joj je drago. A majka kaže da ga uvede u kuću. Kad to majka kaže i hoće, njoj nije mrsko, ali je bolje da tog došljačica majka sama uvede.

Uto dječak banu na vrata. Oči se njegove sretoše sa dubokim i mirnim očima majke Anice. Zirka on u strahu u kućni prostor, a majka Anica tihom pažnjom prima taj rasijan dječakov očinji trag.

— Šta je s tobom, sinko? — pita majka Anica.

— Joj, gospođo joj... — i dječak zaplače i pokri lice rukama.

Anica stane pred dječakom, a Ikica se sakri za majčinu suknju i sve iz svoga ugla gleda dječaka, mjeri ga i prosuđuje. Oči joj trepte i guta svaki dječakov pokret. A kada vidje da dječak plače i sama sakrije glavu za majku i badne nosić u zgužvanu majčinu suknju kojom pokuša da se skloni od dječakova pogleda. Tako dode i njoj da plače s dječakom.

»Bože, misli Ikica, koliko vremena nisam vidjela dječaka!« I ovaj joj se učini neusporedivo fin, beskrajno mio i nepodnošljivo pristojan. Misli Ikica: Nešto nosi u sebi... ah, majko mila, da eto ne plače... kako bih bila sretna...

— Plačeš? — primijeti majka Anica.

— Zalutao sam. Jeste li, gospođo, vidjeli moje drugove? — kroz plač mrsi dječak.

— Ovamo danas nitko nije dolazio — reče majka Anica, i topla njezina ruka nađe se na kovrčastoj dječakovoj kosi.

Dječak je gledao kao izgubljen. U očima mu strah i razočaranje, na očima — suze.

— Ne plači, sinko, sve će dobro svršiti — reče majka Anica a dječak primijeti beskrajno mirnoću u njezinu glasu, silnu staloženost u njezinim pokretima. I to mu dade snage.

Spusti glavu i pusti da ga dragaju ženine ruke.

— Jesi li gladan? — pita majka Anica.

— Gospodo, kako bih mogao doći do svojih? — pita dječak.

— Koliko si lutao? — pita majka Anica.

— Gospodo, je li daleko do...? — i tu dječak zape.

Kao da se majka Anica nije osvrćala na dječakove misli. Lagano se okrenu i reče Ikici:

— Nude, Ikice, potriči po Maricu.

Obrati se dječaku i reče:

— Sjedi, bolan ne bio. Gladan si. Skuhat ću ti mlijeka.

Dječak se kao prepane. Sinu mu: neće li ovdje morati noćiti? Reče:

— Mama će biti u brizi što je sa mnom.

— Najprije malo založi — reče majka Anica.

— Hvala, gospodo, nisam gladan. Brzo će, jel' te mrak?

— E, bome — zaumi u sebi majka Anica — mrakom se ni zlu ne da po ovoj vrleti.

Dječak je nevoljko počeo piti toplo ovčije mlijeko, iako je bio i žedan i gladan. Činilo mu se da tako kasni da što prije dođe do svojih. Majka Anica ga je jednako nukala da pije. I što krepčina mlijeka, što mirnoća i ljupkost koje izbijahu iz Aničina bića, natjeraju dječaka da razveže jezik.

— Šta je to s tobom bilo, sinko? — pita majka Anica.

— Gospodo, nikada nisam bio u ovom kraju. Kod nas su — tamo gdje ja stanujem — same kuće do kuće. Nema livada. Pred mojom kućom je cesta, i sve mirise na benzin. Nije kao ovdje kod vas. Mi dječaci iz susjedstva volimo prirodu. I često bismo otišli nekamo, ali ni sami ne znamo kamo. Tako je onedavno došao u naše susjedstvo neki dječak koji nas je poveo na ovaj izlet. On je, reče, već nekoliko puta bio ovdje sa svojim nastavnikom. I eto, zbilje se ovo. Mi odložili svoje stvari na jednoj čistini; tu je bila trava kao zelen baršun. Bilo je to mjesto kao stvoreno za igru. Zaigrasmo skrivalice, a magličasta koprena tek se počela polagano bistriti. Ja sam se, skrivajući se, nešto više udaljio od mjesta igre. Upadnem tako u neki voćnjak. Tu je bila i smokva. To drvo poznam. Okolo nigdje nije bilo čovjeka. Mislio sam da nije grijeh uzeti jednu smokvu. Ali dok sam rukama sezao granu, osjetim da je netko iza mene. Spopadne me tako silan strah. Protrnuh. Okrenem se: dva su mladića stajala preda mnom. Držali su ruke u džepove... Ne, jedan je u ruci držao batinu. Sune mi glavom: ubit će me. Tako su me nekako i gledali. Znaite, ja nikada nisam jeo što mama i tata nisu platili... Jedan je od one dvojice nešto rekao. Kunem vam se da ne znam što mi je govorio. Sav sam treptao od straha. I odjednom pojurim kud me noge ponesoše. Dugo sam bježao, trčao. I oni su jedno vrijeme trčali za mnom. A ja ne znam kako sam imao toliko snage. Kada sam popostao da malo odahnem, njih više nije bilo. Bilo je oko mene više magle no ranije. I na svoju nesreću više nisam znao kamo nitj kuda da krenem. Isprva sam se bojao da včem i dozivam drugove. Mislio sam: čut će me i gonioci. Kada sam krenuo... ah, sada vidim, krenuo sam sasvim nepoznatim pravcem. Dugo, dugo sam hodao, penjao se, silazio, preskakao živice i vlake. Onda sam u očajanju zvao drugove. Nitko se nije odzivao. Gospodo, što mislite jesam li daleko zalutao?

Zastane u riječi, pogleda majku Anicu i učini mu se da ga ta žena i ne sluša. Svejednako se vrza kućom i nešto radi.

Uto začu korake, sitne, lagane, dječje. Ikica se oglasi prva.

— Evo Marice, majko!

Glas male Ike vrati dječaku snagu i pouzdanje i nadu u povratak. Promisli: samo da mi je do noći stići na cestu, pa ma i o ponoći doma, da mama ne luduje, da me tata ne izbije...

Obje se djevojčice pojavile pred dječakom. Marica u pletenicama, dugim, crnim, a Ikica onako sve rasčupana i vragoljasta u licu. Marici sijaju oči kao dva opala, a iz lica joj bije svježina i crvenilo proljeća. Dječak skoči sa stolice i tek što ne viknu.

— Hoćemo li odmah poći?

Djeca su čekala što će majka Anica kazati. Ona dođe do djece, dirne vrškom prsta dječaka i reče.

— Marice, Ikica ti je sigurno već rekla. Odvest ćeš dječaka do vodeničara. Tamo neka se raspita za njegove. I da si do sumraka doma.

Marica omjeri dječaka i reče.

— Hajdemo!

— I ja ću s njima — zamoli Ikica majku.

— Tako je i bolje. Neće se sama vraćati — glasno promisli Anica.

I djeca krenuše. Najprije su krenuli od kuće uzbrdo, prodoše dugoljastu livadu, preskočiše neke ograde i spuste se niz strminu. Tu se začu šum vode koja protiče, pada i igra se sa kršem. Dodoše na rub grebena odakle se prostirao vidik na golemu i dugu sutjesku. A taman pred njima i pod nogama im zaigra potok s oputinom vragoljastu simfoniju i ispreplete najdivlju arabesku šara i pletenica. Djeca jurnuše niz padinu. Uхватиše se u igru potok i puteljak. I kada stigoše do šumarka, upita mala Ika dječaka.

— A je li, kako je tebi ime?

— Gordan.

— Ja se zovem Ika. A ovo je Marica. To je moja sestra.

I otada sve zaigra u vrtlovitu kolu. Sve se smrsi: i dječji koraci, i ozareni vrhovi grebenova, i puteljaka s potokom. Cika djece i vrcavo pričanje u trku utka i ispisa u taj šutljiv kraj još jednu radost, još jednu sreću, još jedan datum života i bivanja.

Trčahu djeca niz potok, a puteljak se razigra kao mlado jare, pa se spušta i mrsi s potokom, pa se krije za šumarke i penje nad uzvisine, preskače potok kao žedan vuk. Djeca sve u stopu prate tu igru prirode, a potok tka takt, svojim prstima po oblim stijenama, poigrava se u okukama i šapuće u ravninama ili grgolji u kliještima kamenim, ili se, opet silovito upire da pokaže svoju stoljetnu snagu i rvanje s tim krajem: kamenom i zemljom crnicom, pa huće i psuje ili se kosi. Onda malo popriča s puteljkom, a kada se zateče u golotinji kamenoj, postidi se i zavuče u gustiše, a put nato prpošno preskače potok po deseti put i uglaivi se u državnome drumu.

Kada je Ika ugledala cestu, poskoči s noge na nogu i dođe joj da zapjeva. Samo nije znala, smije li se to i pristoji li se pjevati sada kada se rastaju. Pobrza nožicama da dostigne sestru i Gordana, ali se počeo spoticati o stotinu stvari na putu. Kada su preskočili i posljednji plićak na potoku, zaobišli bodljikav grm, nađu se i oni s puteljkom na cesti. Do vodenice trebalo je nekoliko minuta pješaćiti putem.

Stigoše i do okuke. S toga se visa vidio most preko rijeke u koju je uticao potok. Marica reče:

— Dolje je vodenica. Tamo ćeš pitati za svoje, a mi sad moramo ići... — to ne doreče, preteče je Ika.

— Majka je rekla da ga dovedemo u vodenicu.

— Ali bit će malo kasno — primijeti Marica.

I zaista, sunce je jedva doticalo vrhove i kose nad sutjeskom. Dolje je bilo sve u plavkastom tonu, dok su vrhovi bili pijani od zalaza sunčanoga.

Odjednom Gordan zaurla što ga je grlo nosilo.

— Drugoviii...

Glas se njegov razli prostorom i brzo se odmjeri u jeci. Sestre se stresu i uhvate za ruke. Bile su zasopnute, sretne i iznenađene tako naglim obrtom onoga što ni u snu nisu misliti mogle: dolje na mostiću stajali su Gordanovi drugovi. Izgleda po svemu — čekali su svoga izgubljenog prijatelja.

Gordan je zaboravio da se djevojčicama zahvali, nije ih ni pozdravio. Sada je jurio k svojim kao bez glave. Vidjele su kako trči cestom prema mostu, kako se grčevito grle. Čule su njihovu radosnu ciku. Razumjele su da su upravo bili izgubili svaku nadu da ga nađu.

Potok je i dalje pjevuckao i ne misleći na počinak, djevojčice su još jednom pogledale mostić do vodenice Bio je prazan. Ikica duboko uzdahnu i rekne.

— Otidoše.

Obje se vrnu uz brijeg, i dan počeo sklapati svoje vjeđe na počinak.

Ikica se stisne uz sestru i procijedi:

— Marice, kako je to u gradu? Tamo ima mnogo djece. Čini mi se da bih tamo umah zalutala...

U pohode Prenju

U predvečerje kolona planinara veselo grabi prema Boračkoj Dragi, ususret Prenju, mjesecini i zvjezdanoj noći. Dolje u kotlini jezero se opršta sa danom, a po planinama sunce još gospodari, pa se čini da je gore neki sasvim drugi, čarobni svijet. Taj kontrast brzo iščezava i suton obavića masive Prenja, Borašnice i Veleži. Iz kotline još dopiru zvona goveda i lavež pasa, ali uskoro zamire svaki trag života i tmina ovlada prostorom.

Čovjek ne zapaža u gradu ovu šarmantnu igru prirode. U planini sve je drugačije, izražajnije, pa ove fantastične slike izazivaju najsjetnija osjećanja i raspaljuju maštu. Pogotovo kada se ukaza mjesec koji izroni iza planinskog grebena pa nam posluži kao najljepši svjetionik na putu u njedra planine.

S vremena na vrijeme, kolona se razvlači, koliko zbog napora, toliko i zbog intimnih raspoloženja. Kao da svak želi da bude sam, da se u dekoru zvijezda i sjenki preda razmišljanjima i halucinacijama koje izaziva tišina i mjesecina. Kada kroz drveće na horizontu padne pogled na zvijezde, čini se da to nije dio nebeskog svoda, već neka čarobna aleja kućica nanizanih na rub planine.

Na jednom proplanku učinismo kratak predah pa se okupismo da zajednički posmatramo osipanje malih lavina koje su se utrkivale ispod jednog masiva. Opi-jeni čarima prirode niko se nije uzbudio što smo utonuli u noć, što je Jezerce, cilj našeg pohoda, još veoma daleko, u srcu snježne planine.

Kakvo tek oduševljenje nastaje kada se iz šumovite Boračke Drage ispesmo na hrbat planine, na ravan Crnog Dola obasjanog mjesecinom. Ledeni raskošni masiv Sivadija kao da se smiješi na Osobac. A on, taj kameni gorostas, svojim oblikom snažno podsjeća na Keopsovu piramidu u živom pijesku afričke pustinje.

Zar će ovo »hodočašće« bijelom pustinjom trajati samo jednu noć? Zar će ove svjetlosti i sjenke pred zoru iščeznuti? Zar je moguće zaboraviti ovu zvjezdano galeriju oblika i sjenki?

Te noći se pokazalo kako planinari nisu nevješti u astronomiji. Lako prepoznaju zvijezde i sazvjedža, pa se utrkuju u otkrivanju raznih oblika nebeskog svoda.

Zatim se u daljem hodu ukazaše beskrajni bijeli tereni i dođe vrijeme da stavimo smučke na noge. Kao noćne utvare obasjane mjesecinom sada paramo dolinama i brežuljcima po ledenoj kori.

Ponoć je već davno prošla, kada je zaledena kuća na Jezercu primila svoje goste. Uvukosmo se kroz prozor, u vlažno sklonište, jer su vrata bila zasuta snijegom. Uz naloženu vatru, koja je uskoro pucketala, dubokim snom dočekasmo novi divan dan.

Sutradan, čarobna slika se ponovi, samo sada u novom osunčanom ruhu. Divimo se masivima Glavice i Zuba, koji šiljatim ogoljelim vrhom para nebo.

Već smo zaboravili na noćni zamor i vlagu skloništa, pa veselo na skijama brazdamo po snijegu sve do sunčevog zenita. Ali, i tome dođe kraj. Valja se, najzad, okrijepiti i spremiti za pokret u pravcu kojim smo prethodne noći došli.

Novo oduševljenje ovlada kolonom kada u zaletu krenusmo niz padine u pravcu Boračke Drage. Sa sjetom bacismo još jedan pogled na Sivadije, Osobac i Otiš, pa utonismo niz šumu sve do posljednje krpe snijega. Tada spremismo skije i u veselom razgovoru nastavismo put do sela Borci, gdje se završi naš pohod Prenju.

U sutonu spuštala se kolona naših automobila prema Konjicu. Kod Gornje Bijele zaustavljamo se i posmatramo masiv Prenja u trenutku smiraja sunca. Ali valja i kući ići. Glavna tema naših razgovora do Sarajeva bila je : Kuda ćemo iduće subote?

Transverzale - suvremeni oblik planinarenja

U posljednje vrijeme susrećemo se sve češće u planinarskoj štampi s vijestima o otvaranju ili pripremama za otvaranje planinarskih kružnih putova ili »transverzala«, kako ih planinari obično nazivaju. Bilo je za očekivati da će kod planinara nakon otvaranja tolikih transverzala možda jenjati interes za takovu vrstu planinarenja, no svjedoci smo upravo obratne pojave, tj. da se njihov broj svakodnevno povećava, pa čak tamo gdje se je pretpostavljalo da je već čitavo područje pokriveno transverzalnim putovima i da bi svaka nova transverzala mogla stvoriti zbrku u postojećem redu prelazenjem približno istog puta. U takovim slučajevima planinari istovremeno obilaze nekoliko transverzala i udaraju žigove kontrolnih tačaka u nekoliko dnevnika i tako odjednom stiču pravo na dobivanje spomen-značke nekoliko transverzala. Takovu situaciju imamo danas upravo u Sloveniji, gdje je uz najveću i najljepšu transverzalu od Maribora do Kopra, koja nosi oznaku br. 1, nastao niz manjih, čiji se putovi često isprepliću s velikom transverzalom. Kao protuteža prvoj transverzali, u području koje ona ne pokriva, a bogato je planinarskim društvima, rađa se »Zasavska planinska pot«, koja obuhvaća uglavnom planinarske domove zasavskih planinarskih društava. Planinarska društva Kamnik i Kranj osnivaju »Gorenjsku partizansku pot«, koja prvenstveno treba evocirati uspomenu na prelaze gorenjskih partizana, ali se velikim dijelom podudara sa trasom transverzale Maribor-Kopar. U sličnu pogrešku upali su i organizatori »Koroške transverzale«, planinarska društva Mežice i Prevalje. Dolenjci otvaraju 1967. godine svoju »Pot Janeza Trdine« na području bez transverzalnih putova. »Mladinska krožna pot oko Ljubljane« na Jančem je dotakla »Zasavsku transverzalu«, no ona uglavnom prolazi područjem gdje nema transverzala. U Jezerskom se nalazi tabla s natpisom, koji poziva na posjetu Jezerske transverzale. Planinska zveza Slovenije (PZS), odnosno njezina komisija za putove, na traženje planinara da se produži već postojeća transverzala broj 1, donosi pravilnik o sticanju posebne značke za one planinare, koji posjete 17 obaveznih i 20 od 44 neobaveznih punktova, a uz uvjet da su obišli i transverzalu broj 1 (Maribor-Kopar). Ovim pravilnikom izgleda da je PZS prva ostvarila preporuku 8. redovne skupštine Planinarskog saveza Jugoslavije, prišavši realizaciji svoje republičke transverzale, jer član 8. ovog pravilnika nedvosmisleno govori da se čitav put, tj. transverzala br. 1 i njezina dopuna nazivaju »Slovenska planinska pot«. Ako je to tako, onda su ovime sve ostale transverzale Slovenije postale od lokalnog značaja. U tom slučaju bi društva, čije transverzale idu makar i dijelom zajedno sa ovom republičkom transverzalom, trebala izmijeniti trase kako bi se konačno uveo red u postojeće stanje, jer osam transverzala, što izvedenih, što u perspektivi, bilo bi i za Sloveniju, izrazito planinsko područje, previše i pomalo neobično.

I u Hrvatskoj također niču transverzale kao i u drugim republikama, a po uzoru na onu slovensku br. 1, no s tom razlikom što je inicijativa isključivo u rukama pojedinih društava, dok je Planinarski savez Hrvatske do sada bio samo pomagač davanjem manjih financijskih pripomoći. Tu su nikle transverzale u sredogorju Hrvatskog zagorja, Slavonije, na Medvednici, Žumberačkoj i Samoborskoj gori, na području gdje se tek po koji vršak stidljivo uzdigao iznad 1000 m nadmorske visine. Velebit, Gorski kotar i Dalmatinske planine, izrazito planinski predjeli, nemaju transverzalnih putova, vjerovatno zato, što su u tom području manje brojna planinarska društva. Postavlja se pitanje, tko bi tu trebao biti organizator te korisne inicijative u ostvarenju reprezentativnog planinarskog puta tamo od Kleka do Orjena? Republički savez odnosno njegova komisija za markacije najpozvanija je da podstakne i pomogne društva zainteresiranog područja za ostvarenje takove transverzale. PSH je doduše u svojoj organizaciji započeo već 1959. godine realizaciju jedne planinarsko-skijaške transverzale od Ogulina do Mrkoplja, ali je već u samome početku naišao na priličan otpor. Sasvim slučajno u Hrvatskoj je osnivanjem transverzala došlo do gotovo neprekinute povezanosti markiranih puteva od Kalnika skoro do Ozlja putem zagorske, medvedničke, samoborske i žumberačke transverzale tako su dva historijska punkta,

dva hrvatska srednjovjekovna grada, Kalnik i Ozalj postali početne tačke planinarskog puta koji je pokrio veliko područje sjeverne i zapadne Hrvatske. Uzmemo li u obzir da u Hrvatskoj postoje od ranije izdani vodiči, koji obrađuju područje Hrvatskog zagorja, Medvednice, Žumberačke gore i slavonskih planina i da u nekima postoje opisi spomenutih transverzala, onda komisiji republičkog saveza ne ostaje mnogo posla — jer tu su još i vodiči Gorskog kotara, Orjena te informativni članci o dalmatinskim planinama, a vodič po Velebitu čeka samo bolje dane da ugleda svjetlo dana. To je prilično obimna literatura, koja zasluži da se ovdje spomene. Riječani su već markirali jedan dio svoje buduće transverzale, koja je ranije trebala nositi naziv »Primorsko-goranska transverzala«, da bi se u 1966. godini ponovno oživjela ta ideja, ali pod nazivom »Riječka« ili »Primorska« transverzala. Postoje namjere i dalmatinskih planinara za osnivanje sličnog puta. Sve bi to sada trebalo nekako racionalno uklopiti u jednu cjelovitu transverzalu Hrvatske, izbacivši ono što je suvišno i neprikladno.

U osnivanju transverzalnih putova nije zaostala ni Bosna i Hercegovina, jer pod utjecajem slovenske, tamošnji planinari otvaraju najprije Bjelašničku, zatim Sarajevsku, te Pogoreličku i upravo ovih dana dovršena je i transverzala »Igman-ski marš«. Dok je Sarajevska transverzala u organizaciji Sreskog planinarskog saveza Sarajeva, PD »Bjelašnica« vodi posebno interesantnu Bjelašničku transverzalu, koja pokriva područje Bjelašnice i Visočice. I bosanski planinari upali su u sličnu pogrešku kao i slovenski, jer su se na planini Bjelašnici srele tri transverzale. »Igman-ski marš« će prolaziti više cestom, a manje planinskim vrhovima; taj put naime tačno slijedi i evocira uspomenu na izveden marš Prve proleterske u siječnju 1942. godine. PD »Bjelašnica«, odnosno neki njeni članovi, oduševljeni su pristaše transverzale i čine velike napore na terenu da se održe markacije i kontrolni žigovi. Propaganda za sve jugoslavenske transverzale putem izložbenih panoa malo je u kojem društvu došla do takvog izražaja kao u PD »Bjelašnici«, zahvaljujući ponajviše Mehi Šehiću, planinaru koji je do sada osvojio najviše značaka planinarskih transverzala i u tom pogledu sigurno nosi primat. Mostarski planinari prišli su također osnivanju svoje transverzale, koja bi obuhvatala uglavnom Prenj i nekoliko okolnih planina. Zpaočeli su već s markiranjem pojedinih dionica, no ostavši bez vanjske podrške, odustali su od svog nauma.

Ni Srbija nije zaostala u pogledu otvaranja transverzala na svom području. Tu su Fruškogorska, Ustanička, Prokletijska, Homoljska i transverzala na Tari. Ove transverzale obuhvaćaju svaka svoje područje i niti na jednom mjestu nemaju zajedničkih punktova, što im daje izvjesnu prednost. Jedinu izuzetak je Fruška gora, gdje su se pojavile dvije transverzale, no sva je prilika da će stara transverzala ugasiti i ostati samo ona u organizaciji Planinarskog saveza Vojvodine.

U Makedoniji je već 1958. g. utvrđen pravac buduće makedonske transverzale s početkom na Skopskoj Crnoj gori, da bi u gotovo neprekinutom nizu prešla preko makedonskih planina i jezera i završila na Vodnu iznad Skopja. Trebalo je to biti put od nekih 500 km dužine no do njegove realizacije do danas nije došlo. Jedan od osnovnih razloga je maleni broj planinarskih domova na tom velikom području relativno visokih planina. Obzirom na ovakovu trenutnu situaciju, možda bi se to privremeno moglo riješiti na taj način da planinari posjete samo one vrhove i punktove, gdje postoje planinarski domovi ili objekti u kojima bi transverzalac našao sklonište. Obilaskom određenih vrhova steklo bi se pravo na značku transverzale Makedonije, a to bi svakako pobudilo veći interes za posjetu tim planinama.

U Crnoj Gori za sada također ne postoji ni jedna transverzala, ali bi se i tu moglo naći privremeno rješenje kao i u Makedoniji.

Izvršni odbor Planinarskog saveza Jugoslavije u pitanju transverzala ima također svoje stanovište. U izvještaju tog odbora na 8. redovnoj skupštini PSJ preporuča se da republički savezi posvete ovom zadatku svu potrebnu pažnju, te da se utvrde republičke transverzale, jer ima takovih, kaže se u izvještaju, na kojima je nešto urađeno, ali one samo polulegalno egzistiraju. Dalje se preporučuje izdavanje vodiča po ugledu na onaj slovenski, jer bi to pridonijelo omasovljenju obilaska naših transverzala. U zaključku spomenute skupštine kaže se za transverzale slijedeće: »Popularnost postojećih planinarskih transverzala nalaže potrebu da se riješi pitanje jugoslavenske planinarske transverzale.«

Takav prijedlog postojao je već i ranije i to na taj način da bi se obilaskom određenih vrhova, odnosno punktova u svim republikama stekao uslov za sticanje značke »Transverzala Jugoslavije«. Mislim da to nije najsigurnije rješenje, jer ako bi se prišlo realizaciji jugoslavenske transverzale izborom pojedinih punktova po republikama, onda bi same republičke transverzale pale nezasluženo u drugi plan, a istovremeno želimo da se one osnuju i da kao takove egzistiraju. Bilo bi bolje rješenje kada bi republički odbori odredili što se smatra republičkom transverzalom, a planinari koji bi prešli sve takove republičke transverzale (makar i u skraćenom obujmu) dobili bi od PSJ uz predočenje dokumentacije spomen značku »Transverzala Jugoslavije«.

O našim transverzalama pisalo se već mnogo, posebno o slovenskoj, o kojoj su pisali i strani planinarski časopisi. Možemo ustanoviti, ne izlazeći iz okvira skromnosti, da su poslije otvaranja slovenske transverzale nastale izvjesne težnje i u inozemstvu za osnivanjem sličnih planinarskih putova.

U Austriji stvoren je niz lokalnih transverzala, tzv. »Wanderwege«, koje prolaze kroz jedan ili više planinskih masiva. Od naših transverzala razlikuju se po tome što putovi nisu posebno markirani karakterističnim znakom i što se ne izdaje spomen značka. Izuzetak je Badgasteinska transverzala, čiji organizatori izdaju spomen značke raznih stepena, ovisno o predenom putu. Ukusno opremljeni vodič ujedno je i dnevnik transverzale u koji se utiskuju žigovi vrhova i planinarskih domova. Svaki vrh, odnosno planinarski dom, ili prelaz iz jedne doline u drugu donosi različiti broj bodova. Na temelju tako stečenih bodova organizator izdaje brončanu, srebrnu, zlatnu, odnosno veliku zlatnu značku ove transverzale. Za 1967. godinu predviđena je čak i alpinistička značka. Ostale planinarske puteve u Austriji ovdje ćemo samo nabrojati. To su u Gornjoj Austriji »Gmundener«, u Stajerskoj »Knittelfelder« a u Koruškoj »Karawankenwanderweg« i »Nordwaldkammerweg«. Među važnije svakako ubrajamo »Tauernhöhenweg« od Ennstala do Grossglocknera sa produžetkom do Grosswenedigera. Takovi putovi postoje i u Allgäu, Ferwallu i u Lechtalerskim Alpama.

U Italiji je 1965. godine poznati njemački alpinista Toni Hiebeler organizirao neobično interesantan put pod nazivom »Durch das Herz der Dolomiten« (Kroz srce Dolomita) od Pustertala do Belluna. Put je dugačak 150 kilometara i prelazi preko 13 planinskih masiva, 9 jezera, 17 planinskih domova, 26 prijevoja i sedam ponosnih vrhova. 1966. godine izašao je iz štampe u Münchenu odgovarajući vodič, čiji autori su Siegfried Sched, Piero Rossi, Sigi Lechner, Helmut Dumler i Toni Hiebeler. I ovaj vodič, inače bogato ilustriran, služi ujedno kao dnevnik. Po završetku 14-dnevne ture uz predočenje otisnutih žigova u vodiču, transverzalec prima od organizatora u Bellunu spomen značku. Ovaj put ima dosta obilježja alpinističke transverzale i mnogo je teži od naše »Slovenske poti«.

I Švicarska je također organizirala jednu ovčju transverzalu, no pojednostoj o njoj nisu nam poznate.

U Francuskoj postoji sistem »GR« (Grande Randonnée = veliki obilazak) označen brojevima. Ima ih osam nacionalnih i tri internacionalna, međutim za pređeni put značka se ne izdaje.

U njemačkom sredogorju postoji dosta takovih putova, dok u Bavarskim Alpama ih ne nalazimo. I Švedani imaju svoj nacionalni put »Kungsleden« (kraljevski put) kroz Švedsku do Laplandije.

Čehoslovaci, kao i Nijemci, imaju svoje putove u sredogorju dok u Tatrama postoji »Magistrala«.

U Bugarskoj ne postoje transverzale u našem smislu, no stiče se pravo na značku, ako se obiđe nekoliko najviših vrhova u bugarskim planinama.

Iz svega može se zaključiti, da je planinarska transverzala stekla svoje građansko pravo kod nas i u vanjskom svijetu, pa htjeli mi ili ne htjeli, moramo s njima računati kao s posebnim vidom planinarenja, koji ima danas svoje brojne i fanatične sljedbenike. I dok god takovih bude, naši planinski putovi ne će opustjeti — i to je dobro.

Profesor Ivan Šumljak iz Maribora, duhovni začetnik i realizator Slovenske transverzale od Maribora do Kopra, može biti zadovoljan, jer put koji je on zasnovao, ostavio je u jugoslavenskom planinarstvu duboku i neizbrisivu brazdu.

Smetovi - druga Jahorina

U društvu sa nekoliko planinara, radnika iz željezare u Zenici, uputili smo se na Smetove, najomiljenije izletišta Zeničana. Lagano idući uzbrdo, nakon nekih sedam kilometara, primijetili smo kako se pred nama ukazuje planinarski dom. Rekli su nam, da je to dom planinarskog društva »Željezara«. Dom je smješten u jednoj travom obrasloj uvali, pored same šumice, između sela Gornja Gračanica, Bijelih voda i Babine rijeke. I onaj tko prvi put ovuda prolazi, sasvim sam, sigurno neće zalutati. Svuda usput vide se crveno-bijeli krugovi, planinarske markacije, najbolji planinarski vodiči.

Put do Smetova vodi kroz gustu bukovu šumu. Usred ljeta, i pod najjačim suncem tu vlada debela hladovina. Po izlasku iz šume, na brdu, na samom domaku doma, dočeka nas je jak vjetar, iako je već mart mjesec. Planinari su nam objasnili da je to sasvim normalno, jer - po čemu bi se drugačije ovo mjesto i zvalo Smetovi, nego po tom? Zimi ovdje, kažu, budu snježni smetovi visoki do 12 metara i vrlo je teško preko njih preći. A sada — svuda naokolo pružaju se livade. Dok razgledamo ove lijepe terene, iznad nas kruže dva velika orla, koji vjerojatno traže svoj plijen. Jedan od planinara nam reče, da su oni prava napast za čobane. Zgrabe jagnje i vinu se u visine gdje ih onda više niko ne stiže.

Dom se nalazi na nadmorskoj visini od 1000 metara. Ovdje je još za vrijeme bivše Jugoslavije nekoliko planinarskih entuzijasta, strastvenih planinara, napravilo kućicu, bolje rečeno baraku. Ta im je služila da preko nedjelje izađu malo na odmor. Za vrijeme rata tu su se, kao u zaklonjenom mjestu, sastajali zenički revolucionari, među kojima je bio i Nedo Radić.

Današnja planinarska kuća ili — kako je planinari nazivaju — dom, sagrađena je od dasaka. Sve su to planinari na leđima iznijeli. Sagrađena je dobrovoljnim radom. Zeničko planinarstvo je tada tek bilo u povoju, pa je zato 18 ležaja u ovom domu i otprilike isto toliko u planinarskom domu na Liscu, moglo da podmiri skromne potrebe ovdašnjih planinara. Uporedo sa razvojem Željezare, odnosno Zenice kao grada, sve je više bilo interesovanja za odlazak u prirodu. Ovaj dom, pa i onaj na Liscu, već sada nisu u mogućnosti da pruže uslove za smještaj svim zainteresovanim. Bilo je slučajeva da zimi u tom domu, kapaciteta od 18 ležajeva, prenoći do stotinu pa i više posjetilaca. Jer, Smetovi, ili kako ih drugačije zovu »druga Jahorina«, svojim lijepim terenima za skijanje privuku zimi toliko građana Zenice, da se u domu ne može čovjek okrenuti (vidi sliku na str. 141).

S obzirom na ovakvu situaciju planinarsko društvo »Željezara« je još 1963. godine pokrenulo akciju za izgradnju novog doma, takođe na Smetovima. I, ove godine, ta njihova odavno postojeća želja konačno će biti realizirana. Predviđa se da će novi dom biti sagrađen za 27. jul. Kapacitet doma će biti oko 50 ležaja, a posjedovat će moderan komfor. Već su obezbijedena sva potrebna materijalna sredstva u iznosu od oko 50 miliona starih dinara.

U prošloj godini u domu na Smetovima bilo je skoro 2000 noćenja i preko 9000 posjetilaca, i to samo onih koji su evidentirani u knjizi posjeta. Do sada je u ovo društvo upisano oko 1500 planinara. Samo u toku prošle godine članovi ovog društva izveli su 65 radnih akcija na uređenju starog, već dotrajalog doma, a u akcijama je učestvovalo oko 950 planinara. Za te radne akcije je utrošeno preko 4000 dobrovoljnih radnih časova.

Smetovi će, kako nam rekoše, biti glavni rekreacioni centar Zenice, a predviđa se čak i žičara, čije je pitanje iznešeno na zborove birača; za nju je već i projekt gotov.

Treba samo jedanput otići gore na Smetove. Jedan već odlazak bit će dovoljan da se zavoli ova planina i da zelene livade, sa mirisnom travom, šume i toplo sunce, postanu stalna potreba. Da osjetimo ljepotu prirode treba samo malo truda.

Planinarstvo u Bosni i Hercegovini između dva rata

Skica za studiju

(Nastavak)

Planinarske organizacije, koje su stvorene prije prvog svjetskog rata (Bos. herc. turistički klub i Turist. društvo »Prijatelj prirode«), formalno-pravno postojale su i poslije završetka rata, budući da nisu raspuštane ili ukinute. Za vrijeme rata ove organizacije, što je i sasvim razumljivo, prestale su gotovo sa svakim radom. Međutim i pred sam rat Turistički klub se nalazio u velikoj krizi. Članstvo se brojčano veoma smanjilo, a smanjeno je i interesiranje za rad kluba. Na posljednjoj godišnjoj skupštini kluba bilo je prisutno svega 14 članova (ožujak 1914). Uzroke ovoj krizi treba vjerojatno tražiti u heterogenom sastavu članstva Turističkog kluba i u teškim političkim prilikama, koje su vladale već nakon aneksije Bosne i Hercegovine habsburškoj monarhiji, a osobito nakon završetka balkanskih ratova, i zabrinjavajući najavljivale dolazak jednog novog općeg svjetskog sukoba.

Nije čudo stoga što po završetku rata Turistički klub nije bilo više moguće aktivirati, iako je u Sarajevu i tada živjelo nekoliko desetina njegovih članova, a imovina Turističkog kluba formalno pripadala i nadalje klubu, tako da je par godina kasnije trebalo provesti prilično kompliciranu pravnu proceduru da se ta imovina prenese na druge planinarske organizacije. Turistički klub je faktično prestao postojati već u prvim ratnim godinama. Njegovo članstvo, koje je potjecalo većinom iz reda državnih činovnika, izgubilo je u ratnom metežu svaku povezanost i koheziju, tako da poslije rata — naravno, i uslijed izvjesnih političkih momenata — nije nitko ni pokušao da obnovi djelatnost Turističkog kluba.

Turističko društvo »Prijatelj prirode«, osnovano 1905. godine, pokazalo je međutim mnogo više vitalnosti zahvaljujući prvenstveno impresivnoj snazi radničkog pokreta, koji je sve snažnije zauzimao svoje političke pozicije i nastojao da organizirano nastupa na svim linijama društvenog života. Zbog toga već 1919. godine dolazi do oživljavanja rada »Prijatelj prirode«, u kojima i sada aktivno radi nekoliko predratnih veterana.

Poslije 4-godišnje ratne neaktivnosti, a u burnim i nesređenim poslijeratnim prilikama u kojima se nalazi nova država, društvo »PP« u prvim je godinama tek postepeno sredivalo svoje redove i obnavljalo djelatnost, koja je ispočetka bila vrlo skromnih razmjera. Vjerojatno zbog toga u našoj planinarskoj publici nalazimo često ponavljajuću tvrdnju da »PP« otpočinje svoje poratno djelovanje tek 1922. godine, što sigurno nije tačno. U ondašnjoj radničkoj štampi (»Glas slobode« i dr.) nalazimo u periodu od 1920 — 1922. godine čitav niz podataka o radu »PP«, a posebno veliki broj oglasa o održavanju različitih izleta i priredbi, što svakako ukazuje na određenu aktivnost društva u ovom vremenskom razdoblju.

Godine 1921. vlast zabranjuje djelovanje »PP«. Poznati akt političkih vlasti, tzv. Obznana, koja je bila prvenstveno usmjerena protiv radničkih organizacija, ne mimoilazi ni ovo društvo, koje zbog toga mora mijenjati svoja pravila, izbaciti iz njih sve naglašene političko-klasne momente i tek nakon toga nastaviti dalji rad. Ovo je druga po redu zabrana djelovanja »PP«. Prva zabrana — također privremena — uslijedila je već 1913. godine.

U narednim godinama »PP« potpuno konsolidira svoje redove i razvija snažnu aktivnost. God. 1927. skupština društva donosi odluku da se rad društva proširi na područje čitave države, što potvrđuje i kongres »PP« održan slijedeće

² »PP« je od početka bio organiziran kao federacija društava iz više evropskih zemalja sa sjedištem u Beču (do 1933. g.). U predratnoj Jugoslaviji »PP« imao je svoju centralu i više podružnica u raznim mjestima države.

godine u Slavonskom Brodu. Na osnovu odluke drugog kongresa »PP« (Zagreb 1930. god.) centrala društva se prenosi u Zagreb³, ali već sljedeće godine rad društva je ponovno zabranjen. Vještīm manevrom članovi društva sada izigravaju strogost zabrane na taj način što formalno osnivaju novo društvo, koje nosi naziv Radničko-turističko društvo »Priatelj prirode« (Godine 1933. društvo je ponovno uzelo svoje staro ime: Turističko društvo »PP«). Nakon dugotrajne i uporne borbe društvo »PP« je primljeno u članstvo Saveza planinarskih društava Jugoslavije tek 1936. godine.

Sve do kraja 1921. godine »PP« je bilo jedino planinarsko društvo u Bosni i Hercegovini. Tada dolazi do osnivanja *Društva planinara u Bosni i Hercegovini* (DPBH) koje će tokom vremena postati najaktivnije i — s planinarskog gledišta promatrano — svakako jedno od najzaslužnijih društava.

Zahvaljujući okolnosti da se u DPBH nalazilo i nekoliko aktivnih članova ranijeg Turističkog kluba, društvo je uspjelo — iako nije imalo nikakve ni pravne, niti idejne veze sa Turističkim klubom — da prvo preuzme bogatu arhivu ovog kluba, a kasnije i njegove poratnim događajima ruinirane planinarske objekte. Isto tako je DPBH u toku narednih godina dobilo na upravljanje i gotovo čitav, doduše teško oštećeni, planinarski građevinski fond, koji je prije rata neposredno izgradila i održavala austro-ugarska vlast.

Godine 1925. dolazi do pripajanja Društvu planinara u Bosni i Hercegovini dvije godine ranije osnovanog PD »Romanija«. Sa iskrenom željom da ojačaju planinarske redove u Bosni i Hercegovini i da tako kompaktni i snažni pristupe tek osnovanom Savezu planinarskih društava u SHS, oba društva saglasno su donijela odluku o pripajanju nakon što su nešto ranije društva »Priatelj prirode« i »Kosmos« odbila da sudjeluju u ovoj akciji sjedinjavanja planinarskih snaga. Međutim, vrlo brzo se pokazalo da je odluka o pripajanju bila nerealna, prebrza, pa i nesrećna. Pripojeno društvo je bilo i ostalo strano tijelo u inače cjelovitom organizmu DPBH. Gotovo od prvog dana zajedničkog života oprečno — između članova DPBH i ranijih članova »Romanije«, uzrokovane različitim pogledima na mnoga pitanja, bile su stalno aktuelne, da 1928. one prerastu u otvoreni sukob, koji je imao i vrlo neugodne reperkusije u ondašnjoj štampi. Neminovna posljedica ovog sukoba bio je rascjep. Bivši članovi »Romanije« krajem iste godine napustili su DPBH i ponovno osnovali PD »Romaniju«.

DPBH je veoma brzo savladalo posljedice rascjepa, koji je — čini nam se — dao novi impuls radnom elanu društva. Naredne godine predstavljaju najplodniji period društvenog rada, u kojem je obrađeno nekoliko značajnih planina i izrađen ili opravljen najveći broj planinarskih objekata.

Planinarsko društvo »Romanija«, čija je sudbina bila nekoliko godina usko povezana sa DPBH, osnovano je 1923. godine nastojanjem i zalaganjem jedne mlade planinarske generacije, koja je odmah razvila živu aktivnost na širokoj osnovi, te stoga i svesrdno prihvatila inicijativu za ujedinjavanje i koncentraciju svih planinarskih snaga u Sarajevu. Rezultat ove akcije bilo je i pripajanje »Romanije« Društvu planinara u Bosni i Hercegovini, koje nažalost nije uspjelo.

Nakon izdvajanja iz sastava DPBH (1928) i ponovnog osnivanja samostalnog društva nastaje novi, vrlo plodonosan period rada PD »Romanija«. Pored uzorno organiziranih izleta, snažne planinarske propagande, velike akcije pošumljavanja i svesrdnog zalaganja da se spriječi sječa šume na Trebeviću (u čemu je društvo potpuno uspjelo!), »Romanija« usmjerava naročito svoje snage na unapređenje i razvitak skijanja te na podizanje planinarskih objekata na Jahorini i Trebeviću.

Zahvaljujući ovoj širokoj akciji, PD »Romanija« je uskoro postalo jedno od najzapaženijih i najjačih planinarskih društava u Sarajevu, a imalo je i nekoliko dobro odorganiziranih podružnica u unutrašnjosti.

Nešto prije prvog osnivanja PD »Romanija« nogometni klub »Slavija«³ iz Sarajeva formirao je svoju *Sekciju za planinarstvo i zimski sport* (1922), koja je — iako ne odviše brojna — stekla višestruke zasluge za razvitak planinarstva i skijaštva u Bosni i Hercegovini.

³ Jedna od karakteristika razvoja planinarstva u Bosni i Hercegovini između dva rata jeste i osnivanje sekcije za planinarstvo pri nogometnim klubovima i kulturno-prosvjetnim društvima.

Osnivači »Priatelja prirode« u Sarajevu 1905. godine

Kroz čitavo vrijeme svoga postojanja sekcija koncentrirala uglavnom svoju djelatnost na obrađivanje planine Bjelašnice, gdje podiže dva planinarsko-smučarska doma i vrši pedantno markiranje ovog velikog planinskog prostranstva. Sekcija vrlo rano obraća svoju pažnju na podizanje smučarstva i na odgajanje skijaških kadrova, tako da se sekcija »Slavije« može s puno opravdanja smatrati prvom skijaškom organizacijom u Bosni i Hercegovini, na što upućuje čak i njezin naziv (»za planinarstvo i zimski sport«).

Poseban značaj ove vitalne sekcije leži u tome što je ovo prva planinarska organizacija, koja je direktno uspostavila vezu sa selom i seoskom omladinom, među kojom je tražila i nalazila skijaše talente. U vrijeme kada se planinarstvo i skijanje smatralo isključivo potrebom i privilegijom građanskog društva, sekcija »Slavija« osniva svoje podružnice u Palama i Kalinoviku, gdje nalazi i upravo svoje najbolje skijaše-natjecatelje, koji su na Jahorini i Bjelašnici (»Bjelašnički dani«) postizavali visoke rezultate.

U periodu do kraja 1923. godine u Sarajevu su osnovane još dvije veoma značajne planinarske organizacije: Društvo za čuvanje narodnog zdravlja i zaštitu prirode »Kosmos« i Hrvatsko planinarsko društvo »Bjelašnica«.

Utemeljen na nešto široj platformi »Kosmos« je za kratko vrijeme postao veoma brojna planinarska organizacija (sa preko 1000 članova), u kojoj je uglavnom imao prevagu činovnički element i to kako u središnjici društva, tako i u njenim podružnicama u Jajcu i Varešu. Društvo je uglavnom obrađivalo pojedine planine centralne Bosne (Skakavac sjeverno od Sarajeva, Perun i Zvijezdu kod Vareša).

Osnivanje HPD »Bjelašnica« nisu uslovile nikakve nacionalno-političke potrebe, budući da su bosansko-hercegovački planinari Hrvati bili već pretežno uključeni u DPBH. »Bjelašnica« je osnovana prvenstveno iz organizacionih razloga kao podružnica Hrvatskog planinarskog društva. Ovo društvo je ostavilo duboko zarezan trag u razvitku planinarstva u Bosni i Hercegovini, u prvom redu zbog smišljene vođene planinarske propagande, a zatim zbog temeljite obrade nekoliko značajnih planina, naročito Čvrsnice, te zbog unošenja prvih planinarskih klica u naselja ispod ove planine (Jablanica, selo Doljani). Iz redova HPD »Bjelašnica«

izniknulo je nekoliko odličnih visokogorskih planinara, alpinista i planinarskih pisaca (dr Fleger, prof. Rengjeo i dr.) bez čijih se priloga danas ne može pisati historija planinarstva i Bosni i Hercegovini.

Poslije osnivanja HPD »Bjelašnica« nema više od 10 godina nijedne nove planinarske organizacije (ako izuzmemo ponovno osnivanje PD »Romanija«). Tek 1934. godine dolazi do formiranja *Planinarske sekcije SK »Djerdjeleza«* i to uglavnom zaslugom nekolicine muslimanskih radnika, koji su do tada bili učlanjeni u »Kosmosu« i »Prijatelju prirode«. Ova sekcija je kroz čitavo vrijeme svoga postojanja zadržala pretežno radnički karakter. Njena osobita zasluga leži ne samo u temeljitoj obradi južnih dijelova Romanije planine (gdje je izgrađen i planinarski dom), nego u širenju planinarskih ideja među Muslimanima grada Sarajeva (koji su do tada sporadično učestvovali u drugim planinarskim organizacijama), a posebno među Muslimankama, gdje se upravo živo razvijao proces emancipacije i napuštanja vjekovne društvene izolacije.

Neposredno pred drugi svjetski rat Hrvatsko planinarsko društvo je osnovalo svoju *podružnicu »Bitovnju«* u Kreševu, malom mjestu u blizini Sarajeva. Aktivnost podružnice danas se može ocjenjivati na osnovu činjenice da je uoči samog rata podružnica podigla pod krov svoj planinarski dom na Bitovnji, koji nažalost nije dočekaio otvorenje.

Pored pobrojanih planinarskih organizacija svakako je od historijskog interesa napomenuti da su i pri pojedinim sportskim i drugim društvima postojale planinarske sekcije (SAŠK, Matatija, Makabi idr.), te da je mladež jedne sarajevske četvrti osnovala 1939. posebno planinarsko društvo *»Zaštitnik prirode«*, koje je sa malo sredstava, ali sa puno žara i poleta egzistiralo sve do sloma predratne Jugoslavije. Po odluci okupacionih vlasti tada prestaje rad svih planinarskih organizacija osim HPD »Bjelašnica«, koje preuzima imovinu i arhive raspuštenih društava. Međutim, »Prijatelj prirode« prestao je postojati uslijed zabrane dvije godine ranije (1939). Imovina zabranjenog društva predata je na upravljanje Radničkoj komori.

DPBH je 1940. godine nakon dužih pregovora i temeljitih priprema spojeno s Hrvatskim planinarskim društvom u Zagrebu. Na glavnoj skupštini, koja je održana 18. oktobra, donesena je odluka da se DPBH ujedinjuje sa HPD-om, da se sva imovina društva prenosi na HPD i da svi članovi DPBH postaju ravnopravni članovi HPD-a.

*

Dugo godina sva planinarska društva u Bosni i Hercegovini nisu mogla biti učlanjena u Savez planinarskih društava Jugoslavije (SHS) zbog toga to je u početku svaku pokrajinu, po pravilima tog Saveza, moglo zastupati samo društvo, koje je imalo najmanje 500 članova. Na taj način DPBH je kroz dugi niz godina bilo jedini član Saveza planinarskih društava i jedini predstavnik Bosne i Hercegovine u Savezu.

Savez je inače osnovan relativno dosta kasno. Inicijativa DPBH, koja je pokrenuta još 1922. za osnivanje saveza, nije prihvaćena. Savez planinarskih društava osnovan je tek 1925. Već na prvom kongresu Saveza, održanom 1928, dolazi do razmimoilaženja oko pitanja, da li jedno društvo može djelovati na čitavom teritoriju države ili samo na ograničenom području, te da li jedna osoba može biti član više planinarskih društava (što je posebno u Bosni bio vrlo čest slučaj). Osim toga postavilo se pitanje izmjene pravila, koja su dozvoljavala učlanjenje u Savez samo društvima sa preko 500 članova. Tek na kasnijim kongresima Saveza (Maribor 1933, Skoplje 1934) ova pitanja su riješena i postavljeni liberalniji uvjeti za prijem planinarskih društava u Savez.

Promatrajući djelatnost planinarskih društava u BH (zapravo u Sarajevu) u periodu od 1919—1941 godine, upadaju u oči neke zajedničke zapravo tipične pojave, koje daju karakterističan kolorit čitavom razvitku planinarstva onog vremena.

Sva društva veliku pažnju posvećuju organizaciji planinarskih izleta. U prvo vrijeme česti su tzv. obiteljski izleti, kao i kolektivni planinarski izleti, na kojima učestvuje velik broj planinara i drugih izletnika, te čisto turistički izleti (npr. izlet u Carigrad, Kotor, Dubrovnik i sl.). Veći izleti se planiraju po nekoliko mjeseci unaprijed i članstvo poziva da štedi novac radi učešća na izletu. Međutim, u godinama pred okupaciju veliki grupni izleti postepeno iščezavaju (održavaju se još

SATRAJED, JUNE 1928.

Результаты

У година 1926. саграђена је уз обичај грађевина државно са свим комфором, пројављеним на Врху Требевице она димензиона кућа. Дозвољено кабинетско какадураре Ниве. Већа, ниша Краља Николе је „Александар Дом“ — Она кућа са свим са свих страна, е приватне саграђена, е приватне јој се нешто доба у бујан развој који планинство, јер много саудио као много приватне планинско прилагођених партија на Јосрину, Клек итд. У свако доба се добија топа и хајде је, тасла расисање са 10 хиљада или доста

111

i da sarajevski kinematografi prije redovnih predstava prikažu po nekoliko dija-
pozitiva sa planina BiH i Jugoslavije, što je u ono doba imalo poseban efekat.
S druge strane listovi »Glas slobode« i »Snaga« služe godinama kao službeno gla-
silo Turist. društva »Prijatelj prirode«, tako da se razvitak ovog društva može re-
konstruirati dobrim dijelom pregledom starih brojeva ovih listova. Poseban
uspjeh planinarska društva postizavaju zajedničkim izdavanjem veoma uspelog
vodiča »Kroz planine Bosne i Hercegovine« (1935). Planinarska predavanja (sa
dijapozitivima ili bez njih) nisu rijetka čak ni na Narodnom sveučilištu u Sarajevu,
dok su opet od posebnog značaja redovna predavanja, koja su održavana na član-
skim sastancima izvjesnih društava, a naročito na sastancima HPD »Bjelašnica«.
Zasebnu pažnju privlači djelatnost planinarskih foto-sekcija, koje izlažu svoje
fotose čak i na međunarodnim izložbama planinarske i turističke fotografije (npr.
foto-sekcija Društva planinara u BH je izlagala na izložbama u Parizu, Krakovu i
Pragu te u mnogim mjestima Jugoslavije).

(Nastavak slijedi)

Pregled planinarskih kuća i koliba, koje su postojale između dva rata u BiH

Društvo planinara u BiH:

- Aleksandrov dom pod vrhom Trebevića (dovršen 1927)
- Jablan Dol, Treskavica (1926)
- Trnovo pod Treskavicom (1927)
- Stini Do pod Bjelašnicom (sagrađena prije prvog svjet. rata, a 1924
uzeta u zakup od Građev. sekcije u Sarajevu)
- Hrasnički Stan na Igmanu (opravljena 1924)
- Devečani na Vlašiću (1932)
- Kraljičina voda na Vlašiću (1939)
- Vukeline vode na Jahorini (sagrađena prije prvog svjet. rata 1909)
- Bitovnja (1929)
- Pogorelica (1932)
- Prokoško jezero na Vranici (1932)
- Svatovac kod Lukavca (1931)
- Papratine iznad Boračkog jezera (preuzeta 1924)
- Blatnica kod Teslića (1929)
- Konjuh (1935)
- Tajan (1935)
- Semeć (1935)
- »Obratović« kod Teslića (1934?)
- Sklonište pod Cincarom (1937)
- Koprivnica kod Bugojna (1938)

»Prijatelj prirode«:

- Boračko jezero (1927)
- Kadin Greb—Boračko jezero (1931/32)
- Jezerce—Prenj (1933)
- Babin Smet kod Zenice
- Crepoljsko (1932)

Namjeru da podigne planinarsku kuću pod Lupoglavom (Prenj) društvo
nije uspjelo realizirati. »PP« je inače držalo u zakupu planin. kuću na
Papratinama, koja je bila vlasništvo DP u BH.

»Romanija«:

- Vukeline vode Jahorina (Dom »Ivana Kolića« 1929, izgorio u veljači 1934,
a godinu dana kasnije izgrađen novi dom).
- Starčevica iznad Banja Luke (1940)
- Ravne—Trebević (1932)

HPD »Bjelašnica«:

- Kasov Do—Igman (1935)
- Bukovik iznad Sarajeva (1935)
- Čvrstica pod Vel. Vilincem (1939)

»Kosmos«:

- Skakavac kod Sarajeva (1929)
- Perun iznad Vareša (1935)
- U zakupu društvo je držalo jednu privatnu kuću na Zvijezdi.

»Slavija«:

- Pod Gradinom — Bjelašnica (1923)
- Sitnik — Bjelašnica (1935)

»Derdeleza«:

- Romanija (1936)

Ski klub:

- Crepoljsko

Podružnica HPD »Bitovnja«
Krešovo:

- Bitovnja (1940, nedovršena)

Privatne plan. kuće:

- Kuća dr Zona na Crepoljskom
- Turekova kuća na Jahorini

Zaštita prirode u Bosni i Hercegovini

Na kongresu planinara 1936. godine održan je referat o nacionalnim parkovima i zaštiti prirode u kome je istaknuto da naši turisti i ostali posjetioци nemilosrdno kidaju najrjeđe cvijeće čuvenih egzemplara planinske flore, da bi se veliki buketi bacili još putom, pošto uvene prije negoli se stigne kući. Istaknuto je da naša zemlja u pogledu planinske flore predstavlja vrlo interesantno područje, koje obiluje rijetkim i specijalnim primjercima biljaka, kojih nema u drugim krajevima svijeta. Naročito je bila štetna trgovina sa ljekovitim biljem, te je prijetila opasnost uništenja mnogim vrstama. Naveden je slučaj »Zlatnog bora« koji je nekada pokrivao padine Zlatibora, a danas ga nema nego svega jedan komad, tako da je vlast našla za potrebno da ga zaštiti. Na ovom kongresu iznešeni su slučajevi uništenja rijetkog drveća, kao specijalnog primjera bijelog graba kod Travnika, te se zahtijevalo donošenje zakona o zaštiti rijetkih egzemplara flore i faune, s time da se pristupi uređenju nacionalnih parkova i planinskih vrtova u kojima bi ti rijetki egzemplari rasli i razvijali se pod povoljnijim prirodnim uslovima. Naglašeno je, da osnivanje nacionalnih parkova diktira i turistička politika, jer ako su dobro i smišljeno organizirani, redovno predstavljaju privlačnu tačku za turiste. Predloženo je tada da se pristupi stvaranju zaštićenih rezervata u najzanimljivijim krajevima naše zemlje, te čuvanju prirode uopće. Konkretni prijedlozi bili su da se zaštite Triglavsko jezero kao nacionalni park, zatim područje u Velebitu, da se zaštiti Durmitor, Prokletije, Ohridsko jezero i puno drugih.

Još 1905. godine na internacionalnom kongresu botaničara u Beču predloženo je da se iz redovne šumske eksploatacije izdvoji kao rezervat jedno veće prašumsko područje na Klekovači kod Drvara. Isto tako u 1914. godini, pred rat, pokrenuto je pitanje popisa važnijih prirodnih spomenika na području BiH, koji bi se trebali na osnovu zakonskih mjera u budućnosti sačuvati. Opširan i detaljan popis sastavio je tada Karlo Maly sa svim prirodnim rijetkostima koje bi trebalo zaštititi. Osim prašumskog područja u Klekovači, Maly je predložio za zaštitu Pančičevu omoriku na svim područjima, pojedina stabla, grupe i sastojine, zatim jednu sastojinu munike u Prenj-planini, jednu sastojinu crnog bora na Semeć-planini kod Višegrada, na Varda planini kod Rudog i sastojinu crnog bora između Kupresa i Bugojna. Prema istom prijedlogu trebalo je zaštititi dio sastojina hrastova u Dubravama kod Stoca i Domanovića, jednu sastojinu pitomog kestena u Bosanskoj krajini ili u okolici Konjica, sastojinu oraha između Jajca i rijeke Ugra. Predloženo je da se zabrani sječa medede lijeske na području srezova Konjic i Rogatica, sječa stabala planinskog javora na Ravnoj planini, Jahorini i Kleku kod Sarajeva, stabala poljskog ili lučkog jasena kod Žitomislića na Neretvi, stabala tise u Bukovom dolu i u selu Pepelarima kod Zenice, te stabala košćele na Podgljivi kod Trebinja. Naknadno je predložena za zaštitu kraška šuma »Bišina« između Mostara i Nevesinja i dio područja šuma zapadno od Trebinja. Kako je međutim 1914. godine nastupio rat, nije došlo do ostvarenja ovog predloga.

Zaštitom prirodnih rijetkosti bavila su se i naša planinarska društva. Ova zaštita je bila propagandnog karaktera i ispoljavala se u održavanju predavanja i pisanju članaka o prirodnim rijetkostima. Najviše zasluga na tom radu imalo je predratno planinarsko društvo »Prijatelj prirode«, koje je izvjesno vrijeme imalo i speleološku sekciju sa zadatkom da istražuje i sprovodi zaštitu kraških spilja. Društvo planinara u BiH podiglo je na Trebeviću mali planinarski vrtić u kojem se uzgajalo naše rijetko planinsko bilje.

Posljednja dva rata učinila su dosta štete na pojedinim prirodnim rijetkostima i u prirodi općenito, te su uništene mnoge šume, kao npr. Bišina između Mostara i Nevesinja, Koščela na Podgljivi kod Trebinja i druge.

Međutim bilo je naročito mnogo istraživača, naučnika i prijatelja prirode koji su ispitivali pećine, ponore, klisure i slične objekte prirode. Na ovom radu su se isticali planinari iz svih naših republika. Oni su otkrili mnoge pećine i prvi

Crno jezero
na
Treskavici

Foto:
U. Beširović

opisali, snimili i upoznali našu javnost o ovom našem podzemnom blagu. Tako je Dragutin Hirc opisao spilju Ledenicu na Treskavici i neke ponikve i snježnice u Prenju. V. Redenšek je pisao o zaštiti pećina i faune u pećinama Treskavice, Vjetrenice, Trebinja i Gabele, itd. Planinari su sudjelovali u istraživanjima koja je organiziralo speleološko društvo BiH, »Energoinvest« i speleološko društvo »Bosna« iz Tuzle u Banji Stijeni, Bijambarskoj pećini, u Dabarskom i Fatničkom polju, u koritu Trebišnjice, u kanjonu Rakitnice, okolini Tuzle i drugim predjelima. Znatnu aktivnost u ispitivanju podzemlja pokazali su planinari društva »Ozren« i »Željezničar«, koji su pronašli i znatan broj pećina i ponora u BiH.

Usvajajući osnovni princip zaštite prirode kao racionalan odnos čovjeka prema prirodi, i u BiH se postavilo pitanje ne samo zaštite prirodnih rijetkosti, nego i zaštite čitave prirode, odnosno da se zaštitom sva prirodna bogatstva racionalno iskorišćavaju i da ona ne postanu prirodne rijetkosti. I kod nas su mnogi oblici biljnog i životinjskog svijeta postali rijetki, a neki su potpuno iščezli. Ova

Vodenica
na
Koritnici

Foto:
U. Beširović

pojava izazvala je potrebu izdvajanja većih površina i zaštite od uticaja čovjeka, odnosno stvaranja rezervata, gdje bi se biljkama i životinjama pružilo sigurno sklonište, odnosno omogućio slobodan prirodni razvitak. U sklopu nacionalnog parka Sutjeska (ukupna površina 17.250 ha) izdvojen je i zaštićen prašumski rezervat Perućica sa površinom od 1434 ha. U ovom strogom rezervatu zabranjena je svaka eksploatacija i bilo kakve radnje koje bi mogle ugroziti njegov integritet, te će prvenstveno služiti kao objekt za studij šumarske nauke, botanike i biljne geografije, a zatim i kao atraktivan objekt, duševni podsticaj ljubiteljima prirode, planinarima, turistima, umjetnicima i drugima. Zato je sasvim razumljivo da vlada veliki interes za ovaj rezervat kod svih posjetilaca nacionalnog parka.

Među mnogim interesantnostima prirode u nacionalnom parku Sutjeska, posebno mjesto zauzima osam glacijalnih jezera u Magliću i Zelengori: Borilovačko, Kotlaničko, Stirinsko, Volujačko, Crno, Bijelo i u Donjim i Gornjim Barama. U najnovije doba izgrađeni su putovi do pojedinih jezera čime su ove jedinstvene

ljepote u sklopu okolnih planinskih vrhunaca postale pristupačne većem broju posjetilaca. Samim tim, što je sasvim razumljivo, postavljaju se veći zadaci da se ovi objekti prirode sačuvaju što god je više moguće u svom prvobitnom stanju. Ovo se naročito odnosi na ugroženu faunu u jezerima i okolnu floru, koja često predstavlja endemne vrste u BiH. Zato je naročito potrebno proučiti pitanje poribljavanja jezera, čime se dosadašnja fauna ugrožava, a da se ne postignu očekivani rezultati unošenjem izvjesnih vrsta riba.

Ovdje je naročito potrebno istaći značaj Prokoškog jezera na Vranici gdje živi planinski triton, posebna endemna vrsta, te je jezero strogo zaštićeno od bilo kakvih unošenja riba i druge faune. Na jugozapadnom obodu ovog jezera nalazi se veoma značajna alpska ruža, čiji grmovi sa prekrasnim crvenim cvjetovima, predstavljaju nešto najljepše i najvrednije na Vranici planini.

Veoma interesantno Šatorsko jezero je poznato među ostalim i po tome, što se na samim obroncima više jezera nalazi runolist (nalazi se na još pet planina u BiH).

Pored Sutjeske, u najskorije vrijeme bit će izdvojen i osnovan još jedan nacionalni park. To je Kozara kod Prijedora. Najljepši predjeli osebujnih pejzaža oko Mrakovice sa nizom prirodnih atrakтивности, bez sumnje će privući veliki broj posjetilaca. Ova planina je poznata iz rata kao poprište žestoke bitke NOB, te ima karakter memorijalnog prirodnog rezervata. Što je međutim značajno, izbojna snaga drveća i odlično prirodno pošumljavanje i podmlađivanje, učinili su da je Kozara zaliječila rane iz rata, te je sve bujno i zeleno, kao da nije ni bilo onog silnog uništavanja šuma. Posebne prirodne ljepote su planinske livade, pojedini kraški fenomeni, kao klisure, stijene, izvori, rijeke i drugo.

Treskavica sa svojim jezerima, bogatstvom hidroloških objekata i nizom kraških fenomena i rijetkosti, je jedna od najznačajnijih planina. Predviđa se da bi i ova planina mogla biti proglašena za nacionalni park, tim prije što su neki putovi već izgrađeni, a to je najznačajniji preduslov za osnivanje parka.

Upravo su u toku razni istraživački radovi da bi se područje Orjena, na granici između Hrvatske, Crne Gore i BiH, proglasilo nacionalnim parkom. Čitav niz kraških interesantnosti, kao što su pećine, ponori, klisure, veoma bogata i raznovrsna flora i fauna, kao i drugi objekti prirode, uvjetuju osnivanje ovog rezervata. Koliki interes vlada za ovo područje najbolje se vidi iz činjenice da će područja pojedinih komuna (Herceg Novi, Kotor) skoro kompletno biti uklopljena u budući park, a komune Dubrovnik, Trebinje, Bileća, Nikšić i Tivat će svojim najljepšim predjelima biti sastavni dijelovi parka. Kako se prvi puta osniva ovako veliki rezervat (površina će biti preko 150.000 ha) na području tri republike, to se on već sada naziva nacionalni park »Bratstva i jedinstva«. Kao prašumski rezervati izdvojeni su Lom u Klekovači kod Bosanskog Petrovca, Janj kod Donjeg Vakufa, dio Plješivice kod Bihaća u zajednici sa Hrvatskom, i Žuća Ribnica kod Kaknja. Ovi objekti prirode služe u naučne svrhe, za razna ispitivanja, ali su i mnogi planinari već upoznali ove rezervate i njihove ljepote.

Hutovo blato sa svojim barskim pticama predstavlja naš najznačajniji ornitofaunistički rezervat, pa mu se poklanja velika pažnja u smislu zaštite. Među rijetkosti ornitofaune ovdje je naročito značajna velika bijela čaplja, a zatim i mala bijela čaplja. Ove ptice borave tu u najmanjem broju i samo u izvjesno doba godine.

Među najinteresantnije objekte zaštite prirode spadaju sedrena područja sa vodopadima, kaskadama i drugim hidrološkim objektima. Ovdje su već poznati martinbrodski slapovi i čitav niz sličnih objekata u dolini Une, zatim Jajce sa jezerima, Kravica i Koćuša kod Ljubuškog i Pale.

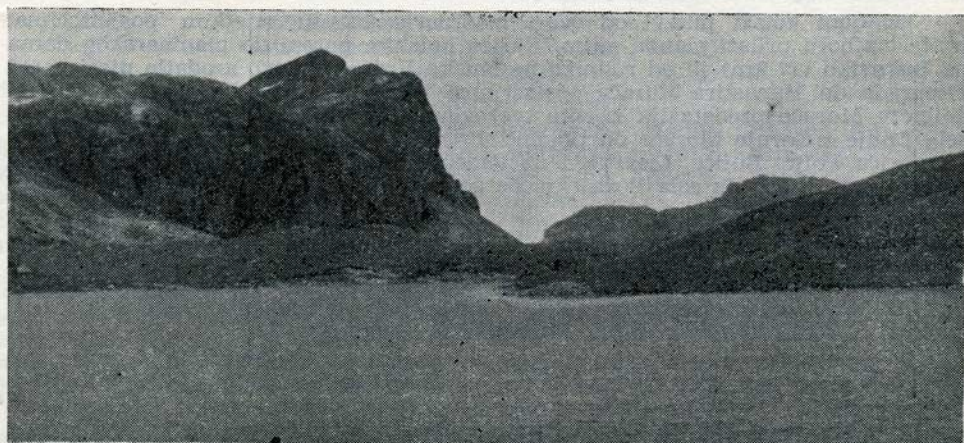
Ne samo za nauku, nego i za turiste, planinare i sve ljubitelje prirode ova su područja veoma privlačna i broj posjetilaca i naših i inostranih se povećava.

Pančičeva omorika na svim svojim nalazištima, u dolini Drine i ostalim mjestima, kao naša endemna vrsta je zaštićena, te se razmatra mogućnost stvaranja zajedničkog rezervata sa Srbijom. Stvaranjem velikog vještačkog jezera od Perućca do Višegrada na Drini dobit će se bez sumnje veoma privlačni objekti za turizam, te će biti lakši pristup Pančičevoj omorici i drugim prirodnim ljepotama. Samo, nažalost, ovim će se nepovratno uništiti čuveni bukovi kod Slapa, kao i most na Zepi, koji će doći pod vodu, te će i splavarenje Drinom ovim izgubiti svoje najatraktivnije objekte.

Moračke planine

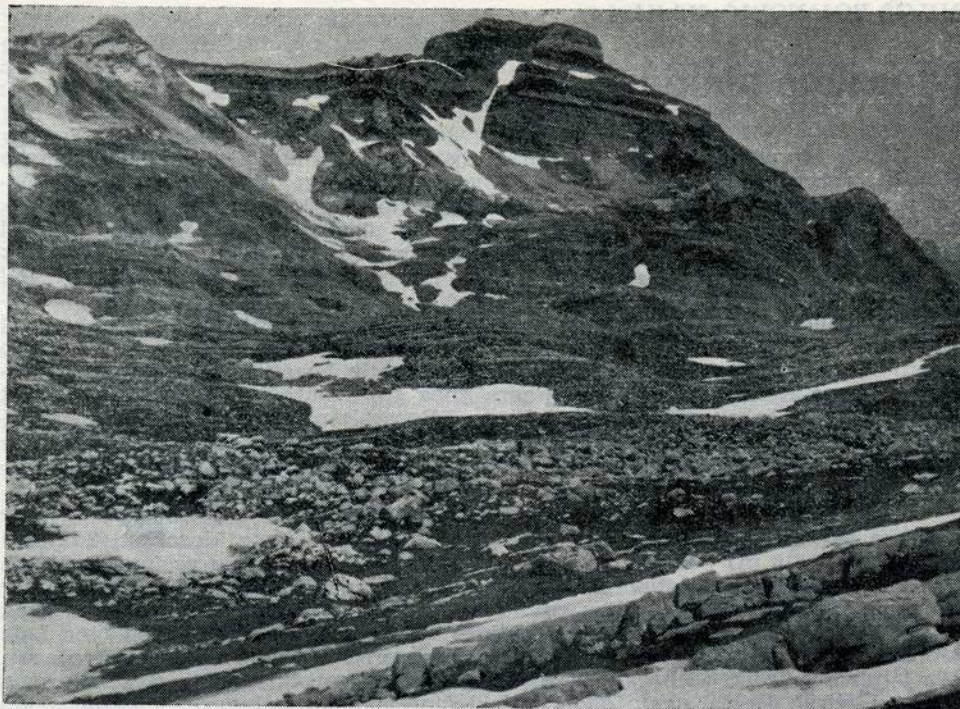
Masiv Moračkih planina zauzima prostor između Sinjajevine, doline rijeke Morače, visoravni Krnova, plemena Rovaca i Nikšićke Zupe. Čitav ovaj planinski prostor sa raznolikim reljefnim oblicima, karakterističnim za visoke planine, zauzima centar u odnosu na ostale crnogorske planine. Izraziti visoko-planinski karakter u ovom masivu srećemo u Kapi Moračkoj, Gradištu i Maganiku, dok ostali vrhovi i predjeli čine bogata pasišta mnogobrojnih stada ovaca, koja ljeti pasu u ovim divnim planinama. U centru čitavog masiva nalazi se tipično glečersko Kapetanovo jezero smješteno između Ilijinog vrha i Stošca na nadmorskoj visini od 1.678 m. Iznad njega za pola sata hoda nalazi se Manito ili Brnjičko jezero na visini od 1.773 m. Okolina jezera obiluje bogatim pašnjacima i kvalitetnom izvorskom vodom, pa su jezera zbog toga, naročito Kapetanovo, centri ljetnih naselja čobana iz Rovaca i Pipera. Boravak planinara također je najpogodniji kod Kapetanovog jezera, odakle se mogu praviti ture na sve vrhove Moračkih planina. Jedini nedostatak ovog centra, kao i ostalih katuna na južnom i sjevernom dijelu masiva, je nedostatak šume u neposrednoj blizini.

Čitav masiv Moračkih planina može se podijeliti u nekoliko grupa koje se posebno izdvajaju. Centralno mjesto zauzimaju vrhovi: Kapa Moračka, (2 227 m) sa Čukom (2 216 m) i Šupljom Gredom (2 132 m). Drugu grupu sačinjavaju Ilijin Vrh (2 030 m), Lukavica Piperska, Mali i Veliki Zurim (2 034 m), koji imaju smjer pružanja istok—zapad i u obliku odlomljenih greda spuštaju se prema jugu iznad Bara Bojovića, pa skoro sve do Trebiješa. Na zapadu posebnu grupu čine Lola Moračka i Javorje. Visina Lole od 2.157 m ne predstavlja prepreku za stočare i ova je planina jedno od bogatijih pasišta (osim jugozapadne strane gdje se prema kanjonu rijeke Bijele strmo odlomljuje i čini je neprohodnom). Posebni sklop vrhova sa istočne strane, koji se nagle dižu iz doline Morače i zahvataju prostor do Kapetanova jezera, čine Stožac (2 140 m) i Vojnovac (2 050 m). Njihove strme, a često i okomite stijene prema Veljem Dubokom, predstavljaju posebnu draž. Sa lijeve strane doline Morače posebnu grupu čine Gradište Moračko (2 214 m), Babin Zub (2 253 m) i Sto (2 172 m). Ovi goli i kameniti vrhovi predstavljaju ujedno i kraj planine Sinjajevine na jugoistoku. Njihova gordost, kamenitost i strmo obrušavanje prema dolini Morače u obliku vertikalnih stijena i sipara sve do šume, predstavljaju pravu atrakciju sa alpinističkog i naučnog gledišta. Na

Kapetanovo jezero

Foto: Dr Z. Poljak

Kapa Moračka (2227 m)

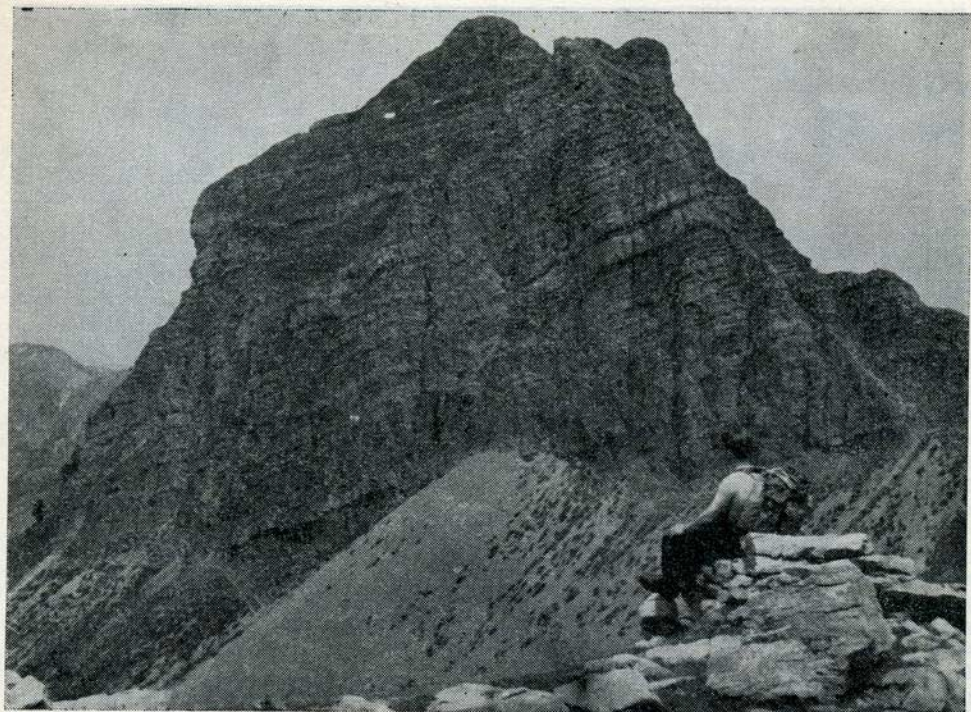
Foto: Dr Ž. Poljak

jugu masiva Moračkih planina nalazi se izdvojeni sklop, kojega od spomenutih razdvaja Lukavica i Trebiješ. To je planina Maganik, na kojoj se izrazito razlikuju tri vrha: Mededi vrh (2139 m), Kokotov vrh (2000 m) i Petrov vrh ili Kurozeb (2123 m). Divljina ove kamenite planine sa mnogobrojnim točilima, okomitim stijenama i njenim jedinim stanovnicima-divokozama dat će posebno zadovoljstvo onima koji se odluče da ju posjete.

Udaljeni kolski putevi od ovog masiva uzrok su rijetkim posjetiocima. Inače, najbolji prilazi planini su iz Nikšića kolskim putem do planinarskog doma na Bukoviku (17 km) ili od rudnika na Kucko Brdo (35 km), a odatle pješice. Od Titograda do Manastira Morača prolazi novi kolski put, koji kroz kanjon Platije dolinom Morače predstavlja rijetku tvorevinu. Od Manastira dalje pješice preko sela Donje i Gornje Morače do planine. Pravac ovoga puta je na Osrece, Požnju, Dragovića Polje, Bojiće, Ljevišta i uz Rzaču na Lolu Moračku. Ovaj put prelazi se sa 7 sati hoda. Iz sela Požnji može se skrenuti preko Doli ispod Vojinovca prema Kapi Moračkoj.

Iz Međurječja, mjesta na putu Titograd—Manastir Morača, vodi seoski put preko sela Liješnje, Višnja na Ultice do masiva Brnjika i dalje prema Kapetanovu jezeru. Najpogodniji put na ovoj relaciji je iz sela Liješnje na Višnju, a zatim na brdo Dubočko do jezera. Iz sela pravca može se ići na Maganik preko sela Mrtvo Duboko, a zatim uz strme padine Maganika do njegovog vrha.

Iz pravca Durmitora može se kolskim putem ići do Boana ili do visoravni Krnova ili pak do planinarskog doma na Bukoviku, a odatle pješke. Konjsko, Bare Bojovića i Lukavica preko kojih se putuje iz oba pravca iz Nikšića, predstavljaju vrlo pogodno tlo za putovanje. Ljetna naselja čobana iz Nikšićke Župe i Pipera i česti izvori ubijaju monotoniju hoda i služe za osvježanje odličnom vodom i kvalitetnim mliječnim proizvodima, naročito kod gostoprivnih Pipera. Kapetanovo jezero u svojoj bližjoj okolini ima za ljetnje stanovnike čobane iz

Tali (2064 m) u Moračkim planinama

Foto: Dr Ž. Poljak

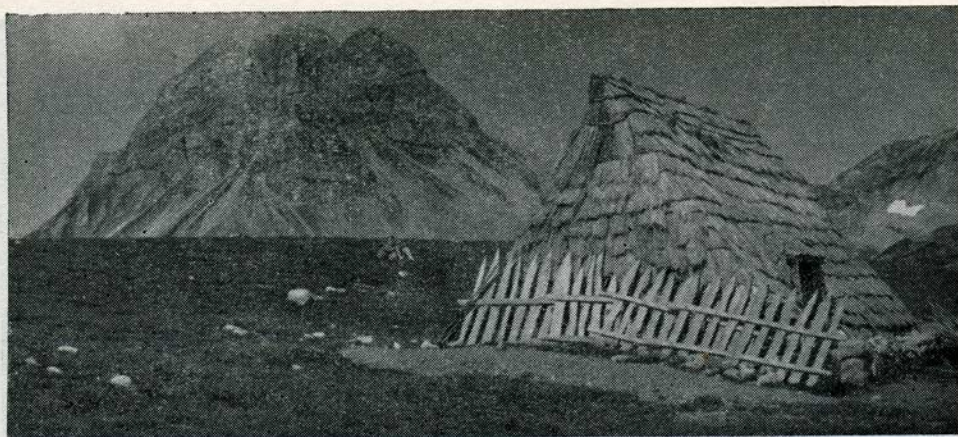
Rovaca i Pipera. Gostoprimstvo ovih ljudi nadmašuje sva ostala koja se inače često sreću u svim planinama Crne Gore.

Prilazi iz doline Morače ovim planinama su teški radi duboko urezan'ih pritoka rijeke Morače, kao i njene duboke doline. O teškim prilazima sa toga pravca govori i narodna pjesma poznata ovdašnjim mještanima, koja je ispijevana prilikom napada Deli-paše na Moraču iz pravca Nikšića negdje oko 1700. godine:

»Zakleli se Turci na pogaču,
neće nikad vojštit na Moraču,
jer je lako saći u Moraču,
no je muka bježat uz Rzaču«.

Moračke planine pogodne su za sve planinarske vještine. Konjsko, Bare Bojovića, Lukavica, Javorje i jedan dio Lole odlični su tereni za smučanje. Vrhovi Maganika, Gradište Moračko, Babin Zub, Sto, Kapa Moračka, Žurimovi i južne padine Stošca od Veljeg Dubokog do Kapetanova Jezera — tereni su za alpinistička penjanja svih težina. Vidici sa svih vrhova su široki. Na sjeveru se vidi planina Sinjajevina, na istoku Bjelasica, Komovi i Prokletije, na jugu Lovćen, Orjen i Rumija, na zapadu Vojnik, Maglić i Volujak, a na sjevero-zapadu Durmitor. Impozantnu sliku čini dolina Morače koja ovaj masiv odvaj a sa istoka i oštro se spušta u obliku odlomljenih greda. Kanjon rijeke Mrtvice, koja svojim tokom ulazi u Moraču u selu Međuriječje predstavlja rijedak prirodni fenomen. Prolazeći kroz duboki kanjon, koji se sasvim vertikalno spušta od vrha do same vode, predstavlja na jednom dijelu neprohodan i do sada neosvojeni teren.

Planinarsko društvo »Javorak« iz Nikšića koje djeluje u ovim planinama izvršilo je 1960. godine markaciju čitavog masiva i na konkursu PSJ »Godina markacije« dobilo za to drugu naaradu. Društvo je obilježilo markacijama slijedeće puteve:

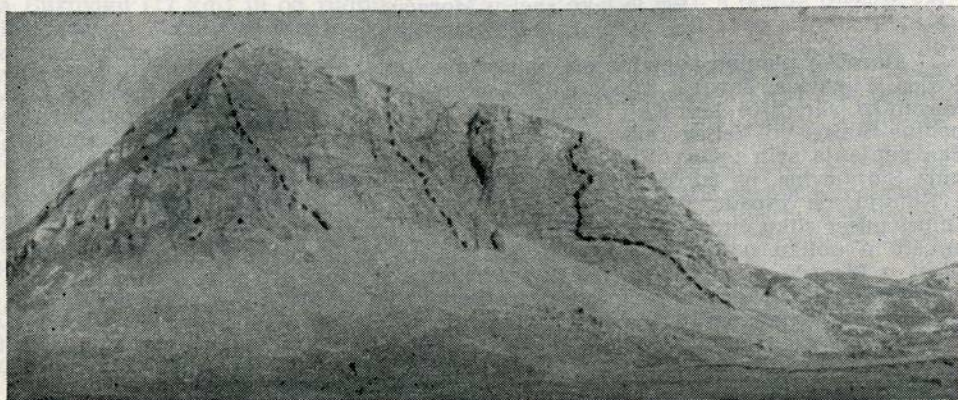

Veliki Žurim u Moračkim planinama

Foto: Dr Z. Poljak

Paninarski dom »Bukovik«—Kapetanovo jezero 5 h.
 Kapetanovo jezero—Krstac—Kapa Moračka (vrh) 3 h.
 Kapa Moračka (vrh)—Katun kapa 1 h.
 Katun kapa—Krstac—Kapetanovo jezero 1,30 h.
 Kapetanovo jezero—Stožac (vrh) 1,30 h.
 Kapetanovo jezero—Manito jezero 0,40 h.
 Manito jezero—Stožac (vrh) 0,50 h.
 Bare Bojovića—Ivanbegovi katuni—Kapa Moračka (vrh) 3 h.
 Ivanbegovi katuni—Ilijin vrh 0,30 h.
 Kucko Brdo—Strmac—Kapetanovo jezero 3 h.
 Kapetanovo jezero—Ilijin vrh 1 h.
 Kapetanovo jezero—Velje Duboko 1,30 h.
 Velje Duboko—Petrov vrh (Kurozeb) 3 h.
 Velje Duboko—Kokotov vrh 4,30 h.
 Kokotov vrh—Mededi vrh 1 h.
 Gornje Morakovo—Katun Maganik—Kokotov vrh 3,30 h.
 Katun Maganik—Vragodol—Mededi vrh 1 h.

Od prvenstvenih alpinističkih smjerova dosad su poznata samo tri i to u južnim stijenama Velikog Žurima. Registrirali su ih članovi PD »Javorak« iz Nikšića i PD »Bjelašnica« iz Sarajeva.

Prvenstveni penjački smjerovi u V. Žurimu

Učka i istarske planine

*Nekoliko poglavlja iz neobjavljenog
vodiča dra Željka Poljaka*

PRIRODNE OSOBINE

Smještaj i podjela. Istra ne spada među gorovita područja. Veći dio poluotoka zaprema prostrana kraška ravan koja se postepeno diže od morskih obala i tek na SI rubu dosiže veću nadmorsku visinu prelazeći u planinsko područje. To područje možemo podijeliti u dva dijela: u Ćićariju na sjevernom rubu Istre i na planinsku skupinu Učke, koja zauzima najistočniji dio poluotoka.

Ćićarija. Ako Istru zamislimo kao trokut, vidjet ćemo da sve tri njegove stranice imaju vrlo izražene prirodne granice: dvije su omeđene morem, a sjevernu, okrenutu k kopnu ograđuje visoravan Ćićarija, koja se tu naglo i strmo diže stepeničom visokom oko 400 metara odvajajući Istru od njezinog kontinentalnog zaleđa. Ćićarija se, dakle, pruža na bazi istarskog poluotoka od Trsta prema Rijeci u dužinu od oko 45 kilometara s prosječnom visinom od 700—800 metara. Postoji znatna morfološka razlika između SZ i JI dijela Ćićarije. Prvi dio, koji počinje iznad Trsta, niži je, ima terasasti izgled i pejzaž pruža sliku brojnih zaravnih stepenasto poredanih sa izrazitim kraškim poljima i docima. Naprotiv, u JI dijelu pružaju se dugi gorski lanci među kojima su duboke uvale i udoline. Približavajući se k Riječkom zaljevu oni postaju sve viši i tu se nalazi desetak vrhova visokih iznad 1000 metara. Osobito su izražena tri takva lanca. U prvom se redaju Slavnik (1028), Rasušica (1084 m), Žabnik (1024 m), Trstenik (838 m) i Žerovica (847 m). Drugi lanac počinje s Koinikom (805 m) i nastavlja se preko Žbevnice (1014 m), Orljaka (1106 m) i Planika (1273 m) sve do Crkvenog vrha (1103 m), gdje prelazi u skupinu Učke. Treći lanac pruža se između prva dva sa vrhovima Glavica (1037 m), Šiša (1234 m), Lisina (118 m) i Crni vrh (1031 m). Ovaj posljednji niz vrhova okružuje naivrednije šumsko područje Istre, tzv. Kastavsku i Veprinačku šumu. Po svojoj tektonici i strukturi Ćićarija je sastavni dio balkanskih Dinarida. Glavne su joj značajke dinarski smjer pružanja od SZ na JI, vapnenačka građa tla, kras i bezvodnost. Zbog obilja ogolielog vapnenca dio Ćićarije koji gravitira Istri zove se još i Bijela Istra za razliku od dva južnija pojasa: Sive Istre građene od fliških lapora i Crvene Istre pokrivene slojem zemlje crvenice (terra rossa).

Skupina Učke. Od JI kraja Ćićarije, tamo gdje se ona približava Riječkom zaljevu, odvajaju se u južnom pravcu bez oštrog granice markantni planinski greben, koji dopire u dubinu istarskog poluotoka. On se diže strmo i visoko duž istočne obale poluotoka iznad opatijske rivijere. Nastavljajući se prema jugu on opet postepeno gubi na visini i nakon 20 kilometara ruši se strmim obronkom u Plominski zaljev. U toj skupini redaju se brojni markantni vrhovi: Plas (1309 m), Vojak, najviši vrh Istre (1396 m), Suhi vrh (1321 m), Veli vrh (1328 m), Bregud (906 m), Kremenjak (825 m), Šikovac (779 m) i Sisol (833 m). S orografskog gledišta u ovu planinsku skupinu spada i bregovito područje južno od Plominskog zaljeva koje se prostire dalekih dvadesetak kilometara u južnom pravcu završavajući Crnim rtom, međutim, radi svoje neznatne visine (najviši je Oštri vrh, 571 m) nije od interesa za planinarski turizam. Čitava ova planinska skupina, premda jedinstvena cjelina, nema ni u nauci ni u narodu svoga zajedničkog imena. Mi ćemo je prema najvišem vrhu nazvati planinskom skupinom Učke.

Granicom između Učke i Ćićarije smatra se prijevod Poklon preko kojeg prelazi cesta iz Rijeke u Pazin. Međutim, radi visine prijevoja i neoštrog prelaza, neki stručnjaci ubrajaju Učku u Ćićariju u širem smislu, smatrajući Učku njezinim krajnjim južnim izdankom i ujedno kulminacijom po visini. Ipak, skupina Učke po nekim svojim karakteristikama znatno odstupa od Ćićarije: ona na južnoj periferiji Ćićarije uočljivo skreće od dinarskog smjera u pravcu juga, osim toga poprma izraziti oblik planinskog grebena sa vrlo strmim stranama, vegetacija joj je bujnija, a razlikuje se i visinom — znatno je viša od ostale Ćićarije.

Ovaj vodič obuhvaća između istarskih planina samo skupinu Učke i susjednu gorovitu polovinu Čičarije, tj. ono područje koje gravitira opatijskoj rivijeri i koje zbog svoje visine predstavlja planinarsko-turističku vrijednost. Premda ta dva dijela u geografskom pogledu razdvaja prijevaj Poklon, oba u planinskom smislu predstavljaju izrazitu cjelinu zahvaljujući baš funkciji Poklona, koji je sa svojim cestovnim prijelazom i koncentracijom turističkih objekata istovremeno najvažnije uporište za pohode u obje skupine i uopće najvažnija turistička tačka u istarskim planinama.

Geologija. Stijene od kojih su izgrađene istarske planine pripadaju po geološkoj starosti kredi, paleocenu, eocenu i kvartaru. To su pretežno razni vapnenci, a znatno manje dolomiti, pješčenjaci i lapori. U hidrografskom pogledu veoma je važan eocenski fliš tj. lapori i pješčenjaci, jer su nepropusni za vodu, pa su uz njih vezani svi izvori na Učki. Ipak će se prolaznik s tim izvorima vrlo malo moći koristiti, jer je većina od njih kaptirana za potrebe vodovoda na liburnijskoj rivijeri.

Nakon taloženja eocenskih slojeva, teren Učke bio je zahvaćen snažnim tektonskim pokretima, koji su uzrokovali boranja, pucanja i rasjedanja. Plastični eocenski fliš je omogućio da su stariji slojevi najahivali i klizili preko mlađih. To je dovelo do vrlo složene tektonske građe, do izrazito izoklinalne, ljuskave strukture, pa čak i stvaranja navlaka. Smatra se da je čitav hrbat Učke južno od Poklopa, u pojasu iznad 900 metara, dio navlake jer su kredni vapnenci, uslijed potiska sa SI, navučeni na mlađe stijene, odnosno na eocenski fliš.

Kasnije su na ovom terenu djelovale razne vanjske sile i dovele do pojave karstifikacije sa svim njezinim tipičnim pojavama kao što su doline, vrtače, uvale, škrapi, ponori i spilje. Među brojnim speleološkim objektima neki su vrlo interesantni zbog nalaza iz prethistorijskog doba, a neke i radi znatne dužine i spiljskog nakita (Sparožna kod Permana) ili zbog dubine koja impresionira svojim vertikalama (ponor iza hotela na Poklonu). Unatoč brojnim dosadašnjim istraživanjima, područje istarskih planina još uvijek pruža obilje mogućnosti za nova speleološka otkrića.

Biljni svijet. Geološka podloga uvjetovala je i razvitak biljnog pokrivača. Poznavanje bar osnovnih podataka dobro će doći svakom planinaru radi boljeg razumijevanja prirodnih pojava na Učki. U donjem dijelu planine osobito su značajne lijepo razvijene i guste šume pitomog kestena, koje su nikle u području sivog krednog vapnenca kao prostrane oaze u hrastovim šumama. Zbog svoje jedinstvene rasprostranjenosti vrlo su cijenjene u krugovima botaničara. Obalni pojas na istočnom podnožju ističe se osobito bujnom vegetacijom mediteranske makije (lovor!) zahvaljujući obilju vlage. U srednjem visinskom pojasu, do visine od 700–800 metara glavni sastav šume je hrast, a prati ga uglavnom niže drveće — jasen, obje vrste graba, liejska, oskoruša i klen. Najviši greben Učke, koji je izgrađen od rudistnih vapnenaca, obrašten je gustom bukovom šumom. Na masivu Učke upadna je gotovo odsječena granica hrasta i bukve, što ove šumske sastojine čini osobito zanimljivima. Neposredno ispod bukve pruža se pojas fliša, pokriven bujnim livadama i sa nekoliko lijepih oaza sadene crnogorične, borove šume.

STANOVNIŠTVO I NJEGOVA PROŠLOST

Tragovi ljudskog života u istarskim planinama vode u prethistoriju. Iz tog doba datiraju arheološki nalazi u raznim speleološkim objektima (npr. Pupićina pećina u Vranjskoj drazu i Oporovina u Lovranskoj drazu).

Prvi poznati stanovnici Istre bili su Histri i Liburni, dva ilirska plemena. Tragovi tih prastanovnika zadržali su se u današnjem imenu poluotoka Istre i Liburnijske rivijere te u imenima nekih gradova, kao što su Plomin i Labin (nastali od romaniziranih ilirskih imena Flanona i Albona slično kao i Solin i Skradin od Salona i Scardona). Na Ilire podsjećaju i lokacije današnjih gradića akropolskog tipa, koji su se nalazili na starim ilirskim kasteljerima oko Učke (Veprinac, Kastav, Plomin, Mošćenice).

Nakon poraza Histra 177. g. pr. Kr. Rimljani su osvojili Istru. Za vrijeme njihove vladavine došlo je do romaniziranja starog stanovništva i tako se postepeno formirala etnička grupa Istroromani. Jezik tog naroda, poznat u lingvistici

pod imenom »istrioto«, u neku je ruku geografski prelaz iz romansko-dalmatinskog u retoromanski govor. U području istarskih planina najviše rimskih spomenika je sačuvano u lapidariju gradića Plomina.

Godine 599. počeli su u Istru prodirati Slaveni i nakon krvave bitke na Učki naseljavati poluotok. Iz doba prije njihova pokrštenja potječu na Učki imena vrhova Perun (ime jednog boga iz staroslavenske mitologije) i Trebišće (molitveno mjesto Slavena prije pokrštavanja). U srednjem vijeku slavenski Hrvati posve su potisnuli romansko stanovništvo iz područja oko istarskih planina u gradove na zapadnoj obali Istre. Kod tih Romana je kasnije pod mletačkom vladavinom i pod utjecajem doseljenika sa Apeninskog poluotoka istrioto počeo

Razgledna kula na vrhu Učke

Foto: Dr Z. Poljak

nestajati i do danas se sačuvao samo u nekoliko jezečnih oaza (Vodnjan, Galežan, Fažana, Bale i Šišan). Zamijenio ga je ladinsko-venetski (furlansko-mletački) dijalekt talijanskog jezika, a s njim se postepeno razvila i talijanska nacionalna svijest kod Istroromana.

Hrvatsko stanovništvo kompaktno je naselilo čitavo područje oko istarskih planina (izuzev sjevernog ruba, gdje su se smjestili Slovenci) i posve slaviziralo taj dio Istre. Tu su na starim antičkim temeljima u srednjem vijeku Hrvati osnovali gradiće Mošćenice, Veprinac, Rukavac, Kastav i Plomin, koji još i danas dominiraju svojim položajem na vrhovima stožastog oblika, zatim gradiće Boljun, Vranju, Kožljak, Brseč, Lovran itd. Najznačajniji do danas sačuvani spomenici iz srednjeg vijeka jesu gradski statuti tih gradića, pisani starim narodnim pismom glagoljicom i na hrvatskom jeziku (počevši od 15. stoljeća), brojni natpisi uklesani glagoljicom na srednjovjekovnim crkvama i kapelicama i osobito zanimljivi relikti, liturgija na starocrkveno-slavenskom jeziku sačuvana sve do našeg doba (popovi »glagoljaši«) i crkvene knjige pisane glagoljicom.

Međutim, od tog starog hrvatskog stanovništva ostalo je vrlo malo potoma, jer je čitavu Istru počevši od 14. vijeka u nekoliko navrata opustošila epidemija kuge, tako da su čitava sela i gradovi ostali bez stanovništva. U doba feudalizma vlasnici zemlje mogli su novo pučanstvo nabaviti jedino s Balkanskog poluotoka, čemu je pridonijela provala Turaka. Migracije pred Turcima u pravcu Istre trajale su više od 200 godina. Na taj način nastala je vrlo šarena demografska slika kako po govoru i dijalektu, tako i po običajima i načinu života. Najstarijim pučanstvom mogu se smatrati čakavci koji govore ekavski. Lijep primjer njihova govora nalazimo u priloženoj pjesmi čakavskog pjesnika Drage Gervaisa (Žerve). Ikavci koji govore čakavski većinom su doselili sa dalmatinskih otoka i iz Bukovice, a oni ikavci koji govore štokavski iz Južne Dalmacije, između Cetine i Neretve.

Etnički vrlo zanimljivi doseljenici bili su Čići, koji su naselili upravo područje istarskih planina. Smatra se da su to prastanovnici Balkanskog poluotoka, koji su romanizirani za vrijeme rimskog carstva, a održali su se među Hrvatima na visovima Velebita i oko Cetine baveći se isključivo stočarstvom. Izbjegli su pred Turcima zajedno s drugim Uskocima, a jedan njihov dio došao je preko otoka Krka, gdje su ih u 15. stoljeću naselili Frankopani. U staroj postojbini nazivali su ih Vlasima, sami su se smatrali Rumunjima, a naziv Čići nastao je udvostručenjem rumunjske upitne zamjenice »ce« (če = što), koja je njihovoj okolini izgledala naročito karakteristična. Danas se Čići osjećaju Hrvatima, ali još uvijek postoji dvojezičnih sela, u kojima se očuvalo dosta ostataka posebnog rumunjskog narječja (Žejane, Šušnjevice, Noselo). Danas ime Čići nije više etnički pojam, nego znači stanovnika sa istarskih visoravni. Odatle i geografsko ime Čićarija, što znači »zemlja Čića«.

Dugi n'z stoljeća bile su istarske planine politička granica koja je dijelila stanovništvo Istre na dva dijela. Za vrijeme Ilira dijelila je Histre od Liburna, za vrijeme Bizanta Rimsko carstvo od hrvatske kraljevine, a od 15—18. stoljeća mletačku interesnu sferu od austrijske i habsburške. Međutim, hrvatsko stanovništvo s obiju strana bilo je uglavnom isključeno iz političkog života, bavilo se ratarstvom i stočarstvom i bilo u feudalnom odnosu prema vlasnicima zemlje. Planinsko stanovništvo, a osobito Čići, živjelo je nešto slobodnije, ali gotovo stalno u velikoj oskudici radi pasivnog kraškog zemljišta. Uz stočarstvo glavni prihod je donosila proizvodnja drvenog ugljena, koji se prodavao u Trstu i Rijeci.

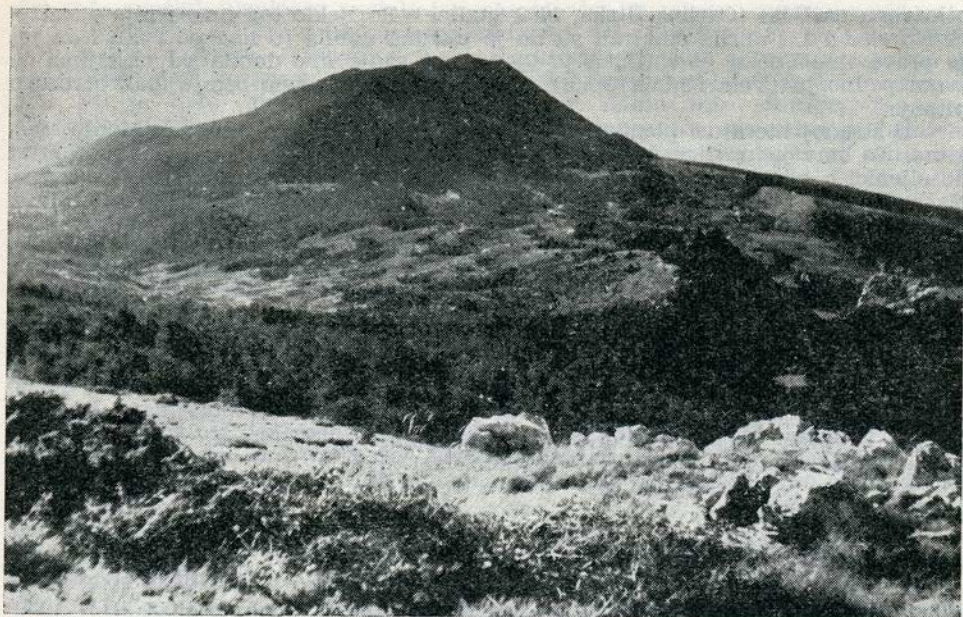
Drago Gervais

POD UČKUN

*Pod Učkun kućice
bele
miće, kot suz'ice
vele.*

*Beli zidići, črjeni krovici,
na keh vrapčici
kantaju.
Mići dolčiči, još manje lešice,
na keh ženice
kopaju.
Cestice bele, tanki prutići,
na keh se vozići
pejaju.
I jedna mića, uska rečica,
pul ke se dečica
igraju.*

*Na sunce se kućice
griju,
na turne urice
bižu.*

Pogled na Učku s Planika

Foto: Dr Ž. Poljak

Otprilike prije stotinu godina započeo je među istarskim Slavenima Hrvatski preporod, tj. nacionalno buđenje i borba za ravnopravnost u odnosu na romanske susjede. Premda su Romani ekonomski i kulturno bili snažniji, Hrvati su zahvaljujući brojčanoj premoći i probuđenoj svijesti uspjeli zadržati svoj etnički teritorij pa čak, uz teške žrtve, preživjeti talijansku i fašističku okupaciju (1918—1943), kada se talijanizacija provodila političkim progonima, zatvaranjem hrvatskih škola, zabranom hrvatskog jezika i narodnih imena, spaljivanjem hrvatskih i glagoljaških knjiga itd. U posljednjem ratu djelovao je na istarskim planinama partizanski odred »Učka«, koji je samo u sedmodnevnoj borbi s Njercima potkraj septembra 1943. imao preko 2000 mrtvih. Na Planiku postojala je neko vrijeme partizanska baza. Godine 1944. spalila je njemačka vojska veći broj naselja oko istarskih planina i na Učki (Vela i Mala Učka, Račja Vas, Vranja, Brest, Brgudac itd).

U najnovije vrijeme zbivaju se u naseljima po istarskim planinama krupne promjene, naročito u selima veće nadmorske visine. Zbog teških uvjeta privređivanja u planini (stočarstvo, zemljoradnja, proizvodnja drvenog ugljena), počela je snažna migracija stanovništva prema obali gdje je u punom zamahu razvitak turističke privrede. Planinar će na svojim usponima često prolaziti mimo napuštenih kuća, kroz sela koja su gotovo opustjela (Mala Učka, Podtrebišće) i pored ograđenih parcela koje zaraštavaju korovom. U planini su ostali uglavnom samo starci, koji se ne mogu rastati od rodne kuće. Oni će svakog turistu srdačno primiti, ali treba računati s tim da zbog oskudice nisu u stanju da udovolje neskrornim zahtjevima.

IME UČKA

Postanak imena Čičarija objašnjen je u poglavlju o stanovništvu i njegovoj prošlosti, pa sada preostaje da se pozabavimo imenima vrhova na Učki. Najstarije poznato ime ove planine je Caldiera kako su je zvali Istroromani (možda od caldaia = kotao, badanj). Međutim sa nestajanjem toga naroda i njegova jezika nestalo je i toga imena i danas ga možemo naći samo u historijskim dokumentima i starijoj literaturi. Hrvati planinu zovu imenom Učka. U literaturi ime Učka nalazimo u 18. stoljeću kod B. Hacqueta, koji je tim imenom nazvao jednu biljku

otkrivenu na Učki (Carlina Utzka, 1792. godine). Porijeklo tog imena nije poznato. F. Kurelac i J. Dobrila smatrali su da je planina dobila to ime po vuku i da joj je pravo ime Vučka gora. Učka je vjerojatno svoje ime dobila po naseljima na svom podnožju (Vela i Mala Učka), no porijeklo tog imena ostaje ipak otvoreno pitanje.

U stranoj literaturi planina je poznatija pod talijanskim imenom Monte Maggiore. To ime je novijeg porijekla, a planini su ga nadjenuli mletačko-furlanski doseljenici s apeninskog poluotoka koji su došli za vrijeme mletačke vladavine. Na znajući za staro istroromansko ime Caldiera, oni su jednostavno preveli na talijanski ime Veli vrh (= veliki vrh, drugi vrh po visini na Učki). Na sličan način je Orljak dobio ime Monte Aquila, Kamenjak Cima Petrosa itd. Teško je objasniti kako je Planik došao do imena Alpe Grande(!). Talijanizacija hrvatskih imena dobila je osobitog maha za vrijeme talijanske okupacije, kada je u Puli na temelju fašističkog zakona o zabrani »smiješnih i nemoralnih« imena iz 1928. godine formirana posebna komisija za izmišljanje novih osobnih imena.

Treba međutim ovdje naglasiti, da se ime Učka i Monte Maggiore odnosi samo na najviši dio planine (južno od Poklona) i da čitava planinska skupina južno od Čičarije sve do Plominskog zaljeva nema u narodu jedinstvenog imena. Pojedini dijelovi planine i vrhovi u planinskom grebenu nose imena kao što su Kalić, Orlići, Sisol, Kremenjak, Brgud itd. Pa čak i najviši vrh Učke ima svoje posebno ime: Vojak. Neka od tih imena su vrlo stara (npr. Perun i Trebišće iz doba prije pokrštavanja Hrvata).

RAZVITAK PLANINARSTVA NA ISTARSKIM PLANINAMA

Prvi interes planinara u istarskim planinama pobudio je vrh Učke zbog svoga istaknutog položaja i osebnosti panorame koja se pruža s njegova vrha. Učka je postala ciljem planinarskih uspona još u ono davno vrijeme, kada se planinarstvo u Evropi tek počelo radati kao organizirani pokret. Godine 1852, dakle pet godina prije osnutka Alpine club-a u Londonu, prve planinarske organizacije na svijetu, opisan je u zagrebačkom časopisu »Neven« podvig grupe riječkih planinara, koji su se noću popeli na vrh Učke da tu dočekaju zoru. Taj opis smatra se danas prvim posve planinarskim putopisom u povijesti hrvatskog planinarstva. Međutim, tek izgradnja tzv. južne željeznice koja je 1873. godine povezala Beč sa Rijekom, stvorila je uvjete da Učka postane predmetom sired planinarskog interesa. Prijelomna je bila 1885. godina, kada je Opatija službeno postala klimatsko liječilište i počela privlačiti ugledne posjetioce iz svih krajeva Evrope. Iste godine osnovana je prva planinarska organizacija na Rijeci »Club alpino tiurnano« (CAF). Inicijator osnivanja i prvi društveni predsjednik bio je bečki arhitekt Ferdinand Brodbeck, koji je došao u Rijeku radi izgradnje riječkog kazališta. Društvo je imalo zadatak da kod lokalnog stanovništva pobudi interes za planinarenje.

Za razvitak planinarstva na Učki najviše su pridonijeli austrijski interesi, koji su iz nepoznate liburnijske rivijere nastojali stvoriti tzv. austrijsko primorje, ne žaleći kod toga nikakvog troška. Članovi Oesterreichischer Alpenverein-a u Beču objavili su niz putopisa u kojima su veličali ljepotu Učke. Oni su izveli i prvu planinarsku markaciju u toj planini, a Oesterreichischer Touristen Club iz Beča podigao je 1887. na sedlu Poklon pod vrhom Učke prvu planinarsku kuću na toj planini i dao joj ime »Kronprinzessin Stephanie Schutzhause«.

Vrijedno je spomenuti i dugogodišnjeg opskrbnika te kuće, Antona Adrianija, rodом iz Beča, koji je objekt veoma dobro vodio gotovo čitavih pola stoljeća. Pored kuće imao je vlastitu malu farmu, proizvodio je led i vršio neke vrste poštanske službe između poštanskih ureda i planinskih sela. Za posljednjeg rata noću je primao na konak partizane, a danju su mu u kuću zalazili njemački vojnici. Strijeljan je radi toga zajedno sa ženom nedaleko doma 1943. godine.

Spomena je vrijedno i štampanje panorame s vrha Učke, koju je izradio A. Baumgartner na inicijativu A. Silberhubera, predsjednika istoga kluba, a uz suradnju prof. J. Frischaufa iz Graza, jednog od idejnih začetnika Hrvatskog planinarskog društva.

Nakon Prvog svjetskog rata prestaje utjecaj Beča jer Učka i Čičarija zajedno s Opatijom i Rijekom dolaze pod talijansku okupaciju. Nova državna granica odrezala je Rijeku od planina u njezinom zaleđu, pa su zbog toga glavno podru-

čje rada riječkih planinara postale istarske planine. U takvim prilikama njihov se interes proširio s Učke i na susjedni šumoviti dio Čičarije sa vrhovima Planik, Orljak, Šija i Lisina. U novoj državnoj organizaciji riječkih planinara izgubila je svoj nekadašnji kozmopolitski karakter i pala pod utjecaj talijanskih nacionalista, pa je tako bivši austrijski Schutzhause dobilo ime »Rifugio Duchessa d' Aosta«, CAF je postao filijala Cluba alpino italiano, a sva nova planinarska skloništa nazvana su talijanskim imenima ili po osobama zaslužnim za talijanizaciju (rifugio Rossi, Caifessi, d'Annunzio, Paulovatz).

Za vrijeme drugog svjetskog rata svi planinarski objekti na Učki su propali. Nakon rata nestale su neprirodne granice i riječki planinari su se opet počeli orijentirati na planine svoga zaleđa, osobito na Gorski kotar, pa su u takvim prilikama istarske planine ostale donekle po strani. Danas veći dio Učke predstavlja područje rada novog planinarskog društva osnovanog u Opatiji. Ovo društvo brine se za održavanje markacija na planinarskim putovima, a od 1965. upravlja i novopodignutom planinarskom kućom pokraj hotela na Poklonu.

ALPINISTIČKE MOGUĆNOSTI NA UČKI

Za alpinistiku na Učki ne postoji dovoljno pogodnih stijena. Većina ih je obrasla vegetacijom ili nisu zanimljive zbog neznatne visine. Izuzetak postoji jedino u kanjonu Vranjska draga na zapadnom podnožju Učke kod sela Vranja. U kanjonu je procesom karstifikacije nastalo nekoliko okomitih kamenitih tornjeva visokih prosječno oko 50 metara. Oni su svojim bizarnim oblicima 1931. privukli alpiniste iz Trsta i Rijeke, među ostalima i poznatog penjača Comici-ja. Već sljedeće godine je na tim zupcima izvršen čitav niz prvenstvenih penjačkih uspona (tehnički opisi u »Alpinističkom vodiču« Z. Smerkea, Zagreb 1964.).

PROMETNE PRILIKE

Istarske planine su oduvijek predstavljale moćnu prirodnu prepreku za odvijanje prometa između Istre i njezina zaleđa. Promet se odvijao kirijaškim planinskim stazama, a glavno sredstvo transporta bili su konji i magarci. Danas Čičariju u njezinom SZ dijelu svladava jedna cesta i jedna željeznička pruga, koje se spuštaju u okukama niz južni zid visoravni. No kako su ove komunikacije podalje od gorovitog dijela Čičarije, nisu od naročite važnosti za planinarski turizam.

U području Učke je jedan od najstarijih kirijaških puteva tzv. Učkarski put, koji se iz Mošćenica penje na greben Učke i na drugu stranu silazi preko sela Mala Učka. Prva cesta preko Učke bila je projektirana za vrijeme Karla VI, ali je radi nedostatka sredstava do 1740. predan prometu samo dio od Boljuna do Vranje. Rad je nastavljen 1762. po novome projektu (sačuvan u arhivi bivšeg ministarstva financija u Beču) ali je cesta završena tek za vrijeme Josipa II. Prva cesta duž liburnijske obale bila je ona koja je 1843. probijena od Rijeke do Voloskog. Između dva svjetska rata zahvaljujući nastojanjima talijanskog imperijalizma sagrađen je u Čičariji i uz tadašnju granicu prema Jugoslaviji čitav niz strateških cesta, koje danas doduše nemaju neke ekonomske vrijednosti, ali su vrlo zanimljive u planinarskom smislu jer omogućavaju osobito laki pristup u područje visoke Čičarije.

Godine 1960. za potrebe radio-televizijske mreže probijena je nova cesta do samoga vrha Učke i tako omogućen prilaz bez ikakvog napora. U planu je i izgradnja žičare od Medveje na vrh, koja bi na brz i lak način omogućila kupaćima osvježanje u planinskoj klimi. Iz svih kupališnih mjesta liburnijske rivijere penju se prema Učki putevi označeni planinarskim oznakama.

Uspori pješacima olakšavaju autobusne pruge Opatija — Veprinac, Opatija — Poljane, Lovran — Lovranska Draga, a osobito Rijeka — Pazin, koja na Poklonu doseže visinu od 922 metra. Za vrijeme ljetne sezone obično voze na Poklon i posebni direktni turistički autobusi iz Opatije i Lovrana.

Postoji također i dužinski put kroz istarske planine, tzv. Riječka transverzala, koja je uz običnu planinarsku oznaku obilježena inicijalima RT. Njezina je trasa: Lovran — Vojak — Poklon — Planik — Šija — Crni vrh — Lisina — Kastav, gdje ostavlja područje Istre i prelazi u Gorski kotar pravcem Marčelji — Studeno — Rimski zid — Obruč — Platak — Snježnik — Risnjak — Tuhobić itd. do Crikvenice.

Puio, Taivas i Haltia u Finskoj

U prošlom broju najavili smo seriju napisa o najvišim vrhovima evropskih zemalja. Započeli smo s Olimpom u Grčkoj, a u ovom broju nastavljamo s najvišim planinama Finske.

Planinar koji se odluči da prolijeva svoj znoj po finskim uzbrdicama ni ne sluti da je znojenje potrebno samo da bi se stiglo do tamošnjih planina. A kada dopre do njihova podnožja, vidjet će da od »planinarskog« znoja zapravo neće biti ništa, jer se finske planine nalaze unutar polarnog kruga i posjetiocu bi bolje pristajala oprema neke arktičke ekspedicije nego planinarska oprema.

Ali prije nego stupimo na neki finski vrh, red je da kažemo i nekoliko riječi o onih 5000 kilometara koliko treba proputovati od Jugoslavije do finških planina. Ne koristimo li se nekom zračnom linijom, najkraći kopneni put bit će onaj preko Varšave i Sovjetskog saveza. Na tom putu osjetljivija planinarska duša treba biti spremna na najgore: od Varšave do Helsinkija nigdje brda ni za lijek. Dokle god pogled seže, svuda samo ubitačne horizontale. Jedini ispon zemljišta na tom dugom putu kroz Sovjetski savez, gdje bi planinar možda malo mogao odahnuti, bit će Kremlj u Moskvi sa svojih par desetaka metara relativne visine. Naoko sitnica, ali čitava planina u usporedbi s onim što tek planinara čeka na daljnjem putu. A to je dobrih hiljadu kilometara tako savršene ravnice da joj ni najžešći Vojvođanin ne bi našao prigovor. Jedina je sreća da su ceste vrlo dobre i kola mogu grabiti kilometre kao od šale.

Nećemo se zadržavati u Lenjingradu, nego ćemo produžiti odmah za Helsinki. Prelazeći granicu imamo osjećaj kao da tek tu ulazimo u inozemstvo. Dok ste još par kilometara ranije morali Rusa uvjeravati da jezik kojim govorite nije nikakav ruski dijalekt, nego da »gavarite po jugoslavski«, sada ćete se naći iznenada u položaju gluhoonijemog čovjeka. Evropljanin, bez obzira da li je Slaven, Roman ili German, neće Finca razumjeti ni jedne jedine riječi, a ono što je još žalosnije, niti će Finac razumjeti stranca. Jedino što Finac zna natucati, to je nekoliko švedskih riječi, jer (tko zna zašto?) taj jezik on mora učiti u školi. U Helsinkiju sve ulice, možda zato da bi strancu bila lakša orijentacija, imaju uz finsko još i švedsko ime. Uzalud sva srdačnost i gostoljubivost tog simpatičnog naroda, uzalud sve poliglotske ambicije putnika! Želite li npr. stići na željezničku stanicu, zaustavite prvog prolaznika i zapitajte ga: »Čččč, čččč...?« i kod toga pokrećite rukom na odgovarajući način. On će vam na ovakvo pitanje odmah pokazati pravac kojim treba krenuti i bit će sav očaran što, eto, ipak razumije jedan strani jezik.

Posebna kalvarija je ono što stranac doživljava po finskim restoranima. Kao pasionirani planinar pokušat ćete zatražiti čaj, ali u kojoj god varijanti izgovorili riječ »tee«, obično ćete dobiti kavu. Ali ako želite dobiti kavu bez incidenta, najbolje je da izgovorite »kavijar«, makar to nema nikakve očite veze s kavom. Za stranca nema nikakva smisla da uči finski jezik, izuzev ako se samo kani zadržati bar deset godina. Ipak, evo nekoliko najpotrebnijih finških riječi, bez kojih se planinar neće moći ni maknuti:

Apoteka apteeki
Banka pankki
Bolnica sairaala
Brdo vuori
Brod laiva
Cipela kenkä
Čaj tee
Čarapa sukka
Čaša lasi
Dolina laakso
Duhan tupakka
Finska Suomi
Gostionica majatalo
Grad kaupunki
Granica raja
Izvor lähde

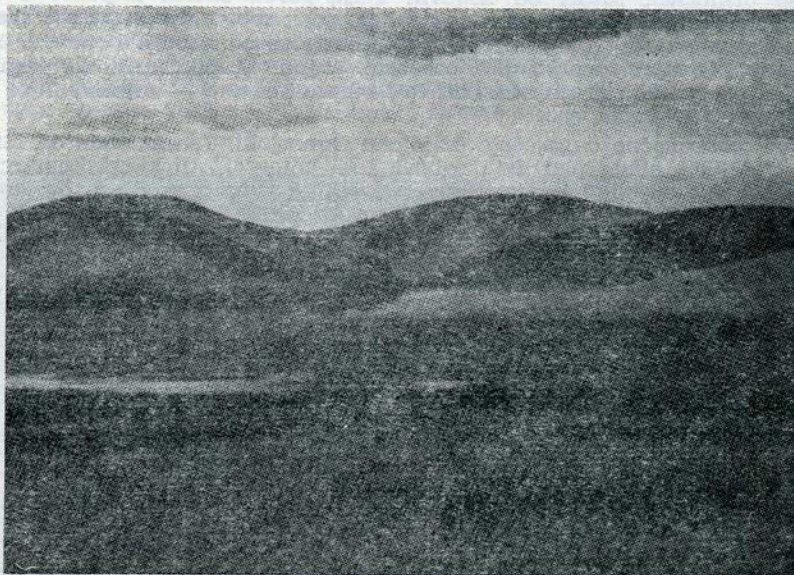
Jaje muna
Juna soppa
Jezero järvi
Kamen kivi
Kava kahvia
Kiša sade
Košulja paita
Krevet sänky
Koliba maja, autiotupa
Kruh leipa
Kruppir peruna
Liječnik lääkäri
Lugarnica metsänvartija
Maslac voita
Meso liha
Mlijeko maito

More meri
Noć yö
Novac raha
Papir paperi
Pivo olutta
Planina tunturi
Planinar vuorelainen
Plaža ranta
Polarni krug napapiiri
Policija poliisi
Ponoć puolyö
Pošta posti
Potok puro
Put tie
Rijeka joki
Rječnik sanakirja

Selo kylä
Sir juusto
Snijeg lumi
Sjever pohja
Soba huone
Sol suola
Stijena kallio
Sunce aurinko
Svjetlo valo
Secer sokeri
Suma metsä
Ulica katu
Vino viini
Vjetar tuuli
Voda vesi
Zima talvi

Srećom, pravila za čitanje su veoma jednostavna: čita se doslovno kako se piše (dvostruki vokali izgovaraju se dugo), a naglasak je uvijek na prvom slogu (kao i u mađarskom jeziku).

No, eto nas najzad u Helsinkiju, glavnom gradu Finske. U jednom turističkom uredu, koji je navodno i vrhovni planinarski forum te zemlje, dobivamo poduku pred velikom zidnom geografskom kartom: Tko želi da se bavi planinarstvom,

Tundra pod Taivas - kerom (821)

neka se potruži još oko 500 kilometara na sjever do gradića Kuopio. Dakle, dovidjenja Helsinkii i ... nakon 500 kilometara ... dobar dan Kuopio!

— Gdje ovdje ima planina?

— Evo je odmah pored grada. Zove se Puio. a visoka je 250 metara.

— Koliko?

— Dvjestoipedeset metara, ali ne trebate se plašiti. Do vrha svaki čas vozi autobus.

Na vrhu strši prema oblacima golemi betonski toranj, vitak, tanak, visok.

— Izvolite u lift — molim jedan dolar — i za čas ste na vrhu.

Na vrh tornja nataknut je orijaški tanjur u kojem je ureden restoran sa zidovima u staklu. Treba priznati: pogled je vanredan, neobičan, egzotičan. »Zemlja sa hiljadu jezera« je gotovo kao na dlanu. Ustvari, više ima jezera nego tla. I šume, šume... Sjednete kraj prozora i gledate. Umjesto da trčite od prozora do prozora, čitav tanjur s restoranom okreće se oko svog središta i u toku jednog sata cijeli horizont prodefilira pred očima gosta.

Ipak, još uvijek ne možemo biti zadovoljni. Mi tražimo pravu planinu.

— Ima li takve u Finskoj?

— Ima, dakako, ali ona se nalazi nešto sjevernije.

— Koliko?

— Oko 1000 kilometara (slovima hiljadu).

— No, kad smo već ovdje, hajde da skoknemo i tih hiljadu kilometara!

Putem: šume, jezera, jezera i šume. Tvrdje da je Finska zemlja sa hiljadu jezera, ali to je puko omalovažavanje. Geografi su ih nabrojali oko 77 hiljada. Strogo uzevši, mnoga od njih zapravo su bivša jezera i sada su, bolje rećeno,

tresetišta. Poneka zelena livada ustvari je još napola jezero i, jao vama, ako skrenete kolima s ceste u želji da malo uživate na travi. U takvom slučaju jedini spas je dizalica, a nju treba pronaći...

Prolazimo kroz Rovaniemi, glavni grad Laponije, i nakon par kilometara prelazimo polarni krug. Hotel, suveniri, spomen-pečati i prvi susret s originalnim Laponcima i njihovom narodnom nošnjom. Ima ih u Finskoj još jedva preko 2000, a žive na teritoriji koja je velika otprilike kao čitav Beneluks. Pored ceste nalaze se primitivni šatori od sobovih koža, pored šatora Laponci u svojim nošnjama izvezenima crveno i plavo, a naokolo pasu sobovi. Prizor iz predhistorije! Turisti se zaustavljaju, fotografiraju, kupuju rogove od sobova i navečer se vraćaju u hotel. Ostajem posljednji i otkrivam tajnu: »Laponcima« završava radni dan, oni se presvlače u građanska odijela i odlaze kućama — automobilom. Šatori ostaju prazni.

Slijedi beskonačno duga cesta uz rijeku Ounasjoki. Tamna voda od tanina iz okolnih tresetišta, stada plašljivih sobova i — komarci. Ali kakvi komarci! Bezbrojna vojska arktičkih komaraca suvereno vlada tundrama i kao da ispunjava svaki slobodni kutak ove zemlje. Pred njihovom neobičnom žestinom nema nikakve pomoći. Postoji, doduše, neka zaštitna mast, ali efekt joj traje samo oko dva sata, tako dugo dok se ne ishlapi njezin odvratni miris. Zar nije sada jasno, zašto u Laponiji živi na jednom kvadratnom kilometru 0,5 stanovnika?

Nakon nepreglednih crnogoričnih i brezovih šuma stiže se u gradić Muonio, a nakon daljih deset kilometara sporednom cestom do Matkailumaje (= turistički dom). Prostran i lijep planinski hotel, blagovaonica u narodnom stilu, u jednom krilu zgrade arktički muzej, a u okolini najviši vrhovi Finske. To je Pallakselle, nacionalni park, planinarski eldorado u finskim razmjerima.

Skoro je ponoć, ali nije važno. U »bijelim noćima« dovoljno je svjetla za uspon u planinu. Tko da čeka »zoru« kad smo tako blizu cilju. Uspon na Taivaskero (821 m), najviši vrh gorja Pallas-tunturi, traje svega oko jedan sat. Ostavljamo šumu. Posljednja krhka breza ostaje za nama i započinje carstvo kamena i lišaja. Sredina je polarnog ljeta (početak jula), ali po obroncima ima snijega još uvijek na pretek. Krajolik podsjeća na visoko gorje. Na vrh stižemo u samu ponoć. Na južnom horizontu pozdravlja nas ponoćno sunce. Neobične pastelne boje i vanredan pogled na arktički krajolik, na tajge, tundre i glečerska jezera. Pogled koji je nadahnua pjesnika Leinosena da napiše stihove:

Pallakselle, Pallakselle,
missä aukee ihmiselle
avarana taivaanrannat.
Siellä huolten mennä annat
tuulien tuimia teitä.

Čitajući ove stihove osjećamo čak i bez poznavanja finskog jezika njihovu poeziju, pjesnikovo ganuće, divljenje prema ljepoti ove hladne prirode.

Na vrhu je drvena piramida, a oko nje bezbroj kamenih gomila. Običaj je da svaki posjetilac kao dokument svoga uspona postavi kamenu gomilu. Sa Taivasa put vodi dalje na sjever duž čitavog nacionalnog parka, prelazi preko vrhova i m'no planinskih koliba, kroz tundre i tresetišta, sve do jezera Ounas, gdje se trajektom treba prebaciti do ceste u mjestu Enontekiö. Bilo bi to divno putovanje od nekoliko dana, ali i opasno bez dobra vodiča. Ljeto je ovdje kratko i nestabilno. Traje svega par tjedana, a nenadana magla ili snijeg mogu imati fatalne posljedice.

I na kraju par riječi o najvišem vrhu Finske. Nalazi se još oko 200 kilometara sjevernije na granici Norveške, a zove se Haltia-tunturi (1334 m). Ali što znači još tih 200 kilometara pored dosadašnjih 5.000? A cesta i nije tako loša. Prolazi i kroz jedno naselje pravih Laponaca. U pograničnom mjestu Kilpisjärvi trebalo bi ostaviti cestu. Do vrha Haltije ima dva dana hoda kroz tundru i tajgu, a zatim kroz snijeg i led. Glavni problem je prelaz preko jezera i rječica. Možda bi se među mještanima i mogao naći vodič, ali nitko ne može garantirati za uspjeh. Dovoljno je ako samo na jednom jezeru zakaže transport čamcem. A snijeg i magla?! Pregorimo, dakle, Haltiju i ostavimo njezine tajne pravim polarnim istraživačima!

Crveni krugovi u Gupčevom kraju

Mnogo entuzijazma i dobre volje pokrenulo je nekolicinu ljudi u Donjoj Stubici da 4. kolovoza 1952. godine na osnivačkoj skupštini održanoj u dvorcu Golubovec pokrenu rad jedne sasna nove organizacije u ovom kraju — rad planinarskog društva kome dadoše ime »Stubičan«. Nitko od članova-osnivača nije imao nekih većih planinarskih iskustava, većinu ih je privlačila obližnja gora Medvednica i neke nejasne težnje za daljinama i visinama naše ljepe Domovine. Tada ih

Članovi PD »Stubičan« na izletu kod »Kulmerice«

je bilo pedesetišest, no aktivista, kao i obično, svega nekoliko. I oni su krenuli, skromno, planinarski, prvim stazama na obližnju goru. Tu i tamo, na stablima u šumi, javiše se i prvi orijentacioni znakovi — crveni krugovi — markacije. U aktivnostima su prednjačili Stjepan Slamar, Zvonimir Tramišak-senior, Slavko Preskočil, Stefica Obad i Stjepan Topolovec. Organizirani su dočeci i ispraćaji planinarskih štafeta, organizirana izložba planinarskih fotografija. Tako je to išlo dvije-tri godine i tada dolazi do stagnacije rada. Rasformirao se stubički kotar, članovi se razidoše, no zahvaljujući tadašnjem tajniku društva Zvonimiru Tramišaku, rad nije posve zamro.

To je omogućilo »renesansu« društva u proljeće 1958. godine, kada su se učlanili novi oduševljeni planinari, među njima i pisac ovih redaka. Posebno osvrženje za društvo bilo je osnivanje sekcije pionira prozване »Pčelica«, a kasnije i sekcije omladine, jer samo mladost može osvježiti rad društva i osigurati mu trajan život. Od tada iz godine u godinu akcije društva su sve veće i šire, ali uvijek organizirane tako da vode računa o mogućnostima društva kao cjeline i njegovih članova pojedinačno. Ovo ne treba prihvatiti kao recept, ali je praksa potvrdila da se društvo može najbolje održati i napredovati, ako se vodi računa o pomlađivanju društva i mogućnostima svakog člana-česnika akcije. To se naročito odnosi na mlade članove — omladinu i podmladak.

U programu aktivnosti bili su prvi izleti do, uvijek atraktivnih, punktova na obližnjoj Medvednici, a nakon površnog upoznavanja s ovom gorom, prešlo se i na ostale planine Hrvatskog zagorja. U prvo vrijeme brojčano je prednjačila sekcija podmlatka. Organizirao sam ju i vodio prvim planinarskim stazama našeg lijepog Hrvatskog zagorja. Iz godine u godinu jačala je sekcija omladine predvođena najprije Vladom, a zatim Zvonkom-Bracom Tramišakom. Njima su se priključivali i odrasli u sve većem broju. Rastom broja članova i sve većim učešćem starijih članova i omladine, programi i planovi rada postajali su sve bogatiji ne samo na papiru, već i u ostvarenjima. Pošli smo i na druge planine izvan Zagorja. Neki članovi su otpadali, odlazili, drugi su dolazili, ali broj od stotinjak članova bio je manje više stalan.

Dolazi do potrebe gradnje planinarskih skloništa. Godine 1962. članovi sami, bez stručne pomoći, jedino s materijalnom pomoći šumarije Donja Stubica, podiglo svoje (zaista svoje!) malo sklonište na popularnom izletištu »Lojzekov izvor«. Tesali su, rezali, zabijali, spajali drvene oblice kako su znali i mogli, sretni da sklonište raste i da se jednog dana (baš je padala kiša!) nađu na otvorenju stisnuti pod njegov krov, ali veseli na svoj mali radni uspjeh.

Slijedile su markacije planinarskih staza. Crveni krugovi pojaviše se na dvanaest trasa po Medvednici i oko Gupčeve lipe. Organiziran je i jedan planinarski slet i tom prilikom na kućici kraj Gupčeve lipe otkrivena spomen-ploča Matiji Gupcu (zar se toga nitko nije mogao sjetiti punih 390 godina?).

Slijedile su razne akcije: izleti, pohodi, logorovanja, društvene zabave, predavanja s dijafilmom, izložbe fotografije, natjecanje sanjkaša itd. Sveukupno, sumirano povodom jubileja: 239 raznih planinarskih akcija u kojima je, prema tačno vođenim podacima, bilo 5.334 učesnika.

Društvene težnje stalno su bile usmjerene na nove pothvate. Godine 1964. dolazi do sporazuma sa šumskom zajednicom »Gora« koja odstupa na korištenje jednu prostoriju u svojoj lugarnici u šumi »Kulmerica« (Mesnica). Šumarija Donja Stubica gradi u predjelu Volarnice drvenu nadstrešnicu i odobrava društvu da je koristi kao svoje izletišta. Tako sada društvo raspolaže s tri skloništa, od kojih je jedno (Kulmerica) zatvoreno i u njemu se može noćiti.

Godine 1958. članovi društva učestvuju u postavljanju trase ZPP-a i kontrolne tačke u Stubičkim Toplicama, aktivno učestvujući od tada do danas u radu Međudruštvenog savjeta ZPP-a. Godine 1966. članovi društva postavljaju markaciju na dio trase Partizansko-planinarskog puta Medvednicom, koji prolazi cijelom svojom dužinom područjem ove općine, a vrlo je interesantan, jer prolazi manje poznatim predjelima sjeverne Medvednice.

Ove godine društvo konačno dobiva i jednu prostoriju u Donjoj Stubici, gdje se drže društveni rekviziti.

Iz ovih redaka je vidljiv put skromnog, ali kontinuiranog planinarskog rada jednog društva. Ne može se pohvaliti velikim pothvatima i dalekim turama i pohodima, ali ono što je učinilo i što učini ipak je značajan prilog planinarstvu naše zemlje i Hrvatskog zagorja. Srebrna značka PSJ društvu, zlatne značke PSH Tomislavu Stuniću i Zvonimiru Tremišaku-senioru, srebrne značke PSH ing Eduardu Tomasu i Zvonimiru Tramišaku-junioru, brončana značka PSH Marku Breberu, osam brončanih plaketa SOFKO-e za desetogodišnji aktivan rad u planinarstvu članovima društva, te istaknuto mjesto među sportskim organizacijama općine Donja Stubica učlanjenim u SOFKO-e, priznanja su koja članovi posebno cijene i koja potiču na nove pothvate.

Slani potok u Vinodolu

Na pisanje svoga planinarskog prvijenca dugo sam se skanjivala i dosta teško odlučila, što je, vjerujem, crta svih početnika. Ali ono što me je zbunjivalo jest činjenica, da sam osjećala, da se ono, što bih ja željela pisati uz sve početničke slabosti, razlikuje se od onoga, što se obično piše u »Našim planinama«. No ipak, potaknuta svojim studijem, odlučila sam se da pišem o maloj planinarskoj temi, skromnom planinarskom podvigu, u uvjerenju da će to ipak biti od interesa za širu planinarsku čitalačku publiku. Uvjerena sam da se i na malim, skromnim izletima može priroda doživjeti tako, da ponuka mladog planinara da svoj doživljaj stavi na papir.

O Slanom potoku nije do sada u »Našim planinama« nitko pisao. On se nalazi u Vinodolu blizu Crikvenice i kao interesantna geološka formacija zavređuje da ga malo podrobnije opišem. Vinodolska tektonska graba započinje kod Križišća, a završava nakon dvadesetak kilometara u Novom Vinodolskom. Vinodolska

Gornji rub jaruge Slanog potoka
u Vinodolu
Foto: B. Pražić

graba je nastala u vapnencu, a u njeno dno sedimentirao je fliš. Kako je fliš plodan, već su u toj tektonskoj grabi od antike pod zana naselja. I upravo Vinodol je najbolji primjer, kako su feudanci na razmjerno malom ali plodnom području, koje je samo 20 kilometara dugačko, a tek 2—3 kilometra široko, izgradili čitav niz utvrđenja. Od mnogih su ostale ruševine (Bribir, Drivenik, Badanj, Hreljin), a neka su potpuno nestala (Belgrad).

U sredini te plodne tektonske grabe nalazi se Slani potok. U tom području i postoji jedan potočić koji je u ljetne i jesenske mjesece toliko slab, da i presuši. On nastaje iz dva, tri izvora na istočnom gornjem rubu grabe. Kako je čitav kraj građen iz mekog i prhkog fliša, ovaj je potok kroz mnoge tisuće godina dubio u tom terenu svoje korito, a pri dnu grabe se slijevao u snažan potok Dubračinu, koji se nakon dva kilometra toka ulijeva u Crikvenicu u more. Kako je voda slana, narod ga je prozvaio Slani potok. Moram doduše podvući, da taj potok ni iz daleka nije tako slan, kao Slani potok iznad Gornje Stubice u Medvednici.

Kada potok za vrijeme dugotrajnih kiša naraste i nabuja, natopi fliš kroz koji prolazi, pa ga na taj način razvodnjenog i razmekšanog lako odnosi sa sobom u Dubračinu i u more. Tako je taj potok kroz dugi niz godina u pitomoj Vinodolskoj dolini udubio duboku poprečnu jarugu, koja je danas duga oko 600, a široka oko 300 metara. Sa lijevog dna toga jarka polazi seoski put u samo selo Slani Potok koje se smjestilo na njegovom sjevernom gornjem rubu. Sa istočnog donjeg dijela ispod utoka Slanog potoka u Dubračinu ide cesta u selo Kamenjak, rodno mjesto književnika Antuna Barca. Prema gore jarak seže sve do uzdužne ceste Križišće—Bribir—Novi Vinodolski. Jarak je već došao do same ceste, a prošle godine ju je i direktno ugrozio. Postoji opasnost da jako djelovanje erozije otplavi jedan dio ceste. Pukotina površinski nije velika, a ima samo oko dva kvadratna kilometra dok visinska razlika iznosi oko 200 metara.

U prošlosti je taj jarak bio pokriven jednim dijelom lijepom borovom šumom, no sada od te šume postoje samo ostaci na sjevernom i južnom rubu. Sam jarak predstavlja labirint jaruga i grebena. Cijela ta jaruga je ljeti i u jesen obrasla rijetkom travom i škrtim grmljem. Napredovanje po tome, gotovo bih mogla kazati, mjesečevoj površini sličnom suhom flišu, bogatom sa numulitima (paleontološki ostatci morskih životinja) je zadovoljstvo naročite vrste. A kada se planinar uspne na rub jaruge, bilo kod sela Slani Potok ili na rub iznad sela Kamenjaka, te promatra, kako se jaruga svakoga proljeća ili kasne jeseni za jakih kiša širi i odnosi sa sobom ponekad čitava borova stabla, osjetit će svu praiskonsku snagu prirode. Jaruga se približila već do samog ruba spomenutih sela, pa je zato prizor svojevrsan i na svoj način naročito lijep, a kada dođu velike kiše, prizor je izvanredno snažan.

Čitala sam knjigu poznatog vulkanologa Tazieva »Kad se zemlja trese«, a gledala sam i njegov film »Sastanak sa đavlom« u kojem je na upravo neshvatljiv način prikazao, kako se spušta u grotla živih vulkana. Gledajući ovu jarugu u vrijeme velikih kiša stalno sam imala pred očima pojedine scene iz njegovih opisa vulkana. Kada se ogromne mase natopljenoga i raskvašenoga fliša poput tijesta naboraju i kada se jedva primjetno nabiru i udubljuju, da pakatkad progutaju u sebe po neko stablo ili grm sa ruba jaruge, svakom će se planinaru ta slika duboko usjeći u pamćenje.

Eroziona jaruga Slanog potoka je tektonsko-geološki fenomen, koji u posljednje vrijeme sve bržim tempom odnosi plodni humus sa površine i fliš ispod njega iz središnjeg dijela Vinodola u potok Dubračinu i more. Jaruga je već direktno ugrozila dva mala sela i cestu, koja veže sjeverna naselja sa Novim Vinodolskim. Upravo radi toga su još prije četrdesetak godina započeti bujičarski radovi za melioraciju ove erodirane jaruge, kako bi se erozija zaustavila. Međutim, za vrijeme rata radovi su prekinuti, iako su zapravo tek bili započeti. Asanacija tog terena zahtijeva velika sredstva, a to za sada ne dolazi u obzir.

Slani Potok je od Crikvenice udaljen nešto više od jedan sat hoda, pa je pristupačan svakom planinaru, koji se nađe u Crikvenici. Dovoljno je pola dana da se obide i razgleda taj predio.

Deset »Bjelašničkih dana«

1958—1967

U posljednjoj deceniji prije početka drugog svjetskog rata prvi put se na Bjelašnici počinju organizovati smučarska takmičenja. Bili su to tzv. »Slavijin smuk« sa vrha Hranisave u Stare konake i »Hranisavski smuk«, također sa vrha Hranisave do kuće na Podgradini. Bila su to donekle specifična takmičenja. Vozilo se po neutabanim stazama, kroz neiskršenu šumu. Tako se i rodio »Bjelašnički dan«. Ta takmičenja imala su pored smučarskog, i planinarski karakter. Učesnici su pretežno bili dobri terenski vozači, vični na vožnju po nejednakom snijegu i raznolikom terenu.

Ratni vjor prekinuo je stvaranje jedne tradicije. Poslije oslobođenja oživljava planinarska aktivnost. Međutim, nedostaje vremena i iskustva za organiziranje takmičarske aktivnosti. Grade se domovi, markiraju putevi. Tako se istom 1958. godine na inicijativu nekih predratnih planinara uz podršku mladih, pokušala obnoviti tradicija. Održan je prvi »Bjelašnički dan«. Odziv je bio van očekivanja. I tako je tradicija nastavljena iz godine u godinu. Bilo je poteškoća i kriza. Organizacija »Bjelašničkog dana« tražila je velike napore i materijalna ulaganja. Često puta su organizatori osjetili umor i bilo je trenutaka kada se od svega htjelo odustati i prekinuti stvaranje jedne tradicije. No odnekuda se smagala nova snaga, ulaganj su novi naponi i »Bjelašnički dan« je ipak održavan.

U prvim godinama bilo je to smučarsko takmičenje organizirano u dvije discipline, u daljinskom trčanju i veleslalomu i to samo za omladinu. Pravo učešća su imali samo oni koji nisu imali takmičarski razred. Kasnije se odustalo od takvog vida takmičenja i ono je poprimilo karakter orijentacionog takmičenja na smučkama. Ni to nije odgovaralo onome, što je organizator želio, tj. da takmičenje povodom »Bjelašničkog dana« ima čisto planinarski karakter. I konačno, prije četiri godine stvorene su propozicije koje su se dosta približile toj želji.

Takmičenje se organizira u dvije kategorije — za seniore i za juniore. Naime, nekadašnji juniori postali su seniori, ali još uvijek imaju želje da oprobaju snage. Vozi se tzv. planinarski smuk. Seniori voze dužu stazu od juniora. Na leđima nose ranac sa 5 kg korisnog tereta. Na drugoj trećini staze nalazi se streljiste, gdje se vrši gađanje iz puške. Poslije izvršenog gađanja vožnja se nastavlja do cilja. Staza je samo grubo označena i takmičar sam odabire najbolji pravac. Staza nije utabana, tako da takmičar od starta do cilja često vozi po različitim vrstama snijega. Dio staze vodi kroz šumu. Staza nije iskršena. Za juniore je staza nešto kraća. Vozi se u dvije etape. Prva je brzinska, a boduje se posebno i pojedinačno. I oni takođe vrše gađanje. Od streljista se posebno nastavlja vožnja ekipno. Na izvjesnoj udaljenosti od cilja svaka ekipa dužna je da izradi improvizaciju od smučki za prevoz »unesrećenog«. Jedan od članova ekipe je »unesrećeni« i njemu treba pružiti prvu pomoć. Jasno, sve se to boduje. Takvim propozicijama eliminiran je faktor brzine. Važni su drugi, planinarski faktori. Možda još nije u potpunosti uspjelo, ali je organizator na putu da to postigne.

I tako je »Bjelašnički dan« postao akcija međudruštvenog karaktera. Redovno se odazivaju članovi planinarskih društava ne samo iz Sarajeva već i iz drugih mjesta. Nažalost, iako je to intimna želja organizatora, da se učestvovanje na takmičenju proširi na učesnike i izvan republike, do sada to nije uspjelo. Šteta, možda bi trebalo to nastojanje pomoći.

Konačno i nekoliko riječi o održanom desetom »Bjelašničkom danu«. Svi su bili raspoloženi: i organizatori i takmičari. Vrijeme, taj varljivi prijatelj planinara, ovog puta nije iznevjerilo. Pod svježim snježnim pokrivačem osvanula je suncem okupana Bjelašnica. Bila je to posebna radost. Jer ne treba zaboraviti: do sada je svega dva puta bilo lijepo vrijeme. Uvijek se hirovita Bjelašnica igrala. Magla, vjetar, mećave! Često je dolazilo do očajavanja. Bjelašnica kao da se urotila. Organizator je mijenjao termine, od početka marta pa do kraja aprila. Svejedno,

kad je održavan »Bjelašnički dan«, vrijeme je bilo loše. Ovog puta Bjelašnica nije htjela da pokvari skromni jubilej: deseti »Bjelašnički dan«.

Nešto preko četrdeset takmičara okupilo se na startu. Bilo je to na vrhu Medvjede glave. Iako ne spada među najviše na Bjelašnici, zauzima veoma dominantan položaj. I pored takmičarske groznice, svaki učesnik se divio vidicima. Bilo da je upravo svoj pogled prema najvišem vrhu s televizijskim tornjem i njegovim 60 metara visokim šiljkom koji je parao modro, gotovo tamno nebo, bilo da je u mislima kliznuo na smučkama grebenima Vlahinje ili nasuprot ležećim plećima Debelih brda. Ipak je svatko najviše svoj pogled zadržavao na vrhovima Velikog i Malog Krvavca. Krasni spustovi! No sigurno da vrhovi Hranisave nisu bili manje primamljivi. A tamo daleko nazirali su se veličanstveni masivi Prenja, Čvrstice, Vrana, a na zapadu prekrasna Vranica i Vlašić.

I u toj veličanstvenoj ljepoti, u razmaku od jedne minute, odjekivao je glas startera: 55, 56, 57, 58, 59 SMUK! Po vanrednom pršiću vratolomnom brzinom smionci mladići borili su se za sekunde. Prašio je snijeg iza smučki, siluete takmičara nestajale su u dubinama strmih padina. Streljste! I tu se borilo za bodove kao i na stazi. I onda dalje kroz šumu ka konačnom cilju. Mala dolina kod planinarskog doma na Podgrađini. Stroge oči članova komisije pomno su pregledavale izrađenu improvizaciju od četiriju smučki i pruženu prvu pomoć »unesrećenom«. Ovdje nisu odlučivale štoperice, već znanje i iskustvo. Umorni članovi ekipe sa nemirom su očekivali, da li će za svoj trud dobiti 100, 200 ili čak 300 bodova.

Skup pred domom »Šavnici«, svečana tišina i uzbuđenje. Objavljivanje imena pojedinaca i ekipa koje su najbolje. Diplome, plakete, nagrade. Čestitanja i grljenja. Žalosna lica i tiha tuga kod onih koji ovog puta nisu uspjeli da budu među prvima.

Opet je završila jedna akcija. Deseti »Bjelašnički dan«. Opet smo nešto naučili. Ovog puta većinu dužnosti oko organizacije preuzeli su mlađi. Izvršili su svoj zadatak dobro. Iduće godine bit će sigurno još bolje. Rezultati jako dobri. Nije ni čudo. Dok je na prvim takmičenjima pored slabog iskustva i oprema bila loša — plastične skije su bile nepoznate — dotle su ovog puta bila samo dva takmičara bez plastičnih skija.

Nažalost, kao i uvijek do sada, publike ima vrlo malo, moglo bi se reći, nitko osim organizatora. A to je šteta. No ipak smo na desatom »Bjelašničkom danu« zabilježili jedan kuriozitet. Takmičenju je prisustvovala jedna mala grupa inostranih turista. Bilo nam je drago kad su se pohvalno izrazili o »Bjelašničkom danu«. Ljepote Bjelašnice posebno su ih oduševile. Obećali su da će nas ponovo posjetiti, a tada i sa svojim prijateljima.

Otišli smo zadovoljni svojim kućama. I organizatori i takmičari. Svi smo ipak imali jednu želju: da »Bjelašnički dan« postane takmičenje u planinarskom smuku i za učesnike iz ostalih republika.

Beogradski planinari u Samoborskom gorju

Pripreme za ovaj put počele su mesec i po dana pre polaska. Odlučili smo da predemo »Karlovačku transverzalu«, iako su nam drugovi iz Karlovca i Jastrebarskog, sa kojima smo kontaktirali, savetovali da ne idemo, jer je planinarski put kroz Zumberačku goru u ovo doba godine zbog visokog snega dobrim delom neprohodan. Imajući ovo u vidu, u alternativni smo pripremili plan da predemo planinarski put »Kroz Samoborsko gorje« — ukoliko ne bi bilo moguće da sa Žitnice, gde ćemo odesiti prvog dana — krenemo trasom »Karlovačke transverzale«. U okviru priprema proučena je obimna literatura o ovim krajevima, konsultovani su mnogi poznavaoци Zumberka i vodena je detaljna prepiska sa planinarskim društvima iz Karlovca, Jastrebarskog, Novog Mesta i Samobora. Posle ovako izvršenih priprema mogli smo mirne savesti da krenemo na put, jer smo za svaku eventualnu nepovoljnu situaciju imali izrađene alternative u našem planu. Ovo je bilo neophodno s obzirom na godišnje doba, koje nije bilo pogodno za ovakve pohode i u kome su nesrećni slučajevi u planinama česti.

Naša grupa brojala je 16 članova. Za vreme od četiri dana prešli smo po lepom zimskom vremenu planinarski put od oko 70 km, doživeli prijatne trenutke u planinarskim domovima, upoznali se sa predusretljivim i gostoljubivim narodom ovoga kraja i osvojili svi do jednog planinarske trofeje; i to sve u najboljem raspoloženju i uz punu drugarsku pažnju i razumevanje svih članova grupe.

Evo kako je to bilo.

Put vozom do Zagreba i dalje do Jastrebarskog protekao je u redu. U Zagrebu su nas sačekali Štefica i Zdravko, koji tamo žive, te je tako grupa postala kompletna. Već prvi koraci po naslasku iz voza ka domu na Žitnici povratili su nam život i raspoloženje koji su zbog dugog putovanja i neprospane noći bili umrtvljeni. Put nas je vodio kroz lepa sela u podnožju planine Japetić, pod čijim se vrhom nalazi planinarski dom na Žitnici.

Na cilj smo stigli posle 6 sati hoda. Dočekala nas je topla i prijatna atmosfera doma na Žitnici, u kome smo jedva našli mesta za stolom. Ubrzo smo dobili obilan, ukusan i relativno jeftin planinarski ručak. Zajednička soba nam je također bila brzo pripremljena i zagrejana. To popodne smo proveli odmarajući se u sobi ili za stolom u sali doma.

Uveče smo se svi opet prikupili za stolom. Društvo mladića i devojaka iz Jastrebarskog, Zagreba i Karlovca bilo je veselo, dok smo mi u početku bili zauzeti jelom i dogovorom za sutrašnji dan. Naime, sada je trebalo doneti konačnu odluku, da li da se ide »Karlovačkom transverzalom« prema Vodicama ili Samoborskim gorjem ka Noršić-selu. Razlozi za obe alternative bili su jaki: obaveza prema drugovima iz Karlovca zbog velikog truda oko nas u toku pripreme i izvršene rezervacije u domu na Vodicama nalogali su da krenemo »Tragom XIII proleterske brigade« kako se drugim imenom zove »Karlovačka transverzala«. S druge strane, iskreno odvracanje od strane upravnika doma i drugih planinara-mestana govorilo je u prilog druge varijante, čije je ostvarenje takođe bilo problematično zbog dubokog i neprohodnog snega na putu ka vrhu planine Oštre.

U toku našeg dogovora u dom je stigao jedan mladić i zatražio planinare iz Beograda. Predstavio se: Ratko Vasiljević, član PD »Dubovaca« iz Karlovca. Poslat je od strane uprave svog društva

na Žitnicu da nas dočeka i prenese savete da ne idemo na Vodicu zbog visokog snega i neprohodnog puta, a ako ipak mi to želimo, da nam onda pravi društvo i da nam na taj način olakša veoma naporan i dug put. Zaista, veliki gest drugova-planinara iz Karlovca! Jasno je da smo sa zahvalnošću primili ovaj savet i doneli odluku da sutradan bez stvari predemo etapu »Samoborskog puta« Žitnica—Noršić selo—Žitnica.

Ostatak večeri proveli smo u prijatnom društvu domaćina. Uz šale i pesmu proteklo je ovo divno veče. Dobri upravnici doma Štef, dežurni planinar veseljak Ikac, kao i ostali planinari iz Jaske — kako meštani iz milošte zovu Jastrebarsko — učinili su sve da nam boravak u njihovom domu bude prijatan. Setili smo se reči našeg dugogodišnjeg predsednika čika Bogoljuba na poslednjem sastanku društva, koji nas je zamolio da svoj pohod kroz hrvatske planine nazovemo »pohodom bratstva i jedinstva«. Bez mnogo reči, svojim delom smo pokazali ono što smo i sami u povratnom dnu osjećali: veliku toplinu, drugarstvo i prisnost.

Sledećeg jutra osvanuo je sunčan i tih zimski dan. Krenuli smo ka sledećoj kontrolnoj tački, ka zabačenom planinskom Noršić selu, najvišem selu Samoborskog gorja, udaljenom od doma na Žitnici oko tri sata hoda. U izvršnom raspoloženju posmatrali smo krasne pejzaže sa grebena kojim je vodila utabana staza. Slavko i ja smo se na čelu kolone bavljali identifikujući po karti udaljene vrhove i planinska sela, dok su Duško i Bata naša dva mladića, zaostali na začelju i verovatno preporučivali utiske sa igranke od prethodne večeri.

Put nas je tako doveo do sela Dragonoš. Interesantno planinsko selo, sa kućama kroz čije krovoce od slame izbija dim, jer nemaju odžaka.

Radoznali meštani Dragonoša srdačno nas pozdravljaju i čude se otkud ovoliko ljudi tako rano. Za dvadesetak minuta od Dragonoša stižemo u nešto niže selo Jarušje, odakle skrećemo desno ka Noršić-selu. Na ulasku u selo jedna devojčica nam daje uputstva kako ćemo naći kuću seljaka Josipa Bošnjaka, koji čuva planinarski žig.

Kuća, u kojoj smo svi srdačno i gostoprimaljivo bili primljeni, je skromna. Domaćin zajedno sa pečatom i upisnom knjigom iznosi na sto i vino. Listamo upisnu knjigu, u kojoj nailazimo na mnoge pohvale. Evo jedne od njih: »Prekrasni krajevi, gostoljubivi i srdačni domaćini i povrh svega dobro vino — učinili su da nam ovaj izlet ostane u najljepšoj uspomeni.« Sledi potpis planinara iz Sarajeva. Slično zapazanje upisao je i naš Miša, ispod koga smo se svi potpisali.

U povratku smo sa manjim korekcijama uglavnom išli istim putem. Došavši u bizinu najvišeg vrha Japetića, skrenuli smo levo da bi skratili put i po dubokom snegu krenuli preko strme pošumljene padine ka vrhu. Ovo je bio dobar trening za borbu sa snegom, koja nam je predstojala sledećih dana.

Na vrhu Japetića (871 m) postavljena je metalna razgledna piramida sa prostranim platoom za posetioce. Vidik sa Japetića na sve strane je veličanstven. U jasno jutro, obično posle kiše, lepo se golim okom vide Julijski Alpi sa Triglavom i Kamniški Alpi. Našu pažnju je sada privukla susedna planina sa najvišim vrhom Oštre — cilj naše sutrašnje etape. Sa vrha Japetića uskom stazom za oko petnaest minuta stižemo u dom na Žitnici. Drugo veče u domu na Žitnici proveli smo naročito prijatno i veselo.

Sledeći dan, treći po redu, bio je određen za prelaz etape Žitnica—»Soičeva kuća« pod Lipovcem — dom »Janko Gredelj« na Oštrcu. Jutro je bilo tmurno i nije obećavalo lep dan. Zbog toga smo užurbano krenuli planinskom stazom niz obronke Japetića prema sedlu između Japetića i Preseke, južnog ogranka Oštrca. Sa nama je bio i drug Ratko iz Karlovca, koji je na našu radost izrazio želju da nam pravi društvo do Oštrca. Po silasku strmom stazom sa Japetića na sedlo dočekala nas je gusta magla. Odavde inače pri lepom vremenu iznenada puca vidik na jastrebarsku kotlinu. Mi skrećemo levo, prvo niz strmu padinu, a zatim po seoskom putu stižemo do sela Mali Lipovac, i dalje do »Soičeve kuće« — sledeće naše kontrolne tačke.

U ovom domu se ne zadržavamo dugo. Posle kraćeg odmora, toplog čaja i overe iskaznica krećemo dalje. Od domarke dobijamo obaveštenje da se uobičajenim planinarskim putem zbog velikog snega ne može doći na Oštrc. Savetuje nam da idemo do Velikog Dola, dokle zna da je put prohodan, a zatim nas opet očekuje neizvesnost, jer od Velikog Dola do doma ima još oko pola sata hoda, odnosno tri puta toliko ako sneg nije pregažen.

Na označenom mestu skrećemo uskim putem preko mostića pravo u šumu. Put nije markiran, a sneg je debeo i čvrst, noge nam ostaju na njegovoj površini. Na jednoj raskrsnici odlučujemo se za desni put koji vodi gore u šumu, jer nam se čini da se levi završava kod nekog objekta ograđenog žicom. Sada se krećemo sve strmijim putem i sve slabije uočljivim. Na jednom mestu put se gubi u gustom grmlju kroz koje se očigledno ne ide za Veliki Dol. Levo od nas je dugačka strma snegovita površina, čiji se kraj ne vidi od magle. Logički zaključak je sledeći: ako se ide ovim usponom doći će se ubrzo na greben kojim inače vodi planinarski put za Oštrc. Daleko od grebena verovatno nismo, jer smo se već šumskim putem visoko popeli. Neizvesnost je samo, do koje će visine sneg ovako biti čvrst. Vredi pokušati. U slučaju većih prepreka ostaje nam isti put za povratka.

Na celom našem pohodu, put uz ovu padinu iziskivao je najveći fizički i psihički napor. Korak po korak, lagano i pažljivo, kretali smo se naviše. Blizinu grebena osetili smo po pojačanom vetru, što je ubrzo potvrdila prethodnica ispred nas. Obradovalo nas je što smo opet na drveću ugledali drage markacije, dok nas je, međutim, veliki sneg bio zabrinuo. Greben je prilično uzan, a vetar jak, tako da se kretanje mora vršiti pažljivo. Osim toga mora se voditi računa o snežnim strehama, koje predstavljaju podmuku opasnost za planinare: naizgled masivno tlo začas se može pretvoriti u kobni komad snega ili leda bez oslonca.

Naša grupa lagano ali sigurno prti dubok sneg po grebenu. Vida, Stefica i Rada na čelu kolone bez ikakvih teškoća savladuju smetove. Planinari koji budu išli našim tragom imaju dobar put. Tako stižemo do pod sam najviši vrh, Oštrc 751 m, po kome zaključujemo da je i dom blizu. Za prvim grebenom iznenada izbijamo pred sam dom, u kome nalazimo prijatno utočište posle petočasnog pešačenja po snegu i vetru.

U domu dobijamo udoban smeštaj i dobar ručak. Naš kolega iz Karlovca Ratko posle ručka i kraćeg odmora napušta dom srdačno ispraćen od svih nas, i praktično Velikog Dola vraća se u »Soičevu kuću«, odakle će se sledećeg dana popeti opet na Japetić.

I u ovom domu proveli smo prijatno veče u društvu upravnika Ace, dežurne planinarke i malobrojnih posetilaca. Muzika sa gramofona duboko

u noć ispunjavala je veliku salu raznim modernim ritmovima i polkama.

Ali našim brigama ovde nije bio kraj, kako bi se moglo zaključiti iz činjenice da posle Oštrca imamo još samo jedan žig u selu Klake, takoreći »dole na zemlju«. U toku popodneva i noći napadao je tako veliki sneg da je zatrpao sve staze i prtime. Zbog novonastale situacije upravnik doma Aca nam savetuje da odustanemo od našeg cilja i da najkraćim putem, ako uopšte možemo, izbijemo na Samobor. Naravno, jednoglasno odlučujemo da svakako pokušamo sa osvajanjem trofeja, koji nam je na domaku ruke.

Iz doma smo krenuli rano, još po mraku. Kroz veliki sneg posle pedesetak metara putem skrećemo planinarskom stazom koja vodi prvo jednim grebenom, a zatim strmo dole kroz šumu ka kotlini Rude. Odavde nameravamo da preko visinskog sela Kotari ispod planine Plješivice stignemo do sela Klake, u podnožju uzvišenja na kojem se nalaze ruševine Okić-grada.

Ovoliki sneg još niko od nas nije video. Normalno je bio dubok do prepona, dok smo mestimično propadali sve do pojasa. Iz ovakve situacije izvlačili smo jedni druge sa naporom. Napredovanje je išlo sporo. Na čelo kolone izbio je tihi i pažljivi Zdravko, zatim Duško, pa Slavko. Zabrinutost zbog snega ubrzo se pretvorila u radost. Kao deca smo uživali u tihom zimskom danu i dubokom snegu, koji nam je prilično veliko zadovoljstvo. Interesantno je da niko nije ovoga puta osetio umor niti ikakve tegobe. Do sela Rude trebalo nam je oko dva sata, dok se u normalnim uslovima tamo stiže za četrdeset minuta. U toku puta razmišljamo o najboljem načinu da dodemo do Klake, jer se za uobičajeno vreme preko Kotara tamo ne može stići. Voz iz Zagreba polazi nam u 16 časova, a sada je već pola devet. Moramo brzo da mišlimo i radimo. U selu Rude posle kratkog odmora u gostionici hvatamo autobus i za kratko vreme stižemo u Samobor. U kući predsednika PD »Japetić« druga Ivice Sudnika ostavljamo rančeve i užurbanim korakom preko sela Konjščice stižemo za dva sata u selo Klake, putem, koga su pre nas već proprtili meštani. Kod seljaka Vinka Jakopca otiskujemo zadnji žig. Na gori Okić-grad se ne možemo popeti zbog nedostatka vremena i velikog snega.

U povratku idemo istim putem do Samobora, odakle autobusom stižemo na vreme u Zagreb i hvatamo voz za Beograd.

Sada, kada su tragovi umora sasvim nestali, sa radošću razgledamo fotografije i obnavljamo prijatne uspomene. Ne radije nas samo to što smo pod nepovoljnim uslovima osvojili još jedan planinarski trofej. Radosni smo i zbog toga što smo osetili čvrsto prijateljstvo i visoku kolegijalnost u našoj grupi, pored istaknutih drugih osobina, kao što su požrtvovanje, izdržljivost, ambicija, disciplina. Posebno smo zadovoljni narodom i krajevima koje smo upoznali, kao i prijemom u planinarskim domovima, u čije smo upisne knjige kratko zabeležili: »Boravak u domu bio nam je jako prijatan, zahvaljujući u prvom redu planinarskoj predusretljivosti i iskrenom prijateljstvu na koje smo naišli. Hvala.«

Već u toku ove akcije pao je dogovor za sledeću: u maju iduće godine izvršićemo ono što smo za sada silom prilika odložili — posetićemo Ječmište, Vodice, Geru, Gosposićnu — vrhove i domove na »Karlovačkoj transverzali«. Na tom putu srešćemo se sa poznatim i nepoznatim planinarima iz Karlovca, koji su prema nama pokazali puno razumevanje i toplu brigu.

USPJESAN RAD PK »SPLIT«

Ponovnim izborom gotovo svih dosadašnjih članova u rukovodstvo PK »Split« dano im je puno priznanje za uspješan rad u prošloj godini. Radovi na izgradnji planinarskog doma na Malačkoj nameštali su najviše brige, ali su zato napredovali zahvaljujući u prvom redu dobrovoljnom radu 2960 učesnika, koji su dali 41.198 dobrovoljnih radnih sati. Radove su pomagale i omladinske radne brigade, koje su se 25 puta našle na gradilištu. Dom je sada pod krovom, opskrbljen prozorima i vratima pa se sada obavljaju unutarnji radovi.

Pored izgradnje doma odvijao se i planinarski rad, pa je za članstvo bilo priredeno 28 izleta sa 1799 učesnika svih kategorija članstva, a posebno još i nekoliko izleta za podmladak i omladinu.

Članstvo je surađivalo u Centru za narodnu obranu sudjelovanjem na zajedničkoj izložbi, posjetima jedinicama JRM i susretima mladih. Nisu izostali ni izleti u manjim skupinama — bilo ih je 60 sa 212 učesnika — pa su članovi posjetili i najznačajnije planine Jugoslavije.

I. L.

RAVNICARI DOBRI PLANINARI

PD »Zrenjanin« iz istoimenog grada dosada je osvojilo sedam znački Slovenske transverzale, sedam Ustaničke, deset Prokletijske i 62 Fruškogorske transverzale. Članovi društva kojih ima oko 50 osvojili su i prvo mjesto na republičkom zimskom orijentacionom natjecanju.

I. L.

ISTRAŽIVANJE MIJATOVE JAME

Ekipa speleologa iz PDS »Velebica« (Marijan Čepelak, Mario Kirin, Mladen Garašić i Zlatko Ban) izvršila je 5. marta rekognosciranje Mijatove jame kod Mateškog sela nedaleko Generalškog Stola. Kod istraživanja koje je uslijedilo 12. marta, ustanovljeno je da se nakon 30 metara dubine jama pretvara u spilju, koja se sastoji od dva kraka po 300 metara duljine. U spilji se nalazi potok, koji ubrzo ponire. Spilja je bogata ledenim i raznolikim spiljskim ukrasima, a kanali su velikih dimenzija i lako prohodni. Prema riječima vode ekipe, Marijana Čepelaka, postoji mogućnost da se spilja koristi kao atraktivni turistički objekt. Istraživanja će se nastaviti uz izradu potrebnih nacrti. Citav teren oko Generalškog Stola bogat je speleološkim objektima i pruža daljnje mogućnosti istraživanja. Svi rekognoscirani i istraženi objekti obilježavaju se plavo-bijelom markacijom.

B. Spoljarić

USPJESI »JAPETIĆA«

S radom planinarskog društva »JAPETIĆ« u Samoboru planinarstvo u Hrvatskoj može se ponositi. Društvo koje broji svega 450 članova uspijeva iz godine u godinu postizati sve veće rezultate stvarajući u prvom redu materijalnu bazu za razvoj planinarstva u Samoborskom gorju. Ako se uzme u obzir da »Japetić« upravlja čak sa tri planinarska objekta, postaje jasnija slika njegove aktivnosti. Mnogim planinarskim društvima planinarski dom je veliko opterećenje, međutim članstvo »Japetića« s puno energije stvara novi dom na Velikom dolu.

Priznanja koje je društvo dobilo još rječitije govori o entuzijazmu i velikom zalaganju kako pojedinaca tako i uopće cijelog kolektiva. Tako je

poznati planinar i jedan od najpopularnijih ljudi Samobora predsjednik »Japetića« Ivica Sudnik primio Majsku nagradu Komisije za fizičku kulturu Izvršnog vijeća Sabora, dr. Adalbert Georgijević primio je zlatnu plaketu za 30-godišnji rad od SOFK Hrvatske, dok je dr. Ivo Veronek dobio nagradu fizičke kulture općine Samobor.

Članove »Japetića« mogli smo tokom prošle godine sresti na vrhovima Šare, Julijskih Alpa i Velebita, na Velikoj planini i Pohorju, a jednako i na bliskim Samoborskim planinama.

Ali ipak, pretežni dio rada posvećen je izgradnji planinarsko-skijske kuće na Velikom dolu. Pod devizom »planinari planinarima« svake su se nedjelje izmjenjivale grupe dobrovoljaca u radu na objektu. Svi radovi, osim obrtničkih, izvedeni su na dobrovoljnoj bazi. Od miniranja, istovara i prenošenja materijala — sve je to prošlo kroz ruke vrijednih samoborskih planinara. I uspjelo im je da kuću stave pod krov. Otvorena je za sve koji vole odmor u prirodi. Smještena na raskršnici puteva za Rude, Lipovec i Samobor, pruža idealne uvjete za skijske sportove. Cilj je prema tome postignut. »Japetić« je uspio da samoborske prihvata kapacitete planinarskog i turističkog karaktera obogati još jednim novim vrijednim objektom.

B. Spoljarić

RAD PLANINARA SLAVONSKE POZEGE

U ukusno uređenim prostorijama Planinarskog doma u Velikoj održana je 11. III 1967. sedamnaesta poslijeratna godišnja skupština požeškog Planinarskog društva »Sokolovac« uz brojno prisustvo članova i omladine te 20 delegata slavonskih planinarskih društva iz Osijeka, Daruvara, Pakraca, Našica i Orahovice.

Na skupštini je istaknut dobar rad većine sekcija, koji je donio znatne uspjehe i mnoge pobjede na takmičenjima planinara Slavonije u raznim planinarskim disciplinama. Društvo je u prošloj godini brojalo 650 članova od kojih je 135 omladine i djece, a među 6 sekcija zapažen je najintenzivniji rad izletničke, omladinske, markacione i skijske sekcije. Sa 95 km obnovljenih markacija i planinarskih znakova markaciona je sekcija približila ljepote Papuka i Požeške gore svim ljubiteljima prirode i osigurala snalaženje pohodnicima Slavonskog planinarskog puta. Omladinska i izletnička sekcija pored pojedinačnih i grupnih izleta u slavonske gore povelja je članstvo masovno na IV slet planinara Slavonije u Orahovicu, kojom je prilikom omladinska takmičarska ekipa osvojila drugo mjesto u orijentacionom takmičenju za prvenstvo Slavonije.

Kao uspjeh društva spomenuta je i dobra organizacija VII orijentacionog takmičenja za prvenstvo Hrvatske, koje je Planinarski savez Hrvatske održao u Velikoj, a domaćin mu je bio PD »Sokolovac«. Na takmičenju su nastupile 44 ekipe iz planinarskih društava Hrvatske, među kojima su omladinci Požege osvojili prvo mjesto.

Predsjednički stol bio je ukrašen s nekoliko pojedinih pehara i diploma skijske sekcije koje su članovi kao prvaci Slavonije osvojili u raznim skijskim disciplinama, dok su se na takmičenju na Sljemenu plasirali na treće mjesto u Hrvatskoj. Gospodarski odbor vodio je brigu o Planinarskom domu boreći se zajedno s cjelokupnim članstvom protiv svih pokušaja otuđenja doma iz ruku planinara u korist ugostiteljskog turizma. U prošloj je godini dom bio domaćin 4338 posjetilaca, od kojih su bile 23 omladinske ekskurzije, 207 posje-

tilaca turista iz zemlje i inostranstva i 160 planinara koji su u domu proveli svoj godišnji odmor sa porodicom. Dom je bio domaćin i 12 seminara raznih sindikalnih i društveno-političkih organizacija. Čistim novčanim prihodom, uz održavanje i neke investicije u svrhu modernizacije doma, vršeno je financiranje rada sekcija i davana je pomoć za omladinske izlete i tečajeve.

Na časopis »Naše planine« preplaćeno je 27 članova pa je odlučeno da se taj broj poveća, a među zaključcima istaknuta je i daljnja suradnja s ostalim društvima Slavonije.

Skupština je završila izborom pomlađenog novog upravnog odbora, a zatim ugodnom planinarskom zabavom

A. P.

65 IZLETA PD »JANKOVAC« U OSIJEKU

Tokom prošle godine osječko je planinarsko društvo »Jankovac« priredilo 65 izleta s ukupno 365 učesnika, što znači da je u prosjeku svakom izletu prisustvovalo gotovo 6 planinara. Najzapaženiji bili su pohodi u Julijske Alpe, na Prej, te na Romaniju, Ravnu goru i Trebević. Samo u ta tri pohoda sudjelovalo je 24 planinara. Najmasovniji izleti bili su na Jankovac o državnim praznicima, kad je ukupno na šest takvih izleta najpopularnije slavonsko izletišta posjetilo 125 članova osječkoga društva. Jedna od posjećenijih priredaba bio je i partizanski mraš Jankovac — Radetina — Orahova u listopadu (s 15 učesnika).

Članovi su priredili i dva izleta u inozemne planine: četiri člana bila su u Mecseku (Mađarska), a dvojica na Niskim Tatrarn (CSSR). Osim toga, Slavonskim planinarskim putem osječki su planinari uz Našičane i članove PD »Krnjica«, vodili veću grupu planinara iz susjedne Mađarske.

I. S.

SJEDNICA GLAVNOG ODBORA PSH

U Zagrebu je 19. marta održana sjednica Glavnog odbora Planinarskog saveza Hrvatske, kojoj je predsjedavao predsjednik PSH Većeslav Holjevac.

Na sjednici se raspravljalo o aktualnim problemima planinarske organizacije u Hrvatskoj. Tajnik saveza Veljko Vinterštajner dao je opširniji osvrt na rad Izvršnog odbora PSH, zatim su prihvaćeni pravilnici Suda časti i Komisije za odlikovanja, te poslovnik o radu Izvršnog odbora.

U svom izvješčaju tajnik je iznio podatke o broju članstva planinarske organizacije u Hrvatskoj. Tako je u 1966. bio upisan u planinarska društva 10431 senior, 4236 omladinaca i 2774 djece. Ukupno je, dakle, članova planinarske organizacije u Hrvatskoj, koji su platili članarinu za tekuću godinu 1966, bilo 17468. Pad članstva u odnosu na 1965. godinu iznosi cca 17%. Prema mišljenju Glavnog odbora PSH pad članstva uslijedio je nakon ukidanja beneficija, koje je članstvo planinarske organizacije prije uživalo. Ovaj pad ne može se shvatiti kao alarmantan, jer se kreće u granicama koje su bile predviđene.

Izvršni odbor PSH je u periodu od posljednje sjednice Glavnog odbora imao zapažene rezultate. Uspio je afirmirati stavove PSH za pravilnik saveznog orijentacionog natjecanja, posebnu brigu posvetio je saniranju situacije Tomislavovog doma, pomogao u okviru svojih mogućnosti objektima na Kleku, Risljaku i domu na Štirovu, no svakako da su najzapaženiji rezultati postignuti na polju stručnog osposobljavanja kadrova. Tako je Komisija za vodilce osposobila 56 članova za stručni rad na polju organizacije i vođenja planinarskih pohoda, dok u službi djeluje i 21 pripravnik. Ujedno ova je Komisija održala i dvodnevni seminar za svoje pripadnike. Alpinisti su postigli zapažene rezultate alpinističkom školom, koja je imala 34 polaznika, a najveći uspjeh bilježi hrvatski alpinizam svladavanjem smjera Klin (Jakić — Pleško — Gilić) afirmirajući ga u evropskim razmjerima.

Gorski spasavaoci osposobili su 11 novih pripadnika na početničkom tečaju, zatim su organizirali nekoliko vježbi, a uspjeli su osnovati i novu stanicu Gorskog službe spašavanja u Rijeci, koja treba pokrivati područje Gorskog kotara, posebice skijaške terene Plataka. Stalnim dežurnim na Medvednici spasavaoci su izvršavali svoju humanu zadaću pružajući pomoć nesrećenicima i vršili preventivne akcije na ovom najposjećenijem planinskom području u Hrvatskoj. Komisija za omladinu posvetila je najveću pažnju orijentacionim natjecanjima, kod kojih je bila i organizator te davala svoju pomoć u njihovom odvijanju. U stručnom redu istakla se Komisija za speleologiju organizacijom istraživanja na području Obrova i Posedarja. Ona je također organizirala speleološku školu za mlade članove. U uspjeh časopisa »Naše planine« može se upisati njegovo redovito izlaženje i proširenje broja pretplatnika, a kao poseban uspjeh treba spomenuti suradnju s PS Bosne i Hercegovine, jer je časopis »Naše planine« postao zajedničko glasilo hrvatskih i bosanskih planinara.

Prisutni članovi Glavnog odbora PSH prihvatili su izvješčaj tajnika kao i financijski izvješčaj za prošlu godinu. Prihvaćeni su i pravilnici i poslovnik IO PSH. Na sjednici je također dogovoreno da se redovna skupština Planinarskog saveza Hrvatske održi u oktobru ove godine. U završnoj riječi predsjednik PSH Većeslav Holjevac dao je neke nove smjernice u radu planinarske organizacije koje obuhvaćaju principe novih odnosa u našem društvu u provođenju privredne reforme.

B. Špoljarić

GODIŠNJA KONFERENCIJA KOMISIJE ZA ALPINIZAM I SPELEOLOGIJU PSJ

U Zagrebu je 5. marta 1967. održana Godišnja konferencija Komisije za alpinizam i speleologiju Planinarskog saveza Jugoslavije na kojoj su uz predstavnike republičkih planinarskih organizacija sudjelovali i potpredsjednik PSJ Milivoj Gluhak. Konferenciji je predsjedavao ing. Pavle Segula.

Na dnevnom redu Konferencije nalazila se reorganizacija komisije, akcije u 1967, osiguranje alpinista, školovanje kadrova, financijsko pitanje komisija i razno.

U vezi s odlukom posljednje skupštine Planinarskog saveza Jugoslavije, u Komisiju za alpinizam i speleologiju kao njen potpredsjednik ušao je ing. Vlado Božić. Na prijedlog članova Komisije prihvaćeno je da se Komisija razdvoji, tako da svaka radi zasebno. Taj stav još treba odobriti Izvršni odbor PSJ.

Komisija za alpinizam zaključila je da tokom ove godine izvede nekoliko značajnih akcija i tečajeva. Tako će se savezni seminar za instruktore alpinizma organizirati na Štirovu. Organizaciju tog seminara preuzet će Planinarski savez Hrvatske, a on će se održati pod zimskim uvjetima početkom 1968. U vremenskom razdoblju od 15-30. VI o.g. Planinarski savez Slovenije organizirat će ledenjački logor u oblasti Grossglocknera, dok će se savezni ljetni logor održati u području Durmitora između 1-15. VII ove godine. U organizaciji Komisije za alpinizam Planinarskog saveza Slovenije održat će se savezni zimski logor na Okrešlju u Kamniškim Alpama od 1-15. II 1968. godine.

Na polju ekspedicionih pothvata jugoslavenski će alpinisti sudjelovati na ekspediciji u Pamir, gdje će u međunarodnom susretu alpinista iz socijalističkih zemalja učestvovati šest učesnika u usponu na Pik Lenjina (7134 m). Ekspedicija će krenuti na put početkom jula, a vratit će se krajem augusta.

Ove godine također će se organizirati V Kavkaska alpinistička ekspedicija u području Bezengiskupine, gdje će pokušati prijećičenjem Bezengijske ili Mižirgajske stijene, uspon na Ailanu, a prema mogućnostima pokušat će se izvesti i nekoliko

prvenstvenih uspona. U ekspediciji će sudjelovati 10 alpinista iz Slovenije pod vodstvom Petra Janežića.

Najveći jugoslavenski pothvat započet će tek sljedeće godine u području Himalaja. Ovaj treći pothvat JAHO (Jugoslavenska alpinistička himalajska odprava) započet će poslije mونسunskog perioda u 1968. godini.

Pored službenog programa Komisije za alpinizam PSJ zaključeno je, da se među jugoslavenskim i inozemnim alpinistima propagira zbor alpinista u Paklenici, koji će se održati za vrijeme prvomajskih praznika. Ovu akciju organizira Planinarski savez Hrvatske. Na alpinističkom logoru od 1-20. VIII 1967. u oblasti Bernine (Italija) mogu učestvovati i alpinisti iz drugih republika, makar je organizator Planinarski savez Hrvatske. Planinarski savez Srbije organizira polovinom aprila zimski logor u Durmitoru. Akademsko planinarsko društvo iz Ljubljane organizira krajem maja skijaško-alpinističko takmičenje »Memorijal VTK« u dolini Planice.

Komisija je zaključila da svi alpinisti koji se nalaze na akcijama u inozemstvu moraju biti osigurani kod osiguravajućih zavoda. U pitanju školovanja kadrova Komisija misli da je najpotrebnije izdati kvalitetne udžbenike i štampane materijale, a ujedno uskladiti profil školovanja alpinista na području Jugoslavije.

U isto vrijeme zasjedala je i Komisija za speleologiju koja se odvojila od Komisije za alpinizam. Nažalost, toj sjednici nisu prisustvovali predstavnici ostalih republičkih speleoloških komisija, osim speleologa iz Hrvatske.

Nakon donošenja načelnih odluka o razdvajanju Komisije i o sjedištu, koje će za sada biti u Zagrebu s predsjednikom komisije ing. Vladom Božićem, donesen je plan rada Komisije za speleologiju PSJ. Kako bi se moglo utvrditi stanje speleologije na području Jugoslavije odlučeno je, da se održi savjetovanje svih predstavnika Speleoloških komisija u vremenu od 6-9. V o. g. na Glavici kod Zagreba. Ujedno je odlučeno da se izradi jedinstveni plan školovanja speleoloških kadrova i da se održi savezni speleološki logor tokom mjeseca jula i augusta ove godine na području Plitvičkih jezera. U okviru tog logora vršila bi se istraživanja vertikalnih objekata u dubinu od preko 70 metara. Također je odlučeno da se tokom godine riješi pitanje speleoloških zvanja na osnovu predloženog pravilnika.

Iz ovog kratkog izvještaja sa sastanka Komisije za alpinizam i komisije za speleologiju vidljivo je, da će ovogodišnji rad na polju kvalitetnog planinarskog djelovanja biti vrlo opsežan.

B. Špoljarić

RAD PD »ZANATLIJA« U ZAGREBU

Premda se u radu planinarskog društva »Zanatlija« osjeća izvjesna stagnacija, ipak ovo društvo bilježi pozitivne rezultate u pružanju odmora i rekreacije zagrebačkim zanatlijama. Društvo broji 572 člana i ubraja se među veća zagrebačka društva.

U svom radu zanatlije posvećuju posebnu pažnju suradnji s ostalim planinarskim organizacijama u zemlji. No oni ne zapostavljaju ni kontakte s ostalim zanatlijskim društvima. Ovdje treba istaknuti proslavu »Dana zanatlijskih društava grada Zagreba« koja je okupila na skloništu pri Hunjki na Medvednici preko 160 planinara — zanatlija a sudjelovali su članovi KUD »Sloga«, Zanatlijski šahovski klub, te Auto-moto društvo »Zanatlija«. Veliki izlet sa 120 učesnika vezan je uz 30-godišnjicu rada sekcije »Putna blagajna«. Ovaj izlet organiziran je na Kalnici.

Na svom skloništu pri Hunjki članovi »Zanatlije« dali su velik broj radnih sati kako bi taj interesantan objekt, lociran na jednom od najljepših predjela Medvednice, normalno radio i služio

zagrebačkim izletnicima i planinarima. Svojim radom pomogli su također i kod izgradnje planinarsko-skijaške kuće na Velikom dolu u Samoborskom gorju. Ujedno izražavaju spremnost da pomognu PD »Rade Končara«, koje obnavlja kuću na Bijelim stijenama u Gorskome kotaru.

Planinarsko društvo »Zanatlija« radi po sekcijama, koje okupljaju najaktivnije članstvo društva. Tokom prošle godine registrirano je ukupno 165 izleta s ukupno 1806 učesnika. Najaktivnija sekcija društva je Vodička sekcija. Članstvo te sekcije moglo se susresti u Gorskome kotaru, Mosoru, Biokovu, Julijskim Alpama i drugdje. Markaciona grupa izvršila je označavanje puteva na Medvednici, posebno sa »Partizanski planinarski put Medvednicom«. Sekcija putne blagajne proslavila je prošle godine 30-godišnjicu rada obilježivši je izletima u Samoborsko gorje i Hrvatsko zagorje. U društvu djeluju još Omladinska sekcija, koja se bavila markiranjem zapadnog dijela Medvednice, Speleološka sekcija, čiji je rad, nažalost, zamro zbog odlaska većine članova na odsuštenje vojnog roka, zatim postoji Foto-sekcija i Glazbena sekcija. U internom društvenom natjecanju u aktivnosti sekcija najviše bodova osvojila je Sekcija vodiča /4543/, zatim Omladinska sekcija /2283/, članstvo izvan sekcije, Putna blagajna itd.

Najveći uspjeh u radu ove planinarske organizacije leži u kontinuiranom obilasku planinarskih transverzala i puteva. Pojedini članovi društva osvojili su do sada 243 različite značke planinarskih transverzala u Jugoslaviji. Najviše je osvojeno značaka na Samoborskom kružnom putu i u akciji »Tragom prvog izleta Hrvatskog planinarskog društva« u čast 90-godišnjice, te na Planinarskom putu Medvednicom. Čest odlazak u slovenske planine donio je društvu rezultate sa Slovenske transverzale Maribor—Ankaran, Zasavske planinske poti Kumrovec — Kum, a uskom suradnjom s planinarima Slavonije članovi Zanatlije osvajaju značke Slavonske transverzale.

B. Špoljarić

TRODNEVNI PLANINARSKI SEMINAR NA KOZJAKU

U planinarskom domu na Kozjaku održan je trodnevni seminar za planinare omladinice. Seminar su u zajednici priredili PS kotara Split i PO općine Split uz materijalnu pomoć SOFK-e i Centra za odgoj stručnih kadrova. Seminaru je prisustvovalo 23 omladinca, a teoretski se rad razvijao u okviru postavljena plana pa je u cijelosti uspio. Pokazala se, međutim, potreba da se organizira još jedan seminar, na kojem bi se rad posvetio uglavnom vježbama u prirodi.

I. L.

RAD PD »ŽELJEZNIČAR« ZAGREB U 1966. GOD.

U dvorani KUDŽ »Vinko Jeduta«, u Zagrebu okupilo se 18. veljače oko 500 članova PDŽ Zagreb. Održavala se glavna godišnja skupština. Prisustvovali su i brojni delegati planinarskih foruma (PSH, planinarskih društava grada Zagreba i okolice, »Naših planina«, planinarskih društava željezničara Jugoslavije) i željezničkih kolektiva, svih zajedno četrdesetak.

Tajnik društva podnio je iscrpan izvještaj koji je obuhvatio rad Upravnog odbora društva, rad pojedinih sekcija i odsjeka te uspio prikazati cjelokupnu aktivnost društva, uspjehe i nedostatke.

Društvene prostorije pružaju članovima mogućnost za povoljan rad. Tu se nalazi velika dvorana za šire sastanke, priredbe i akademije, predavanja i filmove i nekoliko manjih prostorija za sastanke i rad pojedinih sekcija i odsjeka, poslovna prostorija, te fotolaboratorij koji se upravo uređuje. U 1966. godini uveden je telefon i voda.

Upravni odbor društva vodi brigu za uređenje i održavanje dvaju objekata — planinarskog doma

»Janko Gredelj« na Oštru u Samoborskom gorju i ljetnog kampa u Zadru. Budući da oni služe za rekreaciju članova, u njih se ulaže mnogo rada i sredstava. Budući da su u 1966. prekasno primljena sredstva za uređenje doma na Oštru, stanje na njemu nije bilo zadovoljavajuće. U 1967. godini predstoji niz radova a novi Upravni odbor društva morat će nastojati da ponovo okupi članove na dobrovoljnim radovima koji predstoje.

U društvu radi samostalno više sekcija i odsjeka. I najmlađi i najstariji članovi mogu se uključiti u rad prema svojim sklonostima i željama. Ukupni broj članova u 1966. iznosio je 1715.

Nastavnik Nevenka Bubanj vodi podmladak kroz teoriju i praksu planinarstva. Znanje, koje djeca stiču na redovnim tjednim sastancima, pokazuju na raznim takmičenjima, sletovima i ostalim planinarskim manifestacijama. Marljivo obilaze brda i planine naše zemlje, posjećuju historijska mjesta i prirodne rijetkosti. U 1966. godini istakli su se u nekoliko navrata. Na skupštini su najboljima podjeljene Pionirske značke sposobnosti različitih stupnjeva.

U 1966. godini obnovljena je Omladinska sekcija. Njezini članovi rado odlaze na izlete, a u društvu se okupljaju čak dva puta tjedno. Posjećuju i društvene večeri. Broj članova je u stalnom porastu. Za uspješan rad nagrađeno je 10 najaktivnijih omladinaca. S alpinistima — instruktorima proveli su zimovanje na Oštru. Uz svakodnevna predavanja izmjenjivale su se skijaške vježbe, vježbe u pružanju prve pomoći, orijentacije itd.

Seniorska sekcija prenosi svoja iskustva na članove pionirske i omladinske sekcije. Ona je pokretač rada, društvenih i terenskih akcija, organizira predavanja i izlete za šire članstvo, održava susrete i s ostalim planinarskim društvima, napose željezničara. Unutar nje radi i Putna blagajna koja posluje dobro. Najviše članova Upravnog odbora je iz sekcije seniora.

Alpinistički odsjek postigao je u toku 1966. godine vrlo dobre rezultate. Po prvi puta u radu i djelovanju tog Odsjeka broj ispenjanih smjerova premašio je brojku 100. Članovi Alpinističkog odsjeka uglavnom su mladi ljudi i omladinci. Osvojili su nekoliko najviših vrhova u našoj zemlji a logorovali su na Triglavu, u Prokletijama i u Austriji. Uspjesi su značajni a postignuta je i tijesna suradnja s AO PDS »Velebit« Zagreb. Odsjek obećaje da će u 1967. godini objelodaniti neke svoje uspjehe u »Našim planinama«. Mnogi delegati uspoređuju aktivnost AO PDZ s aktivnošću najboljih alpinističkih odsjeka Slovenije.

Uspjeh Speleološkog odsjeka je u obilasku i istraživanju preko sedamdesetak objekata u 1966. godini. Svi objekti su temeljito rekonoscirani tako da postoji dobra dokumentacija o istraženim objektima. Glavno područje rada bilo je na Medvednici i u spiljama i jamama oko Generalškog Stola.

Najbrojniji je Kamp-odsjek koji pruža članovima jeftinu rekreaciju u ljetnom kampu praj Zadra. Članovi rado obilaze Južni Velebit, naročito Paklenicu i brda na okolnim otocima. Nezaboravni su posjeti brdima kraj mora i vrlinama kraša.

Iako manje brojna, Markacijska sekcija kao i prije brinula se da označi puteve i staze samoborskog kraja.

Osim predavanja s lijepim dijapozitivima, zanimivostima iz planinarskog svijeta, izletima na cvjetne i zasnežene vrhunce, planinari se oduševljaju i pjesmom. Pa kad na izlete ili tjedne sastanke dode Mandolinistička sekcija, kad se završi i zapjeva, još je veselije.

Fotogrupa koja zasnada još radi u sastavu omladinske sekcije, obećava da će objelodaniti snimcima sve sastanke, izlete, akcije i tako s pravom dokazati da može raditi samostalno.

Ponovno izabrani predsjednik Lujo Stanišić nije mnogo obećao. Primjer njegovog ustrajnog rada i

zalažanja, poticanja i uvjeravanja nadajmo se da će i u 1967. godini donijeti još kvalitetniji uspjeh. Uspjeh željezničara planinara neka s uspjesima svih ostalih planinara pridonese jačanju planinarstva.

Zorka Šafar

DOGOVOR SLAVONSKIH PLANINARA

Okupljeni u planinarskoj kući »Lapjak« u Veličkoj, planinari iz cijele Slavonije sastali su se na III redovnu konferenciju Planinarskog odbora Slavonije koji je koordinirao planinarsku djelatnost od Bjelovara pa do Apatina. Predstavnici društava iz Sl. Požege, Našica, Sl. Orahovice, Osijeka, Sl. Broda, Daruvara i Pakraca dogovorili su se o nekim zajedničkim akcijama za ovu godinu, a naročito o održavanju Slavonskog planinarskog puta i izdavanju knjižica za nj. Kako se konferencija održala dva tjedna pred prvomajске praznike, naglasak je naročito stavljen na hitnost obnavljanja markacija i uređivanja Slavonskog planinarskog puta, jer je sve veće zanimanje za prelaženje tog puta, čak i u udaljenim krajevima. Društva su podijelila dionice tog puta za održavanje i obavezala se da pregledaju i obnove markacije što prije.

Najveće ovogodišnje zajedničke akcije održat će se na Petrovu vrhu i Orahovici. Planinarsko društvo »Petrov vrh« iz Daruvara otvorit će 2. srpnja svoj dom na Petrovu vrhu, pa će se ondje toga dana održati susret planinara Slavonije. Koji tjedan prije toga PD »Orahovica« organizirat će susret slavonskih planinara pionira. Oni će se okupiti u subotu u Sl. Orahovici gdje će navečer biti priredbeni program, a u nedjelju ujutro krenut će na zajednički pohod dijelom Slavonskog planinarskog puta od Orahovice preko Česljakovačkog visa do Velike.

Konferencija je odala priznanje dosadašnjem odboru koji je dosta učinio na razvijanju suradnje i odlučila da se — prema jednom prijašnjem zaključku da sjedište Odbora povremeno seli po svim jačim planinarskim središtima Slavonije — ošad sjedište odbora preseli iz Osijeka u Sl. Požegu. Za predsjednika Slavonskog planinarskog odbora izabran je prof. Antun Petković, a za tajnika Zarko Bačikin.

I. S.

ZASTITA PRIRODE U TURSKOJ

Zaštita prirode u Turskoj temeljila se u prvom redu na Koranu koji propovijeda ljubav prema prirodi. Međutim prve zakonske odredbe o zaštiti prirode, a naročito da se zaštite šume od erozije i uništavanja, izašle su u ljeti 1956. godine. Od tog vremena osnovano je pet nacionalnih parkova i 25 rezervata. Nacionalni parkovi imaju površinu od 11.710 ha.

I. L.

U VRATIMA PODNO TRIGLAVA PODIGNUT JE SPOMENIK ŽRTVAMA

Na raskršću planinarskih putova za Prag i Luknju podno sjeverne stijene Triglava podignut je spomenik planinarima koji su smrtno stradali na Triglavu, Stenaru, Rokavima i na ostalim vrhovima što nadvisuju dolinu Vrata. Na prirodnoj veličkoj stijeni pričvršćen je bakreni relief koji prikazuje pad alpinista niz stijenu. Ispod tog reliefa, na prirodnoj polici stijene, pričvršćena je bakrena knjiga na koricama u koje je urezana sjeverna stijena Triglava, a na bakrenim listovima urezana je posveta onima, koji su stradali u tom dijelu Triglavskog gorja. Ispod posvete ugravirano je četrdeset i jedno ime stradalih planinara i alpinista. Na prvom mjestu je ime Antona Korošca, kojeg je na vrhu Triglava ubio grom. Spomenik je postavio PS Slovenije.

I. L.

PLANINARSKO DRUŠTVO ŽELJEZARE U ZENICI

Planinarsko društvo Željezare održalo je petog marta redovnu godišnju skupštinu kojoj je prisustvovalo više od 200 članova društva, zatim sekretar Planinarskog Saveza Bosne i Hercegovine, predstavnici planinarskih društava »Zvijezda« iz Ilijaša,

Na osnovu diskusije i izvještaja usvojen je plan društva za ovu godinu. Između ostalog, predviđeno je da se novi upravni odbor mora još više da angažuje na omasovljenju društva, a naročito pionirima i omladinom. Iako je u prošloj godini bilo oko 9 hiljada izletnika na Smetove, konstatovano je da ovaj broj nije zadovoljavajući. Zaključeno

»Tajana« Zenica, »Treskavica« Sarajevo, »Bobovac« Kakanj, »Japetić« Samobor, »Ozren« iz Sarajeva itd.

U izvještaju koji je skupštini podnio predsjednik društva Anto Bogeljić ističe se da je rad društva u prošloj godini bio zadovoljavajući naročito u pogledu organizovanja izleta, marševa i pohoda. Članovi društva su, takođe, učestvovali u svim planinarskim takmičenjima.

U protekloj godini, pored Upravnog odbora, postojale su i sekcije za propagandu, izlete, foto-sekcija i komisija za izgradnju novog planinarskog doma na Smetovima. Društvo se najviše angažiralo na prikupljanju sredstava za novi planinarski dom. U prošloj godini društvo je organizovalo u republici oko 70 izleta na kojima je učestvovalo oko 1.500 učesnika, kao i nekoliko izleta u druge republike. Članovi društva su, takođe, uzeli učešća u svim manifestacijama koje su organizovali Savez boraca, sreski i republički Savez planinara i druge sportske i društveno-političke organizacije. Na dan godišnjice oslobođenja Zenice 30 članova društva je učestvovalo na maršu »Tragom Vrhovnog štaba« preko Šerića i Lisca. Nekoliko članova je uspješno obišlo »Sarajevsku transverzalu«. Na sreskom sletu planinara na planini Visojevići učestvovalo je 20 planinara »Željezare«, a, takođe, i na Trećem međudruštvenom zborovanju planinara na Bobovcu. Jedna grupa je učestvovala na pohodu »Bratstva i jedinstva« u Makedoniji. I na ovogodišnjem tradicionalnom »Igmanskom maršu« bilo je učesnika ovog društva. Akcija planinarskog društva »Željezara« za izgradnju novog planinarskog doma na Smetovima konačno će se ostvariti u ovoj godini. Dom će se završiti do 27. jula, a obezbijedena su sredstva od 39 miliona starih dinara. Tako će se konačno riješiti i ovo pitanje, značajno za razvoj planinarstva u Zenici (na slici: stara pl. kuća).

je, takođe, da se poboljša rad sekcija društava, pojača saradnja sa ostalim društvima i sličnim društvenim organizacijama itd.

U novi upravni odbor društva izabrano je 17 članova, a za predsjednika je po peti put izabran Anto Bogeljić.

M. ŠOBIĆ

KRUŠČICA KOD VITEZA I NJEZIN DOM

Nedaleko od Travnika, južno od novog industrijskog naselja Vitez, proteže se planina Kruščica sa najvišim vrhovima Crvenom Zvijezdom i Krstacom. Kraj je veoma bogat šumom i raznovrsnom divljač, pravi eldorado za lovce na visoku divljač. Četiri lugarske kuće pružaju ugodan boravak.

Planina Kruščica skriva još neispitanu pećinu, koju ukrašavaju draperije od nataloženog bigra. I jedno termalno vrelo, zvano Iliđa, ulazi u sklop darova njezine prirode.

Kruščica nije velika planina, ona nema džinovske vrhove, sama se po sebi ne nameće svojom ljepotom. Nju treba posjetiti i dobro je upoznati pa tek onda realno ocijeniti njena bogatstva i njene vrijednosti.

Planinarima iz Viteza pripada zasluga što su izgradnjom doma na Zabrdu pružili mogućnost da sve više ljudi upoznaju prave vrijednosti ovog kraja, što su radnim ljudima industrijskog naselja Vitez pružili idealne uslove za rekreaciju.

Planinarski dom leži na idealnoj tački, sa koje se pruža pogled na panoramu Viteza, Vlašića, na sela iznad Zenice, na novi Travnik. Pogled noću sa Zabrda u dolinu stvara iluziju da je Vitez sa okolinom pravi svjetlosni mozaik. Sama se po sebi nameće misao da su industrijskizacija i elektrifikacija preporučili ovu komunu.

Planinarski dom na Zabrdu spada svakako u najljepše objekte ove vrste, sa maksimalnim komforom. Lijepo građen, čini prvi utisak veoma prijatnim. Već pri samom ulazu u trpezariju iznenađuju dekorativni elementi od breza, kukuruzovine, kovanih predmeta i slika iz prirode. Prostorija je tako podešena da stvara veoma intimnu atmosferu.

I velika fotografija na zidu sa blagim likom mladića najljepših godina, kao da želi da kaže da joj je ovdje pravo mjesto. To je lik Jovice Kosanovića, krajiškog borca, odličnog radnika, divnog omladinca i strastvenog planinara. Upravo ta strast za planinom i prirodnim ljepotama odvela ga je u smrt na surovim masivima Bjelašnice. Da bi se sačuvala trajna uspomena na ovaj svijetli lik, planinarsko društvo iz Viteza nosi njegovo ime. Njegovu ime nosi i dom na Zabrdu.

Ovo mlado ali napredno društvo, već godinama vode radnici iz Viteza. Sve inicijative oko izgradnje doma njihovo su djelo. Oni su neimari ovog pravog hrama planinara. Srećni su što imaju mnogo razumijevanja kod vodećih ljudi komune i privrednih organizacija. Prave nove planove da dom prošire, kako bi romantičnu Krusčicu upoznalo što više planinara iz svih krajeva zemlje. Već dolaze planinari iz Sarajeva, Travnik i Zenice. Sve više dolaze i Beogradani. Svaki posjetilac postaje novi ambasador ovog doma. I tako Krusčica malo po malo postaje sve poznatija.

»Dodite nam opet na Krusčicu — tako se srdačno planinari opraštaju sa svojim gostima.

B. Zlobicki

PD »LJUBIŠNJA« U PLJEVLJIMA

Planinarsko-smučarsko društvo »Ljubišnja« u Pljevljima u Crnoj Gori, pored tradicije, za svoj uspješan rad ima da zahvali razumijevanju i pomoći kako članova tako i raznih organizacija. Društvo broji preko sto i dvadeset članova i to pretežno mladih članova-učenika i omladine. Društvo ima i dva svoja doma: na Kosanici i u konacima manastira Svete trojice. Dom na Kosanici se nalazi u veoma živopisnoj četinarskoj šumi punoj izvora i mekih planinskih zaravnih. Nedaleko od doma nalazi se kanjon rijeke Tare, jugoslavenski Kolorado — kako su ovaj kanjon nazivali stranci. Kapacitet doma je stotinu mjesta. Dom kod manastira Svete trojice ima lijepo uređene prostorije za zabavu, i trideset mjesta. Članovi društva su veoma aktivni. Samo prošle godine izveli su nekoliko pohoda na Sutjesku, Volujak, Durmitor, Vruću, izvor Čehotine, Dubočicu i izlete u okolini grada. U društvu postoji alpinistička sekcija, gorska služba za spasičarstvo i ekipa speleologa.

Za svoj uspješan rad i afirmaciju društvo planinara u Pljevljima ima da mnogo zahvali Danilu Kneževiću, novom predsjedniku kluba. Pored toga Knežević je strasni planinar i fotoamater. Sve pohode društva i njegove vlastite zabilježi njegovu foto-kamera. Nedavno je priredio i izložbu umjetničke fotografije sa temom iz prirode i naših šuma. Skoro sve fotografije su mu otkupljene.

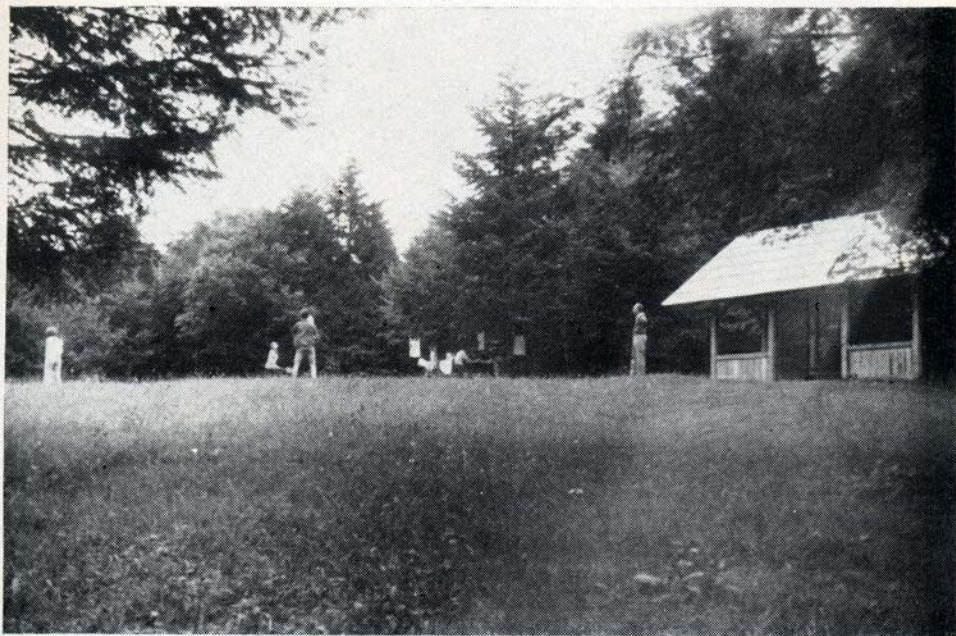
Prof. R. Džuverović

Naši novi pretplatnici

Rajković Dragan, Kruševac, Prvomajska 44
Stefanović Vladimir, Kruševac, Kosovska 54
Topalović Ostoja, Kruševac, Dragomira Gajića 10
Tripković Milan, Kruševac, »Češalj II«, ulaz u I stan 15
Zajić Simijon, Kruševac, Balšićeva 21
Pušnjak Danica, Lovrenc na Pohorju
KUD »Vuk Karadžić«, Loznica
Akademsko planinarsko društvo, Ljubljana, Poljane 6-1
Planinarsko društvo »Željezničar«, Maribor
Luči Vrh, Opatija, ul. M. Sušanji 11
Austić Elvira, Rijeka, ul. Korado Iljašić 22
Čudina Cvetana, Rijeka, ul. Giuseppe Karabino 90b
Nabergoj Tanja, Rijeka, Setalište XIII divizije 135
Smailbegović ing. Rizah, Rudanka kod Doboja
Domin Zdenka, Rude kraj Samobra
Alajbegović ing. Nail, Sarajevo, Mehmed paše Sokolovića 10-II
Rapajić ing. Zivko, Sarajevo, Obala 27. Juli 7-I
Šilić ing. Čedomil, Sarajevo, Zemaljski muzej, p. fah 682
Valjevac Džemal, Sarajevo, Skupština općine Centar, Mis Irbi 1-III
Margold Bogumil, Osijek, Gundulićeva 60
Sikimić Gojko, Sarajevo, JNA 38, Umjet. galerija
Dajramović Senad, Zagreb, Stanićeva 13-III
Mešimović Džemal, Zagreb, Subićeva 8-II
Ljubić Mirko, Virovitica, Stjepana Radića 26
Planinarska sekcija gimnazije, Virovitica
Svedl Drago, Virovitica, Keršovanija 18
Kovačević Zvonko, Virovitica, Gajeva 57
Ing. Domanovac Julijan, Našice, M. Pijade bb
Radaković Mirjana, Beograd, Dimitrije Tucovića 90
Rudaković Radul, Beograd, Četinića 26
Zuljević Hasan, Sarajevo, V. Karadžića 139a
Majerić Nada, Zagreb, Ušacka 22-I
Ahmetašević, Safet, Zagreb, Kuhačeva 11

Petrović Ljubiša, Kruševac, ul. Cara Lazara 152
Gimnazija, Slav. Požega
Mićunović Vlado, Nikšić, 29. novembra 3
Semiz Mustafa, Sarajevo, V. S. Obala 14-II
Dr Tvrtković Reuf, Sarajevo, Mice Sokolovića 58
Karačić Dragan, Sarajevo, V. P. 6369
Krnjar Ivan, Čakovce, M. Tita 9
Benković Jandre, Gospić, JNA 56
Kolar Tibor, Zenica, Kamberović 62
Planinarsko društvo »Ljubišnja«, Pljevlja
Magić Berislav, Zagreb, Majcenov put 40 pošta
Gračani
Zgorelec Slavko, Zagreb, Mihovljanska 23
Bogeljić Ante, Zenica, Nede Radića 43
Grdešić Ivica, Zagreb, Miramarska 15 b
Prof. Mladen Brkić, Zagreb, Dvorničićeva 3
Legiša Atilio, Zagreb, Krašova 17
Sutej Silvijs, Našice, V. Lisinskog 11
Dugandžija Marko, Slav. Požega, Cvjetna 11
Marion Ivan, Zagreb, Knežija — Objekt 803.2 III stub.
Mallus Marjan, Zagreb, Pantovčak 3
Terzimehić Hidalet, Sarajevo, Filipa Kljajića 10
Mijat Josip, Ilijaš, Omladinska 8
Novaković ing. Velimir, Ilijaš, D. Đakovića 4
Sojak Ana, Ilijaš, PD »Zvijezda«
Spirić Milan, Zenica, Nikole Tesle, kasina 8
Čurić Jure, Zenica, Hasana Kikića 10
Isaković Enver, Zenica, Stjepana Radića 6
Safaržik Eduard, Zenica, Nede Radića C-1
Martinović Ilija, Zenica, Nikole Tesle 5
Sapina Jure, Zenica, Slavka Radića 7
Milak Safet, Zenica, Nede Radića C-2
Gafić Salih, Zenica, Mahmuda Bušatlije 15
Vidović Mirko, Zenica, Slavka Radića 26
Telalović Refik, Zenica, Tehnička škola »Duro Salaj«
Planinarsko društvo »Željezara« Zenica, pošt. fah 174

Volarnica - novo izletište na Medvednici

Na maloj čistini istočne Medvednice šumarija Donja Stubica podigla je prošle godine sklonište. To novo izletište dobilo je naziv Volarnica, a brigu oko uređenja preuzelo je Planinarsko društvo »Stubičan« iz Donje Stubice. Pod većom nadstrešnicom, izgrađenom od hrastovine, postavljeni su stolovi i klupe, a uređen je i vidikovac s pogledom na Stubičku dolinu. Na izletištu postoji mali izvor pitke vode. Volarnica se nalazi na kontrolnoj tački Partizanskog puta po Medvednici. Kontrolni pečat čuva lugar Alojz Sačer u selu Hižakovec.

Otkako su planinari saznali za ovu idiličnu čistinu pokrivenu bujnom gorskom travom, a okruženu crnogoričnom šumom, posjećuju je sve češće. Izletište se nalazi svega četvrt sata daleko od poznatog izvora Mrzljak na hrbtu Medvednice. Od prošle godine ovuda prolazi trasa Partizansko-planinarskog puta Medvednicom. Od Gupčeve lipe u Gornjoj Stubici trasom PPPM-a pješaci se dva sata, a slična je udaljenost ovog izletišta od skloništa na Hunjki u pravcu istoka. Od Gorščice (Kaptolska lugarnica) ima kojih pola sata hoda.

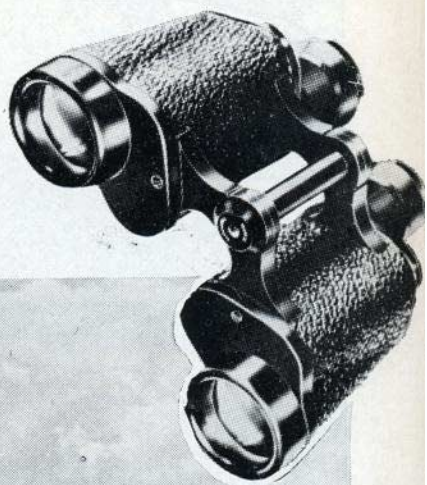
Na zemljopisnoj karti Medvednice u izdanju »Učila« (Zagreb 1957.) Volarnica nije označena, no dobra markacija dovest će svakog planinara bilo s podnožja, bilo s hrpta Medvednice do tog privlačnog izletišta. Prema spomenutoj karti Volarnica se nalazi u predjelu zvanom Gmajna šuma. Na koti 823 nalazi se putokaz.

T. Stunić

PREDUZEĆE PRECIZNE MEHANIKE I OPTIKE

Štampa je
POTREBAN.. →

Ručni dvogled 6×30 , 7×50 i 8×30 koji se odlikuje savremenom konstrukcijom i optikom.

Sve tipove dvogleda proizvodimo sa končanicom i bez končanice koja je smještena u desnom monokularu, namijenjena za mjerenje horizontalnih i vertikalnih uglova od $+40\%$ do -40% .

Za sve informacije obratite se putem pošte ili telefonom na SEKTOR PRODAJE tel. 41-848 i 41-833

Adresa:

Adema Buće 31, SARAJEVO